Månedsoversigt 2

Lettelse af landbrugets rentebyrde

Delrapport 1 fra udvalget vedrørende struktur, finansiering og ejerforhold i landbruget.

Betænkning nr. 1137

Landbrugsministeriet, april 1988

ISBN 87-503-7273-4
La 00-180-bet.
Schultz Grafisk A/S • København, 1988

Indhold

1. Indledning 5
1.1. Udvalgets nedsættelse og tilrettelæggelse af arbejdet . . 5
1.2. Udvalgets overvejelser om det videre arbejde 10
1.3. Foreløbige bemærkninger om landbrugsloven 11
1.4. Resumé af delrapporten 12

2. Landbrugets aktuelle økonomiske situation 19
2.1. Udviklingen i landbrugets indkomst 19
2.2. Landbrugets renteudgifter og gæld 24
2.3. Indkomstforskelle i landbruget 28

3. Refinansiering som middel til lettelse af landbrugets rentebyrde 33
3.1. Lettelse af landbrugets rentebyrde 33
3.2. Kriterier 34
3.3. Kapitalisering 35
3.4. Refinansieringens omfang og sammensætning 36

4. Instrumenter til brug for refinansiering 37
4.1. Jordbrugslån 37
4.2. Udlandslån 46
4.3. Grønne obligationer 50
4.4. Sammenligning af refinansieringsinstrumenternes virkning for låntager og de offentlige budgetter 51

5. Tre modeller for refinansiering af landbrugets gæld . . . 55

6. Gældssanering som led i refinansieringen af landbrugets gæld 68

7. Praktisk gennemførelse af refinansieringen af landbrugets gæld 73

8. Ophørs- og omskolingsmuligheder for landmænd 76
8.1. Behovet for ophørs- og omskolingsmuligheder 76
8.2. Omskoling og efteruddannelse af yngre landmænd 77
8.3. Tilbagetrækningsordninger for ældre landmænd 79
8.4. Sammenfatning 83

Bilagsfortegnelse

1. Landbrugets rentebærende evne og opsparing 85
2. Bilagstabeller 2.1. og 2.2. til kapitel 2 99
3. Alternativ model for afdragsbidrag på jordbrugslån . . . 103
4. Opgørelse over transaktionsomkostninger ved refinansiering 109
5. Bilagstabeller 5.1.- 5.20. til kapitel 5 115
6. ATP's vurdering af nye obligationstyper 137
7. Mulighed for konvertibilitet for indeksobligationer 143
8. Kursreguleringspulje med almindelig skattemæssig behandling 147

1. Indledning

1.1. Udvalgets nedsættelse og tilrettelæggelse af arbejdet

Efter regeringsbeslutning nedsatte landbrugsministeren den 15. december 1987 et udvalg med følgende kommissorium:

"Vilkårene for landbrugsdrift i Danmark skærpes i disse år. Både på traditionelle og nyere markeder mærkes stigende konkurrence både på priser og kvaliteter.

Landbrugserhvervet oplever ligeledes voksende konkurrence fra andre sektorer i det danske samfund. Indkomst- og arbejdsvilkår i landbruget har i de senere år haft svært ved at følge med vilkårene i andre erhverv. Selvom strukturudviklingen fortsat må antages at føre til faldende beskæftigelse i landbruget, er det vigtigt for erhvervet fortsat at kunne tiltrække og fastholde kvalificeret og veluddannet arbejdskraft, både som ejere og ansatte.

Den fælles landbrugspolitik i EF har i nogle år været præget af overproduktion og budgetproblemer. Dette har fremtvunget en tilpasning i producentpriserne og de hidtidige afsætningsgarantier. Efter alt at dømme er dette en tilpasning, som endnu ikke er tilendebragt.

Dansk landbrug er traditionelt domineret af selvejet. Dette særkende har været betydningsfuldt ikke blot for landbruget, men også for samfundsudviklingen i bredere forstand. Den teknologiske udvikling, især gennem de sidste 20-30 år, har imidlertid stillet stedse stigende krav til produktionslandbrugets kapitalapparat. Dette i forbindelse med et velfungerende kapitalmarked har medført en betydelig fremmedfinansiering. Set i international sammenhæng har dansk landbrug i dag en betydelig gældsbyrde, som i

kombination med et højt renteniveau over en længere periode gør erhvervet særlig sårbart over for svingninger i indtjeningsforholdene, og som truer dets konkurrenceevne.

Inden for de allerseneste år er landbruget blevet stillet over for skærpede miljøkrav. Indtil nu er kravene især blevet strammet i forhold til påvirkningen af det ydre miljø, men der kan spores en stigende opmærksomhed over for de vilkår, hvorunder husdyrproduktionen foregår. Selvom der ydes hel eller delvis kompensation for sådanne merudgifter, opleves miljøkravene som en del af det ydre pres, som tegner vilkårene for produktionslandbruget.

Målsætning

Det er regeringens målsætning, at dansk landbrug skal kunne klare sig uden offentlig støtte, og at effektive landbrug inden for rammerne af EFs fælles landbrugspolitik skal kunne give indtjenings- og arbejdsvilkår, som kan måle sig med andre erhverv, og samtidig give mulighed for en konsolidering af den enkelte bedrift. Regeringen lægger endvidere vægt på, at produktionen skal ske under etisk og miljømæssige forsvarlige forhold.

Midler

For at realisere denne målsætning nedsætter regeringen et udvalg, som på baggrund af foreliggende materiale og nødvendige yderligere analyser af dansk landbrugs fundamentale problemer skal stille forslag om foranstaltninger, som over en periode afgørende kan bidrage til at gøre landbruget selvbærende.

Udvalget forventes at behandle følgende områder:

- **For at afbøde virkningen af en hastigere strukturudvikling, skal udvalget overveje og stille forslag om foranstaltninger, som kan hjælpe landmænd, der på grund af alder, bedriftens karakter eller andre årsager ikke kan få økonomi i driften og derfor må indstille driften.**

- **Udvalget overvejer og stiller forslag om ændringer i jordlovgivningen, som letter adgangen til at etablere lønsomme bedrifter.**

- **Med henblik på at nedbringe landbrugets rente- og gældsbyrde skal udvalget overveje og stille forslag om, hvorledes landbruget**

overgangsvis kan tilføres kapital på vilkår, som er gunstigere, end de markedet kan tilbyde. Udvalget skal overveje støtteelementet, omfang, adgangsbetingelser og vilkår, herunder i hvilken udstrækning, der bør være tale om gældsombytning og/eller finansiering af nye aktiviteter. Endvidere bør udvalget overveje muligheden for at undgå kapitalisering af støtteelementet. Udvalget skal være opmærksom på eksisterende støtteordninger.

- **Udvalget skal i sammenhæng med finansieringsspørgsmålet overveje, om der er behov for at supplere den personlige ejerform og den traditionelle finansiering med andre besiddelses- og finansieringsformer, ligesom udvalget i denne sammenhæng skal overveje en mere udbredt anvendelse af forpagtning. Det er i denne sammenhæng væsentligt at bevare positive elementer af selvejet.**

Udvalget bør tilstræbe at afslutte sit arbejde inden den 1. juli 1988. Udvalget kan afgive delrapporter."

Udvalget fik følgende sammensætning:

Departementschef Nils Bernstein, Landbrugsministeriet (formand)
Sekretariatschef Jørgen Skovbæk, De danske Landboforeninger
Sekretariatschef Olav Povlsgaard, Danske Husmandsforeninger
Vicedirektør Klaus Bustrup, Landbrugsraadet
Økonom Mogens Eliasen, Arbejderbevægelsens Erhvervsråd
Professor Niels Chr. Nielsen
Adm.dir. J. Fløystrup Jensen, Dansk Landbrugs Realkreditfond
Afdelingschef Chr. Boye Jacobsen, Industriministeriet
Kommitteret Peter Baumann, Landbrugsministeriet
Forstander Arne Larsen, Statens Jordbrugsøkonomiske Institut
Kontorchef Niels Lihn Jørgensen, Finansministeriet
Fuldmægtig Steffen Diemer, Økonomiministeriet
Fuldmægtig Artur Bugsgang, Skatteministeriet
Departementschef Ole Zacchi, Boligministeriet

Sekretariat:
Kontorchef Mogens Nagel Larsen, Landbrugsministeriet (sekretariatsleder)
Forskningsassistent Birte Brask, Statens Jordbrugsøkonomiske Institut
Fuldmægtig Pieter Feenstra, Landbrugsministeriet

Fuldmægtig Anders T. Christensen, Landbrugsministeriet
Sekretær Aksel Nielsen, Landbrugsministeriet
Sekretær Jens Rydder, Landbrugsministeriet

Som særlig sagkyndig har deltaget:
Afdelingsleder Aage Walther-Jørgensen, Statens Jordbrugs-økonomiske Institut

Endvidere har følgende deltaget i udvalgets arbejde:
Kontorchef Per Nørby Jensen, Hypotekbanken
Kontorchef Lars Østergaard, Boligministeriet
Fuldmægtig Bent Fjord, Boligministeriet

Landbrugsministeren har anmodet udvalgets formand om at give overvejelserne om forslag til nedbringelse af landbrugets gælds- og rentebelastning en meget høj prioritet. Udvalget har derfor i første fase af arbejdet koncentreret sig om dette punkt i kommissoriet.

Udvalget har inden for den korte tidsramme ikke iværksat egentligt dyberegående analysearbejde, men har først og fremmest baseret sig på eksisterende statistik og allerede gennemførte undersøgelser. Udvalget har på grundlag heraf og kommissoriets tilkendegivelser om sigtet med arbejdet udarbejdet den foreliggende delrapport. Med hensyn til lettelsen af landbrugets rentebyrde har udvalget foretaget en teknisk gennemgang af forskellige alternativer.

Det bemærkes generelt, at forholdene for gartnerierhvervet m.v. ikke er gjort til genstand for særskilt behandling, men at udvalgets overvejelser om gældsomlægningsforanstaltninger m.v. også vedrører disse erhverv.

Udvalget har i perioden 14. januar 1988 til 5. april 1988 afholdt 11 møder.

Udvalget har den 5. april 1988 afsluttet sit arbejde med den 1. delrapport. Formand og sekretariat forestår den endelige redaktion af delbetænkningen, som derefter afgives til landbrugsministeren.

Peter Baumann	Nils Bernstein (formand)	Artur Bugsgang
Klaus Bustrup	Steffen Diemer	Mogens Eliasen
Chr. Boye Jacobsen	J. Fløystrup Jensen	N. Lihn Jørgensen
Arne Larsen	Niels Chr. Nielsen	Olav Povlsgaard
Jørgen Skovbæk	Ole Zacchi	
		/Mogens Nagel Larsen

1.2. Udvalgets overvejelser om det videre arbejde

En række støtteordninger, der er gennemført i de senere år, har primært sigtet mod en forbedring af landbrugets indkomster og mod at afværge økonomiske sammenbrud i erhvervet. Det drejer sig om rentetilskud, gældssanering, rentesaneringsydelse, henstandslån, terminshenstand og negativ indkomstskat.

Erfaringerne fra disse ordninger viser, at midlertidige tilskud nok er egnede til i en overgangsperiode at sikre videreførelsen af bedrifter, der er i økonomiske vanskeligheder, men at problemerne på ny bliver følelige, når ordningen udløber, medmindre bedriftens økonomiske forhold i mellemtiden er ændret, eller de ydre rammer for landbrugsdriften i mellemtiden er forbedret.

Det kan for så vidt angår gældssaneringsordningen konstateres, at kombinationen af en ændring af de involverede bedrifters gældsstruktur - der har en langsigtet virkning - og et gældssaneringslån har skabt grundlag for, at det for en væsentlig del af bedrifterne er muligt at fortsætte driften.

Erfaringerne viser dog også, at op mod halvdelen af bedrifterne, der har været omfattet af gældssanering, vil være meget følsomme over for konjunkturændringer, idet de fortsat har høj gældsprocent og lav lønningsevne. Der er fortsat et betydeligt antal landmænd med økonomiske problemer, hvor vanskelighederne ud over store renteudgifter skyldes lav effektivitet i produktionen og mangler i driftsledelsen, og hvor en rentelettelse alene ikke vil løse problemerne.

Det er således vigtigt, at de bedrifter, som får en rentelettelse, har en sådan effektivitet, at de kan fortsætte driften på længere sigt. Ændringer i landbrugsloven kan bidrage hertil.

Det skal understreges, at en lettelse af landbrugets rentebyrde ikke bør stå alene. På den ene side må der af hensyn til de landmænd, som skal blive i erhvervet, skabes vilkår, som muliggør etableringen af bedrifter, som kan drage nytte af moderne teknologi, produktionssystemer og driftsledelse. Dette spørgsmål vedrører især ændringer i landbrugslovens bestemmelser om suppleringsjord, sammenlægning og ejerformer. Disse spørgsmål vil blive behandlet i udvalgets 2. delrapport, jfr. afsnit 1.3. nedenfor.

På den anden side må der af hensyn til de landmænd, som ikke kan få økonomi i driften, suppleres med foranstaltninger, som kan hjælpe disse landmænd til anden beskæftigelse eller førtidspension og lignende. Mulighederne herfor er beskrevet i kapitel 8. I 2. delrapport vil udvalget nærmere behandle disse muligheder, herunder EF's fremsatte forslag til ophørsordning.

Men også i forbindelse med ophør er landbrugslovens bestemmelser om bevaringsværdige brug centrale. E)et vil utvivlsomt hjælpe mange landmænd i ophørssituationen, hvis de kan blive boende på ejendommen og sælge jord, besætning og maskiner fra. Dette spørgsmål vil ligeledes blive behandlet i 2. delrapport.

1.3. Foreløbige bemærkninger om landbrugsloven

Udvalget skal overveje og stille forslag om ændringer i jordlovgivningen, som letter adgangen til at etablere lønsomme bedrifter. Udvalget skal endvidere overveje, om der er behov for at supplere den personlige ejerform med andre besiddelsesformer og med en mere udbredt anvendelse af forpagtning.

Som foran anført har udvalget i første fase koncentreret sig om landbrugets aktuelle gælds- og rentebyrde. Det har ikke samtidig været muligt at gennemarbejde spørgsmålene om jordlovgivning, ejerformer og forpagtning. Udvalget ønsker imidlertid at understrege, at der på den ene side er en klar forbindelse mellem dets overvejelser om en lempelse af landbrugets rente- og gældsbyrde og om eventuelle ophørsordninger og på den anden side de rammer for udøvelsen af landbrugserhvervet, som bl.a. landbrugsloven lægger. De forslag, som indeholdes i nærværende delrapport, må derfor ses i tæt sammenhæng med de forslag, som udvalget vil fremlægge i 2. delrapport om bl.a. jordlovgivningen.

Den gældende landbrugslov skal varetage flere formål:

- hensynet til jordbrugserhvervenes udvikling og konkurrenceevne
- hensynet til befolkningsudviklingen i landdistrikterne
- hensynet til det omgivende miljø.

Varetagelsen af disse formål giver anledning til en række praktiske og administrative vanskeligheder. I modstrid med et af de erklærede formål med lovrevisionen i 1986 er der opstået et stigende pres for en udvidelse af området for administrative dispensationer. Meget tyder således på, at loven ikke er i overensstemmelse med det praktiske livs krav, og at loven indeholder begrænsninger, der opleves som uhensigtsmæssige.

Der har gennem mange år foregået en strukturudvikling i landbruget, hvor antallet af landbrugsbedrifter er blevet stærkt reduceret. Dette hænger grundlæggende sammen med, at der er stordriftsfordele i landbruget, og at produktiviteten vokser hurtigt, samtidig med at efterspørgslen efter fødevarer vokser relativt langsomt.

Gennem den sidste snes år er antallet af landbrugsbedrifter reduceret med ca. 3.000 om året. Der er nu omkring 86.000 landbrugsbedrifter i Danmark, hvoraf kun knap halvdelen er heltidsbedrifter. Man kunne umiddelbart tro, at en lettelse af landbrugets rentebyrde ville dæmpe strukturtilpasningen. Forbeholdes rentelettelsen bedrifter, som også på længere sigt antages at være økonomisk bæredygtige, er der imidlertid grund til at tro, at en sådan ordning vil fremskynde nedlægningen af ikke-bæredygtige bedrifter.

I denne situation er det vigtigt, at landbrugslovens bestemmelser om ejerformer, sammenlægning, samdrift, suppleringsjord m.v. får et sådant indhold, at de muliggør en strukturtilpasning i retning af mere lønsomme bedrifter. Hvis dette ikke er tilfældet, forspildes i nogen grad formålet med lettelsen af landbrugets rentebyrde, nemlig at give tid til tilpasning, som gør landbruget selvbærende inden for rammerne af EF's landbrugspolitik. Dette spørgsmål vil blive behandlet i udvalgets 2. delrapport.

1.4. Resumé af delrapporten

Landbrugets indkomstforhold er præget af store udsving i driftsoverskuddet - op til 30 pct. i forhold til gennemsnittet over en årrække. I de sidste tre år har driftsoverskuddet været faldende og nærmer sig nu niveauet under krisen i 1980 og 1981. Denne nedgang skyldes dog for en stor del midlertidige forhold som lave svinepriser og dårligt høstudbytte i 1987. Imidlertid er de lån, der

blev optaget i højrenteperioden, blevet meget byrdefulde som følge af den lavere inflation.

I otte ud af de ti seneste driftsår har der i gennemsnit været tale om negativ løbende opsparing. Kontantværdien af landbrugets gæld er i samme periode steget fra 37 mia. kr. i 1978/79 til 92 mia. kr. i 1987/88.

Regnskabsresultaterne viser, at der er store forskelle i indkomst, effektivitet og rentebyrde mellem bedrifterne. For et stort antal bedrifter skyldes den svigtende indtjening en kombination af stor gæld og en effektivitet under gennemsnittet. Da sidstnævnte både kan skyldes et umoderne produktionsapparat og mangler i driftsledelsen, er der behov for både at satse på en fortsat strukturudvikling og en landbrugsfaglig dygtiggørelse. Udvalget skal i sit videre arbejde bl.a. se på lempelser i landbrugsloven.

For at forbedre dansk landbrugs økonomi vil en reduceret gælds- og rentebyrde være af stor betydning. Dansk landbrug har en væsentlig højere gælds- og rentebyrde end landbruget i andre EF-lande.

Der er flere forskellige måder, hvorpå landbrugets rentebyrde kan lettes. Udvalget har koncentreret sig om en refinansieringsordning kombineret med en gældssaneringsordning, fordi man herved opnår en mere varig løsning, som i kombination med en sanering af den yderste gæld samtidig kan nedbringe gældsbyrden.

Udvalget mener, at en sådan ordning skal stå åben for landmænd, der kan påvise, at de efter refinansieringen vil kunne skabe balance i deres økonomi. Det betyder, at den enkelte landmand må kunne påvise, at der efter refinansiering, eventuelt kombineret med gældssanering, er en positiv løbende opsparing. For landmænd, som ikke kan opfylde dette kriterium, vil refinansieringen kun medføre en midlertidig udskydelse af deres problemer. Disse bedrifter vil derfor ikke blive omfattet af refinansieringen.

Som praktisk afgrænsningsregel har udvalget endvidere benyttet et mindstebeskæftigelseskrav på bedriften samt et krav om en gældsprocent på mindst 30. Valget af gældsprocent er naturligvis som andre kriterievalg væsentligt for ordningens omgang. Ved ordningens konkrete udformning skal det overvejes, om der tillige skal

indlægges kriterier vedrørende indkomst, formue og investeringsomfang.

For at undgå kapitalisering af støtteelementet i en refinansieringsordning må de subsidierede lån bortfalde ved ejerskifte og afløses af lån uden støtteelement.

Refinansieringen kan gennemføres med forskellige instrumenter. Udvalget har vurderet tre instrumenter; jordbrugslån (med afdragsbidrag), udlandslån og såkaldte grønne obligationer.

Jordbrugslån, som er baseret på indeksregulerede obligationer, har på optagelsestidspunktet en ydelse, som er lavere end traditionelle nominelle lån. Jordbrugslån giver således med det gældende obligationsrenteniveau en umiddelbar lettelse i rentebetalingen på ca. 8 pct. point. Udviklingen i ydelsen på jordbrugslånet vil gennem indeksopskrivningen til gengæld følge den generelle prisudvikling i samfundet.

Ydelsen på det traditionelle lån vil beløbsmæssigt være konstant i hele lånets løbetid, og dermed vil den reelle byrde ved lånet være afhængig af prisudviklingen.

Det vil i høj grad afhænge af låntagerens skatteforhold og den fremtidige prisudvikling, hvorvidt jordbrugslån set over hele løbetiden er fordelagtige i sammenligning med traditionelle lån. Jordbrugslån giver dog i alle tilfælde en likviditetslettelse i den første del af lånets løbetid.

Såfremt jordbrugslån skal gøres mere udbredt, er der behov for at lempe de kriterier (bl.a. indkomst, privatforbrug), der er for at opnå statslige afdragsbidrag, i forhold til den nuværende ordning.

Det statslige afdragsbidrag udgør i dag 30 pct. af indeksopskrivningen med nettoprisindekset. I udvalget er der i forbindelse med en udvidelse af adgangen til jordbrugslån med afdragsbidrag peget på muligheden af at lade det statslige afdragsbidrag dække forskellen mellem stigningen i nettoprisindekset og i et sektorspecifikt indeks (hvis denne forskel er positiv) med det nuværende afdragsbidrag som overgrænse. Der er også peget på en fastholdelse af de nuværende regler for beregning af afdragsbidraget.

Udvalget peger på muligheden af at supplere de nuværende 30-årige jordbrugslån med en mulighed for jordbrugslån med løbetider helt ned til 10 år og med adgang til refinansiering.

Udlandslån i fremmed valuta kan allerede nu optages af den enkelte landmand. Det centrale spørgsmål i forbindelse med etableringen af en refinansieringsordning baseret på udlandslån er, hvem der skal bære valutakursrisikoen.

Det er foreslået, at en udlandslåneordning, der indgår som en del af refinansieringstilbuddet, udformes efter tilsvarende principper som den tidligere K-låneordning, hvor staten overtager den del af kursrisikoen, der ligger ud over en selvrisiko for landmanden på 1,5 pct. p.a. En selvrisiko af denne størrelse svarer til den gennemsnitlige årlige kursændring over for D-mark i perioden 1984 til 1987. Risikoen herudover antages under indtryk af fastkurspolitikken at være begrænset.

Heroverfor er imidlertid peget på, at statens overtagelse af en del af valutakursrisikoen kan skabe tvivl om fastkurspolitikken, ligesom der er principielle betænkeligheder ved, at staten overtager denne type risiko. Der er derfor også foreslået en alternativ konstruktion, hvorefter justeringer op til en vis størrelse opfanges af en "kursreguleringspulje". Den låntagende landmand har efter denne konstruktion den yderste kursrisiko. Landmandens kursrisiko vil selvsagt afhænge af størrelsen af "kursreguleringspuljen".

Udvalget har i sine beregninger forudsat, at landmanden vil kunne opnå en rentelettelse på 4 pct. ved at optage lån baseret på udlandslån. Den faktiske rentelettelse vil afhænge af rentedifferencen på lånoptagelsestidspunktet og den efterfølgende valutakursudvikling.

Ved grønne obligationer forstås lån, der er baseret på nominelle, fastforrentede obligationer, som fritages for realrenteafgift. Det er i beregningerne forudsat, at fritagelse for realrenteafgift, som kræver en ændring af lovgivningen, vil medføre, at den effektive rente for de af landmanden optagne lån vil være ca. 4 pct. p.a. lavere end for lån baseret på traditionelle obligationer. Det skal dog nævnes, at der er usikkerhed forbundet med en vurdering af den effektive rente på grønne obligationer, først og fremmest fordi sådanne obligationer aldrig før har været prissat på obligationsmarkedet.

Udvalget har sammenlignet den rentelettelse, som den enkelte landmand vil få ved anvendelse af de tre forskellige refinansieringsinstrumenter. Det vil i høj grad afhænge af landmandens skatteevne, hvilken lettelse anvendelsen af det enkelte instrument vil medføre. For landmanden uden skatteevne vil rentelettelsen være størst ved refinansiering med jordbrugslån. For landmanden med skatteevne vil rentelettelsen være størst ved finansiering med lån baseret på grønne obligationer og udlandslån. Dette hænger sammen med rentefradragsretten. De første års rentebetaling er for samtlige landmænd lavere for jordbrugslån end for grønne obligationslån og udlandslån.

Udvalget har gennemregnet tre modeller for refinansiering af landbrugets gæld. De tre modeller opererer med en kombination af to eller tre af de ovenfor anførte lånetyper. Det forudsættes i alle tre modeller, at der kan refinansieres med jordbrugslån med afdragsbidrag i intervallet op til 45 pct. af vurderingen - i model 2 dog i nogen grad valgfrit med udlandslån.

Refinansiering baseret på udlandslån indgår ligeledes i alle tre modeller. I model 1 udgør udlandslån halvdelen af refinansieringstilbuddet i intervallet 45 til 70 pct., mens sådanne lån i model 2 som nævnt inden for visse grænser er alternativ til jordbrugslån. I model 3 anvendes udelukkende udlandslån i intervallet 45 til 70 pct.

De landmænd, som ikke kan opnå positiv opsparing gennem refinansiering, kan ikke umiddelbart blive omfattet af refinansieringsordningen. De vil imidlertid kunne blive omfattet af ordningen, såfremt der kan gennemføres en tilstrækkelig gældssanering, dvs. bortskæring eller indefrysning af gæld. For at lette en gældssanering foreslår udvalget, at der afsættes en beløbsramme på 0,6 mia. kr. til bevilling af statsgaranti i forbindelse med optagelse af gældssaneringslån.

Der er i dag ca. 86.000 landbrugsbedrifter, hvoraf knap halvdelen er heltidsbedrifter. Modelberegningerne viser, at med de anvendte kriterier vil 16.-17.000 landmænd blive omfattet af refinansieringen, uanset hvilken kombination af refinansieringslån, der anvendes. Heraf vil 1.500-2.000 kun blive omfattet, såfremt der kan bortskæres eller indefryses gæld. Forskellen mellem modellerne ligger først og fremmest i hvilke refinansieringslån, der ønskes anvendt.

Såfremt alle benytter sig af refinansieringstilbuddet i fuldt omfang, vil der blive tale om refinansiering af gæld på ca. 23 mia. kr. og bortskæring af gæld i forbindelse med gældssanering på knap 1 mia. kr. Den samlede lettelse for landbruget udgør i det første år mellem 1,5 og 1,7 mia. kr.

De landmænd, som bliver omfattet af refinansieringen, vil fortrinsvis være landmænd med en indtjeningsevne i landbruget omkring eller over gennemsnittet. Det vil sige, at landmænd med væsentlig lavere effektivitet end gennemsnittet kun bliver omfattet, såfremt privatforbruget er lavt, eller at indkomsten fra bedriften suppleres med indtægter udefra.

Ud af de 70.000 bedrifter, der skønnes ikke at blive omfattet af ordningen, er der 57.000, der ikke opfylder kravene til mindstebeskæftigelse eller gældens størrelse. 13.000 bedrifter kan ikke udnytte refinansieringstilbuddet, fordi de ikke opfylder kravet om positiv opsparing efter refinansiering. Det drejer sig om bedrifter, der tegner sig for 25 pct. af landbrugsproduktionen. Langt den største del af disse bedrifter har en effektivitet, der er under gennemsnittet, og må forventes at have betydelige vanskeligheder ved at fortsætte på længere sigt.

Det er i modellerne forudsat, at der er tale om refinansiering af eksisterende realkreditlån, mens anden form for gæld ikke refinansieres, selv om denne ligger inden for 70 pct. af vurderingen. Baggrunden er, at vilkårene på anden gæld i langt højere grad end på realkreditgæld må antages løbende at blive tilpasset ændringer i renteforhold m.v. Endvidere er det et afgørende hensyn, at det samlede omfang af refinansieringsoperationen ikke bliver større, end at den kan gennemføres i praksis. Det skal dog nævnes, at det kan være tilfældigt, om lån i det konkrete tilfælde er optaget som realkreditlån eller anden fast gæld.

Beregninger viser, at såfremt anden fast gæld inden for 70 pct.-grænsen end realkreditgæld inddrages under ordningen vil godt 19.500 eller ca. 3.000 flere landmænd kunne opfylde kriterierne for refinansiering. Den omlagte gæld vil samtidig vokse til 33-34 mia. kr. eller til ca. 10 mia. kr. mere end i de tre modeller, udvalget har gennemregnet.

Ved gennemførelsen af refinansieringen kan der på grund af omfanget være en risiko for en selvstændig indflydelse på kursdannel-

sen, som kan blive til ugunst for landmanden, således at den ønskede rentelettelse ikke opnås. Det må derfor tilstræbes, at refinansieringsoperationen kan gennemføres uden disse virkninger.

Det skal understreges, at det inden for de tidsmæssige rammer ikke har været muligt i detaljer at analysere ombytningsoperationen, som vil være administrativt krævende og indebære transaktionsomkostninger.

For den gruppe af landmænd, som gennem refinansiering ikke kan opnå en tilstrækkelig indkomst, vil erhvervsophør eller omskoling til andet erhverv være relevant. I denne forbindelse har udvalget vurderet, hvilke muligheder landmænd, som ophører med at drive landbrug, har for at udnytte eksisterende ophørsordninger og omskolingstilbud. Behovet for ændringer i de enkelte ordninger vil blive drøftet i udvalgets videre arbejde. Den foreslåede ophørsordning i EF kan blive relevant for danske landmænd. Udvalget skal i sit videre arbejde overveje udformningen af en dansk ordning baseret på EF's ophørsordning.

2. Landbrugets aktuelle økonomiske situation

Den økonomiske situation i landbruget har gennem en årrække været præget af høj gæld og store renteudgifter i dele af erhvervet. Samtidig har situationen været påvirket af betydelige udsving i indtægten fra landbruget som følge af pris- og høstudbytteudsving, hvilket i særlig grad rammer heltidsbedrifter. De følgende afsnit viser, at dele af landbruget er i en presset situation, som i en række tilfælde vil kunne udvikle sig til betalingsstandsninger, hvis der ikke sker en bedring i de pågældende landmænds økonomi. Det må imidlertid understreges, at der er stor variation i de enkelte landmænds økonomiske situation.

2.1. Udviklingen i landbrugets indkomst

Den samlede produktionsværdi i landbruget kan anslås til 44,5 mia. kr. i driftsåret 1987/88, jfr. figur 2.1. og bilagstabel 2.1. Produktionsværdien ligger på samme niveau som i 1982/83, men har udvist en tilbagegang på godt 10 pct. i forhold til 1984/85, hvor det hidtil største høstudbytte blev opnået. Bruttofaktorindkomsten udgør 21,6 mia. kr. og er faldet med 13-14 pct. siden 1984/85. Erhvervets samlede nettorenteudgifter var 9,2 mia. kr. i 1987/88. Landbohusstandenes løbende indkomst (incl. lønindtægt fra andre erhverv og indkomstoverførsler) udgjorde 13,1 mia. kr. i 1987/88 og er beløbsmæssigt af stort set samme størrelse som i 1982/83, men godt 20 pct. mindre end i 1984/85. Faldet i indkomsten fra 1986/87 til 1987/88 skyldes især den dårlige høst i 1987.

Heltidslandbrugernes indtjening har i driftsåret 1986/87 udviklet sig utilfredsstillende, jfr. figur 2.2. og tabel 2.1. Driftsoverskuddet faldt med godt 10 pct. pr. bedrift. For indeværende driftsår 1987/88 forventes et yderligere fald på knap 15 pct. målt i faste priser.

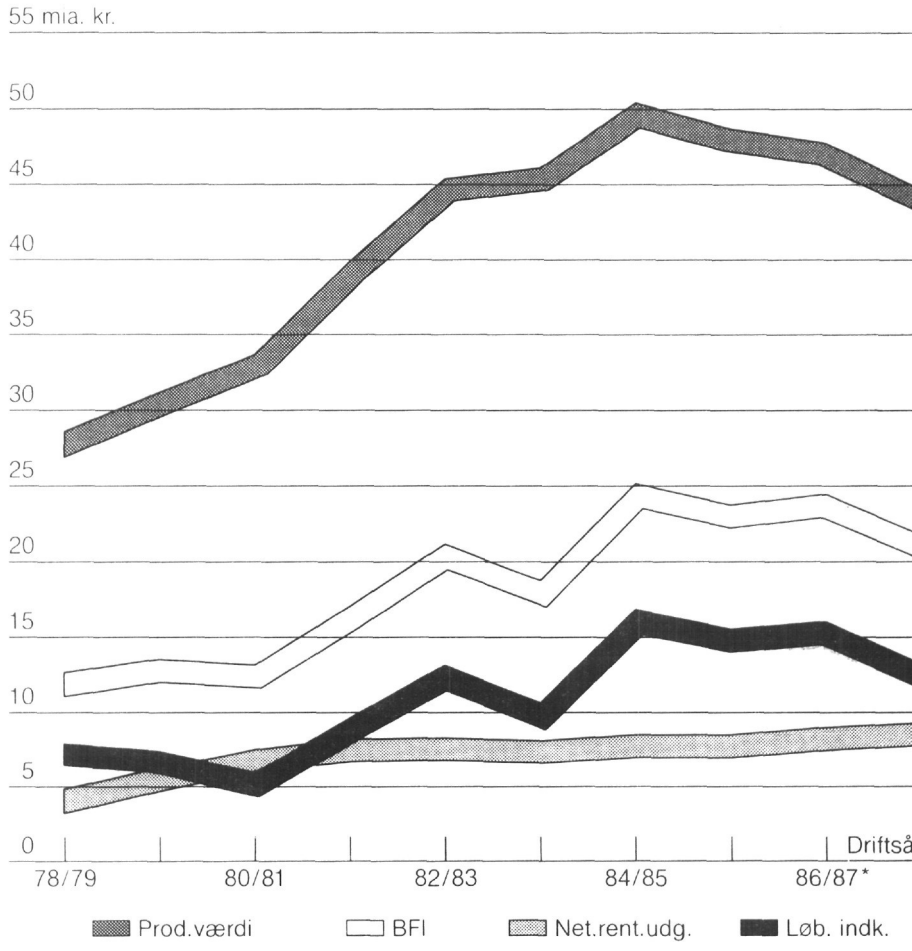

Figur 2.1. Landbrugets indkomster (heltids- og deltidsbedrifter). Årets priser i mia. **kr.**
Kilde: Statens Jordbrugsøkonomiske Institut, jfr. bilagstabel 2.1.

Heltidslandbrug omfatter 41.600 bedrifter med en arbejdsindsats på mindst 1.800 timer pr. år pr. bedrift. Produktionen på disse bedrifter udgør 84 pct. af den samlede landbrugsproduktion, mens de resterende 16 pct. af produktionen kommer fra deltidsbedrifter. Indkomsten i landbruget svinger fra år til år afhængig af prisudvikling og høstudbytte. Målt i faste kroner er der inden for det seneste tiår observeret udsving i heltidslandbrugets driftsoverskud på op til 30 pct. fra gennemsnittet, med driftsårene 1980/81 og 1984/85 som henholdsvis dårligste og bedste år. På grund af for-

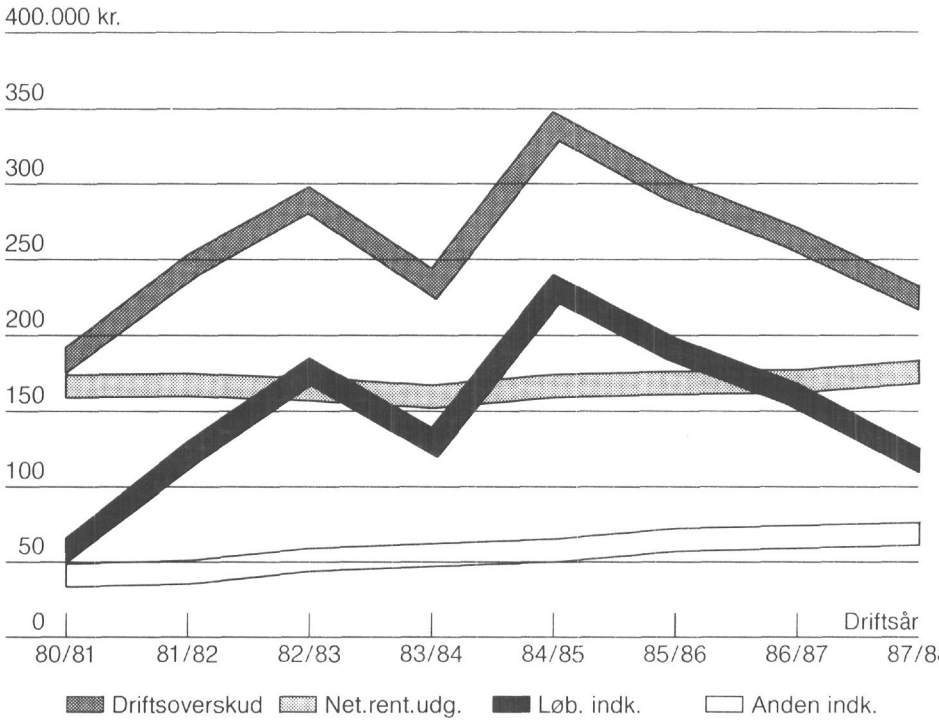

Figur 2.2. Heltidslandbrugets indkomster. 1000 kr. pr bedrift, opgjort i 1986/87-kroner.
Kilde: Tabel 2.1.

ringede prisforhold især for svin og planteprodukter samt lavere høstudbytte er driftsoverskuddet faldet i de seneste år, jfr. tabel 2.1. Set i forhold til udviklingen over en årrække vil driftsresultatet i 1986/87 og 1987/88 således komme til at ligge under gennemsnittet.

Heltidslandbrugernes løbende indkomst følger i det store hele udviklingen i landbrugets driftsoverskud, men med tendens til lidt større udsving fra år til år. Sidstnævnte skyldes først og fremmest renteudgifterne, som steg i begyndelsen af 80'erne efter store investeringer og opsparingsunderskud i årene forud. Målt i faste kroner faldt renteudgifterne i årene efter landbrugskrisen, som kulminerede i 1980/81, men udviklingen er på det seneste vendt, og renteudgifterne er atter stigende. Stigningen skal ses i sammenhæng med forøget investeringsaktivitet efter den gode høst i 1984/85 samt øget låntagning til finansiering af køb af fast ejendom til

stærkt stigende priser. Der har herudover været optaget lån til at opveje det løbende opsparingsunderskud. Nettorenteudgifterne udgør i 1987/88 ca. 3/4 af driftsoverskuddet i landbruget.

Indkomstudviklingen har imidlertid samtidig været påvirket af fortsat stigende lønindtægter fra andre erhverv. Dette skyldes, at flere og flere landmænd supplerer indtægten fra landbrug med udearbejde, og at der i forbindelse med tilgangen af unge til erhvervet vil være en tendens til, at ægtefællen bibeholder udearbejde.

Tabel 2.1. Nøgletal for udviklingen i heltidslandbrugets indkomstforhold, 1986/87-kroner[1])

	1980/ 81	81/ 82	82/ 83	83/ 84	84/ 85	85/ 86	86/ 87	87/ 88[2])
	1.000 kr. pr. bedrift							
Driftsoverskud landbrug	192	253	298	244	348	303	271	232
Indtægt andet erhverv[3])	43	47	54	55	57	61	64	66
Nettorenteudgifter[4])	174	175	172	167	174	176	177	183
Anden indkomst[5])	6	4	5	7	8	11	10	10
Løbende indkomst[6])	66	130	185	139	240	198	168	125
Løbende opsparing	-91	-7	55	-25	55	-12	-38	
Kapitalgevinster:								
Aktiver	-516	-226	-88	162	95	392	-200	
Gæld	165	85	-57	13	35	-103	175	

[1]) Omregnet til faste kroner ved anvendelse af forbrugerprisindekset
[2]) Skøn
[3]) Overskud anden selvstændig virksomhed, lønindtægter samt overskud egen bolig
[4]) Inklusive forpagtningsafgift
[5]) Pension og dagpenge
[6]) Inklusive arv, gave og børnetilskud

Kilde: Beregnet på grundlag af Statens Jordbrugsøkonomiske Instituts landbrugsregnskabsstatistik

Det fremgår endvidere af tabel 2.1., at den løbende opsparing har været negativ i hovedparten af den analyserede periode.

Det fremgår af tabellen, at kapitalgevinsterne på gælden (debitorgevinster) er faldet væsentligt frem til midten af 80'erne, hvilket skyldes nedgangen i inflationen og faldet i markedsrenten. Den udbredte finansiering med fast forrentede lån har medført, at kontantværdien af gælden er vokset. Ser man på aktivernes værdi, var

den faldende i begyndelsen af 80'erne, mens der fra 1982/83 indtrådte en stigning i ejendomspriserne. I 1986/87 faldt værdierne af aktiverne atter.

Den negative udvikling i driftsresultatet for 1986/87 skyldes prisfald på en række produkter, herunder især svinekød. Disse prisfald blev kun til dels modvirket af faldende priser på de importerede råvarer. I indeværende driftsår 1987/88 forventes kun mindre fald på priserne på rå- og hjælpestoffer. De fortsat lave priser på svinekød, og det ringe høstudbytte i 1987 vil derfor stærkt påvirke driftsresultatet i nedadgående retning.

Udviklingen i landbrugets indtjening i de seneste år har givet sig udslag i et fald i investeringerne i driftsbygninger og inventar på 6 pct. i 1986/87. I 1987/88 forventes investeringerne at falde med 15-20 pct. For svinesektorens vedkommende har produktionen i 1987 været stagnerende, og den senest afholdte svinetælling i februar 1988 har vist en tilbagegang på 2 pct. for svin ialt, 7 pct. for drægtige søer og 12 pct. for førstegangsdrægtige søer, hvilket vil indebære en tilbagegang for svineproduktionen i 1988. Dette hænger sammen med dårlig økonomi i svineholdet, og lignende tendenser gør sig gældende i andre EF-lande.

Udviklingen i landbrugsproduktionen og landbrugets indtjeningsforhold har afledte virkninger på beskæftigelsen og indtjeningen i forarbejdnings- og forsyningssektorerne. Beskæftigelsen og tilvæksten i disse sektorer er af samme størrelsesorden som i det primære landbrug.

Udviklingen i landbrugets indtjeningsforhold i de kommende år vil være stærkt påvirket af prispolitikken i EF. Produktionen af de fleste landbrugsvarer i EF har i de senere år oversteget efterspørgslen på de interne og eksterne markeder. Som følge heraf har EF's udgifter til eksportrestitutioner samt interventionsopkøb og oplagring af landbrugsprodukter været stigende, og det har derfor under hensyn til EF-budgettet været nødvendigt at føre en restriktiv prispolitik samtidig med, at der er blevet foretaget tilpasninger som f.eks. strammere kriterier for interventionsopkøb, kvoteordninger og garantitærskler, der øger producenternes medansvar.

For at begrænse landbrugsudgifternes fremtidige stigning blev der på Det europæiske Råds møde den 11.-12. februar 1988, som led i en samlet løsning vedrørende Fællesskabets fremtidige finansie-

ring, opnået enighed om indførelse af landbrugsstabilisatorer. Der vil i de kommende år inden for den vegetabilske sektor blive gennemført pristilpasninger, som for korn vil betyde et prisfald på 3 pct. om året. For det kommende høstår har Kommissionen endvidere fremsat forslag om reduktion af de månedlige tillæg svarende til en prissænkning på 2 pct. For raps er der udsigt til prisfald på 8 pct. for det kommende høstår.

Dertil kommer, at prisfaldene på korn over de sidste 2 år ikke fuldt ud er slået igennem i Danmark som følge af gode afsætningsforhold for bl.a. maltbyg. Endvidere må der på baggrund af de i EF aftalte budgetrestriktioner forventes yderligere fald i planteproduktpriserne. Selv om der er en stærk produktivitetsudvikling i plantesektoren, vil den næppe kunne opveje virkningen af prisfaldet.

For de animalske produkters vedkommende forventes udviklingen at forløbe gunstigere. Priserne på svinekød synes at have passeret lavpunktet i priscyklen, og priserne på mejeriprodukter forventes fortsat at være forholdsvis stabile som følge af kvoteordningen inden for mælkeproduktionen.

En forbedring af svinekødsprisen og et normalt høstudbytte vil bidrage til at rette op på landbrugets indkomstforhold. Heroverfor står imidlertid aftrapningen af rentetilskuddene til lån optaget i højrenteperioden omkring 1980 og den fortsatte stramning, som EF's budgetrestriktioner tilsiger. Landbrugets indkomstforhold påvirkes endvidere af overenskomstafslutningen i foråret 1987 og omlægningen af arbejdsgiverafgifterne.

2.2. Landbrugets renteudgifter og gæld

I tabel 2.2. er vist landbrugets reale renteindtægter og -udgifter. Det fremgår heraf, at kapitalgevinsterne på gælden i 70'erne fuldt ud opvejede betalte renteudgifter, hvilket tilskyndede til gældsætning. Med inflationsfaldet i begyndelsen af 80'erne er debitorgevinsterne reduceret, hvilket i kombination med fortsat høje renteudgifter har øget rentebyrden stærkt. Dette er særlig byrdefuldt i en situation, hvor indkomsterne falder.

Tabel 2.2. Reale renteindtægter og -udgifter i landbruget, 1986/87- kroner[1]) Gns. pr. år

	1973/74 - 78/79	1979/80 - 82/83	1983/84 - 86/87	Alle år
	1.000 kr. pr. bedrift			
Løbende renteindtægter	17	23	19	19
Kapitaltab på pengefordr.	22	16	3	16
Renteindtægter i alt	-5	7	16	3
Løbende renteudgifter	72	123	119	98
Kapitalgevinster på gæld[2])	72	66	17	57
Renteudgifter i alt	0	57	102	41
Finansieringstilskud	3	11	11	7

[1]) Omregnet til faste kroner ved anvendelse af forbrugerprisindekset
[2]) Fald i gældens realværdi som følge af den generelle prisudvikling

Kilde: Beregnet på grundlag af Statens Jordbrugsøkonomiske Instituts landbrugsregnskabsstatistik

I sammenligning med vore vigtigste konkurrentlande har dansk landbrug en betydelig rentebyrde. Udvalget har kort drøftet i hvilken udstrækning dansk landbrugs konkurrenceevne er særligt belastet som følge af det danske renteniveau. En sådan analyse må inddrage en lang række andre forhold, som f.eks. inflation, valutakurser, finansieringssystem og skatteregler. Det er udvalgets opfattelse, at denne analyse især er relevant i forbindelse med udvalgets kommende overvejelser om de fremtidige finansieringsvilkår for nye investeringer, hvorimod den er mindre påtrængende i forbindelse med overvejelserne om refinansiering af allerede foretagne dispositioner.

Kontantværdien af landbrugets gæld beløb sig ved indgangen til driftsåret 1987/88 til knap 92 mia. kr., hvoraf ca. 60 mia. kr. var lån i realkreditinstitutterne, jfr. tabel 2.3.

Kontantværdien af landbrugets gæld er steget gennem det seneste tiår fra omkring 37 mia. kr. i 1978/79 til 92 mia. kr. i 1987/88. Hovedparten af denne stigning vedrører lån i realkreditinstitutterne, som udgjorde knap 50 pct. i 1978/79 mod omkring 65 pct. i 1987/88. Pengeinstitutternes andel af gælden er faldet.

Tabel 2.3. Kontantværdien af landbrugets gæld, primo driftsåret[1])

	Realkredit-institutter			Pengeinstitutter					
	Ordinære lån	Andre lån[2])	Statslån	GS-lån	Finanslån	Andre lån	Anden gæld	Gæld i alt	Gælds pct.[4])
	Mia. kr.								
1978/79	18,5		1,2		2,0	6,8	8,9	37,4	26,7
79/80	24,8		1,3		3,2	7,4	10,6	47,3	29,0
80/81	26,0	0,4	1,6		4,9	8,1	11,3	52,3	32,9
81/82	28,9	1,1	1,7	-	4,6	9,9	12,2	58,4	42,3
82/83	30,5	2,6	1,8	1,8	4,4	8,7	12,9	62,7	46,2
83/84	37,2	3,0	1,9	2,3	3,4	8,4	12,0	68,2	50,0
84/85	43,6	3,1	2,1	2,6	2,3	10,1	12,6	76,4	49,3
85/86	46,4	3,1	2,0	2,5	2,2	10,1	13,1	79,4	46,1
86/87	58,4	2,3	2,2	2,4	2,7	12,0	12,8	92,8	46,1
87/88[3])	57,1	3,2	2,1	1,7	2,4	13,3	12,1	91,9	45,6

') Omfatter gæld på landbrugsbedrifter over 5 ha samt lån i brugernes sommerhus, parcelhus og anden selvstændig vurderet ejendom. Opgørelsen afviger fra den officielle lånestatistik ved, at lån i tilforpagtet fast ejendom ikke er medtaget (skønsmæssigt 3 mia. kr. realkreditlån ultimo 1986/87), ligesom lån i gartneribedrifter og bedrifter under 5 ha heller ikke er medtaget.

[2]) Omfatter K-lån, henstandslån og jordbrugslån.

[3]) Svarende til ultimoværdierne i 1986/87.

[4]) Samlet gæld i pct. af egne aktiver i alt.

Kilde: Statens Jordbrugsøkonomiske Institut, Landbrugsregnskabsstatistik, Serie A.

Som det fremgår af tabel 2.3., er gældsprocenten vokset fra 27 pct. i 1978/79 til 50 pct. i 1983/84, hvorefter procenten igen er faldet til knap 46 i begyndelsen af 1987/88.

Faldet i ejendomspriserne fra 1978 til 1982 bidrog til en kraftig stigning i gældsprocenten. De senere års kraftige stigning i ejendomsprisen har atter reduceret gældsprocenten trods fortsat stigende gæld.

Gældsprocenten varierer imidlertid meget imellem bedrifterne. Af samtlige bedrifter har knap halvdelen en gældsprocent på 30 og derunder, mens 15 pct. har en gældsprocent på 70 og derover. For heltidsbedrifterne alene, dvs. bedrifter, hvor der anvendes mere end 1.800 normalarbejdstimer om året, har 30 pct. af bedrifterne

Tabel 2.4. Landbrugsbedrifter fordelt efter størrelse og gældsprocent, 1986/87

Størrelsesgrupper, normtimer:	Under 1200	12-1800	Over 1800	Alle
Gældsprocent:				
0-30	22.480	5.860	12.260	40.600
30-45	4.060	1.600	7.500	13.160
45-70	4.900	1.870	10.940	17.710
70 - 100	1.630	660	8.330	10.620
Over 100	890	230	2.430	3.550
I alt	33.960	10.220	41.460	85.640

Kilde: Landbrugsministeriet.

en gældsprocent på 30 og derunder, mens 1/4 har en gældsprocent på over 70 pct., jfr. tabel 2.4.

Det er især realkreditgælden, som er vokset. Udviklingen i realkreditgælden skyldes dels låntagning dels ændring i renten, som påvirker kontantværdien af de fast forrentede lån. Den nominelle gæld til realkreditinstitutterne steg stærkt frem til 1981/82, hvorefter gælden stagnerede. På grund af rentefaldet efter 1982 og fornyet opsving i låntagningen efter 1983/84 fortsatte kontantværdien af gælden imidlertid med at stige.

Til yderligere belysning af realkreditgælden er i tabel 2.5. foretaget en beregning af omfanget af højt forrentet gæld i realkreditinstitutterne. Beregningen, der er forbundet med en vis usikkerhed, viser indfrielsesværdien af lån optaget i de år, hvor renten lå over 15 pct. p.a. Det skal bemærkes, at beregningen vedrører den udvidede landbrugssektor, hvor bedrifter under 5 ha samt forpagtede ejendomme og boligejendomme er medtaget.

Tabel 2.5. Skøn for landbrugets højtforrentede lån i realkreditinstitutter ultimo 1987, mia. kr.

		Heraf optaget til over 15 pct. p.a.			
	Samlet restgæld ult. 1986	Restgæld ult. 1987	Rentesats pct.	Beregnet Indfriel-seskurs[1]) ult. 1987	Beregnet indfriel-sesværdi ult. 1987
KD, Nykredit og BRF:					
Obligationslån	23.6	7.7	9.9	82.2	6.3
Kontantlån	29.2	19.5	18.4	134.9	26.2
DLR:					
Obligationslån	6.0	1.9	9.7	85.6	1.7
Kontantlån	8.8	5.9	18.0	127.7	7.5
Realkreditinstitutter					
i alt:	67.8	35.0	16.0	119.3	41.8
Obligationslån	29.6	9.6	9.8	82.9	8.0
Kontantlån	38.1	25.4	18.3	133.2	33.8

[1]) Beregnet indfrielseskurs ved en markedsrente på 13 pct. p.a.
Kilde: De danske Landboforeninger.

2.3. Indkomstforskelle i landbruget

De ovennævnte tal for indkomst og gæld i landbruget dækker over en betydelig variation. Der er stor forskel på hel- og deltidslandmænd, hvor de førstnævnte i langt højere grad end deltidslandmændene henter indtjeningen fra landbruget, jfr. tabel 2.6. Heltidslandmændenes renteudgifter var i 1986/87 knap 200.000 kr., mens deltidslandmændenes renteudgifter udgjorde knap 47.000 kr. i gennemsnit.

Tabel 2.6. Indkomstforholdene på heltids- og deltidsbedrifter t986/87[1])

	Heltidsbedrifter	Deltidsbedrifter
Antal bedrifter	41.600	44.700
Brugeralder, år	48	55
Ejendomsstørrelse, ha	49	17
Arbejdsindsats, timer/år	3.304	989
Lønningsevne, kr./time	60	0
Andel af samlede:	pct.	
Planteproduktion	71	29
Kvægproduktion	95	5
Svineproduktion	89	11
Husstandsindkomst:	— 1.000 kr. pr. bedrift —	
Driftsoverskud landbrug	254,6	31,0
Indtægt udenfor landbrugserhverv[2])	73,1	140,3
Finansieringstilskud	16,8	1,3
Renteindtægter	23,0	12,9
Renteudgifter[3])	199,9	46,7
Kapitalposter	1,3	2/7
Løbende indkomst	168,9	141,5
Personlig skat	60,2	44,2
Privatforbrug	146,2	110,1
Løbende opsparing	-37,5	-12,8

[1]) Heltidsbedrifter: Bedrifter med et standardarbejdsforbrug på mindst 1.800 timer,
[2]) Inklusive overskud egen bolig, lønindtægter, pension m,v,
[3]) Inklusive forpagtningsafgifter.

Kilde: Statens Jordbrugsøkonomiske Institut, Heltidslandbrugets økonomi 1986/87.

Opdeles heltidsbedrifterne i tiendedelsgrupper efter den løbende indkomst, jfr, tabel 2.7., ses det, at de lidt ældre aldersgrupper samler sig i midtergrupperne. Deres bedrifter er ret ens med hensyn til areal, husdyrbestand og landbrugskapitai. De yngre brugere er i overtal i ydergrupperne. De har et større produktionsapparat.

Effektiviteten er klart stigende op gennem indtægtsgrupperne, f.eks. mælkeydelsen pr. ko og i lidt mindre grad for grise pr. årsso. Lønningsevnen i den højeste indtægtsgruppe ligger mere end 3 gange over lønningsevnen i den laveste.

Renteudgifterne er højest i den laveste indtægtsgruppe, som også har den højeste gæld og gældsprocent.

Som vist nederst i tabellen har gruppe 1 en andel af den samlede landbrugsproduktion på 11 pct. mod godt 8 pct. i de mellemste grupper og 16 pct. i gruppen med de største indtægter. Gruppe 1 har 16 pct. af landbrugets samlede gæld. Den relativt høje gældsbelastning sammen med en lav effektivitet medfører, at der er særlig store økonomiske problemer i denne gruppe. Det kommer til udtryk i den store negative opsparing.

Det fremgår endvidere af tabellen, at negativ opsparing præger de 7 laveste indtægtsgrupper i 1986/87, altså 70 pct. af heltidsbedrifterne. Det er kun i gruppe 9 og 10, at der i 1986/87 var tale om opsparing af betydning. Det spiller ind, at disse grupper også har relativ stor indtjening fra beskæftigelse uden for landbrugserhvervet.

Driftsformerne svinehold og planteavl var i 1986/87 kraftigere repræsenteret i gruppe 1 og 10, mens kvægbrugene var overrepræsenteret i de midterste grupper. En betydelig del af bedrifterne i de nederste grupper har nettorenteudgifter, som overstiger driftsoverskuddet fra landbruget.

Tabel 2.7. Heltidsbedrifterne grupperet efter samlet løbende indkomst, 1986/87

	Indkomstgruppe[1])										Alle
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Landbrugsareal, ha	69	43	40	37	37	43	39	48	50	80	49
Brugeralder, år	47	48	49	51	50	49	49	48	46	46	48
	mio. kr. pr. bedrift										
Landbrugsaktiver primo	3,7	2,2	2,1	1,9	1,9	2,4	2,2	2,7	2,8	4,8	2,7
	1.000 kr. pr. bedrift										
Driftsoverskud landbrug	174	137	174	183	192	245	224	301	350	569	255
Renteudgifter[2])	396	201	189	137	130	170	140	165	191	295	200
Løbende indkomst	-144	28	79	119	148	176	209	250	310	505	169
Løbende opsparing	-323	-103	-72	-44	-31	-13	-6	15	52	148	-38
Lønningsevne kr./time	31	31	41	47	50	61	57	70	84	109	60
Gældsprocent	77	69	63	52	49	50	44	42	46	41	52
Andel af samlede:[3])	pct.										
Landbrugs-produktion	11	7	7	6	7	8	7	9	10	16	84
Gæld	16	8	7	6	5	7	6	7	7	11	79

[1]) Opdelt efter løbende indkomst
[2]) Brutto, inklusive forpagtningsafgift
[3]) Hele landbrugets inklusive deltidsbedrifter

Kilde: Statens Jordbrugsøkonomiske Institut, Heltidslandbrugets økonomi 1986/87.

Tallene i tabel 2.7. viser således, at et betydeligt antal bedrifter i de nederste indtægtsgrupper har alvorlige problemer. Endvidere ses det, at opsparingen også er negativ i mellemgrupperne, som derfor er meget følsomme over for konjunkturudsving.

I tabel 2.8. er vist den gennemsnitlige forrentningsprocent i heltidslandbruget fra 1982/83 til 1986/87. Forrentningsprocenten udtrykker landmandens nettoudbytte i pct. af landbrugsaktiverne, dvs. det, der bliver tilbage til forrentning af landbrugsaktiverne, efter at andre omkostninger er betalt, herunder landmandens egen arbejdskraft.

Tabel 2.8. Gennemsnitlig forrentningsprocent i heltidslandbruget 1982/83-86/87

	Laveste 3.-del	Mellemste 3.-del	Højeste 3.-del	Alle
	pct.			
Planteavl	-6,4	1,1	9,6	5,6
Kvæg	-7,5	0,9	7,8	1,0
Svin	-7,3	0,9	11,1	6,0
Alle	-7,1	1,0	9,5	3,7

Kilde: Statens Jordbrugsøkonomiske Institut, Heltidslandbrugets Økonomi.

Tabellen viser gennemsnitstal for bedrifterne opdelt i tre grupper. De individuelle forskelle kan dog være langt større, end tabellen viser. Det ses, at der er stor spredning inden for alle driftsgrene, dog størst i svinesektoren.

Tabellen understreger således, at der er betydelige forskelle i landmændenes indtjeningsevne.

I tabel 3 i bilag 1 er vist, at der er betydelig stabilitet med hensyn til hvilken indtjeningsgruppe landmanden befinder sig i. Den landmand, som har stor indtjeningsevne et år, har det i almindelighed også det næste år. Samme mønster ses for landmænd med ringe indtjeningsevne. Disse forskelle landmændene imellem og den stabilitet, der findes i dette mønster, gør det forsvarligt at anvende oplysningerne i landmandens regnskaber som kriterium for tildeling af rentelettelse.

3. Refinansiering som middel til lettelse af landbrugets rentebyrde

3.1. Lettelse af landbrugets rentebyrde

Landbrugets rentebærende evne er i gennemsnit knap 4 pct. p.a., opgjort som realrente, jfr. bilag 1. Der er imidlertid store forskelle mellem de enkelte bedrifters effektivitet afhængig af forskelle i bedriftsstørrelse, brugeralder og driftslederevner, jfr. kapitel 2.

Da der endvidere er stor variation i landmændenes gældsbelastning, kan der ganske naturligt også konstateres store forskelle i landmændenes opsparingsevne. Men som helhed har opsparingsevnen gennem en årrække været meget lille eller negativ. Hertil bidrager i høj grad, at det nominelle danske renteniveau i slutningen af 70'erne og i begyndelsen af 80'erne har ligget på et højt niveau.

Et bidrag til en genopretning af dansk landbrugs indtjeningsevne bør derfor indeholde foranstaltninger, der både stiler mod at nedbringe gælden og rentebyrden, ligesom der på længere sigt må stræbes imod en højere selvfinansiering i dansk landbrug. Sådanne foranstaltninger må imidlertid ikke hæmme den nødvendige strukturrationalisering og bør derfor rette sig mod de bedrifter, der også på længere sigt må forventes at have økonomisk bæreevne.

Der er flere måder, hvorpå landbrugets rentebyrde kan lettes. Udvalget har valgt at koncentrere sig om en generel refinansieringsordning kombineret med en gældssaneringsordning.

Ved en refinansieringsmodel opnås en varig eller længerevarende rentelettelse, ligesom det ad denne vej i kombination med en sanering af den yderste gæld også vil være muligt at nedbringe selve gældsbyrden. En gældsomlægning, som især er baseret på lån med indeksregulering, vil i højere grad bringe landmandens rentebyrde

i overensstemmelse med den løbende indtjening. Landmanden får herigennem et mere sikkert grundlag for langsigtede økonomiske dispositioner.

Ved en refinansierings- og gældssaneringsordning vil kreditgiverne gennem ombytning og hel eller delvis afskrivning eller indefrysning af deres tilgodehavende kunne medvirke til at lette landmandens gælds- og rentebyrde og dermed sikre overlevelse på længere sigt.

3.2. Kriterier

Udvalget foreslår, at en refinansieringsordning står åben for landmænd, der ud fra konkrete regnskaber kan påvise, at de efter saneringen vil kunne skabe balance eller opnå positiv opsparing i deres bedrift. Det kan være nødvendigt at foretage individuelle reguleringer af opsparingskravet, f.eks. af hensyn til nyligt etablerede landmænd.

Ved denne model sikres, at refinansieringstilbuddet kan nyttiggøres af de landmænd, der har så megen produktion og så stor en effektivitet, at de gennem det økonomiske udbytte af deres indsats i landbrugsbedriften og på andre områder kan forrente deres fremmedkapital, når refinansieringen er gennemført.

Som praktisk afgrænsningsregel er det i beregningerne forudsat, at ordningen forbeholdes landmænd med mindst 900 timer på bedriften om året, eller at produktionen i henhold til normtal kræver en arbejdsindsats på 1.200 timer årligt af husstanden. Dette svarer til beskæftigelseskravet i jordbrugslåneordningen.

Baggrunden for disse kriterier er, at den største rentebelastning forekommer i heltidsbedrifterne og i de deltidsbedrifter, der kræver den største del af landmandens arbejdsindsats.
Endvidere er det et krav, at realkreditgælden udgør 30 pct. eller mere af realkreditvurderingen.

Det skal ved ordningens udformning overvejes, om der tillige skal indlægges kriterier vedrørende indkomst, formue og investeringsomfang. Det bør i hvert fald såvidt muligt sikres, at der ikke sker refinansiering af lån, der er optaget til ikke-landbrugsmæssige formål.

3.3. Kapitalisering

For at undgå kapitalisering af støtteelementet i en refinansieringsordning må den refinansierede gæld indfries ved ejerskifte og afløses af belåning på almindelige markedsvilkår. Den fordel, landmanden har af refinansieringen, vil da ikke kunne videreføres af fremtidige ejere, og prisen på den omsatte landbrugsejendom må forventes at blive tilpasset til landbrugserhvervets økonomiske vilkår og forventningerne hertil på omsætningstidspunktet.

3.4. Refinansieringens omfang og sammensætning

I forbindelse med overvejelserne om refinansiering af dele af landbrugets gæld er det vigtigt at gøre sig klart, at en refinansieringsoperation vil kunne få konsekvenser for penge- og kapitalmarkedet. Det nærmere omfang af disse konsekvenser vil afhænge dels af størrelsen af gældsombytningen og den valgte kombination af de forskellige instrumenter, dels af den praktiske tilrettelæggelse af selve refinansieringsoperationen.

Når obligationslån ombyttes med andre obligationslån, skal landmanden i princippet ud på obligationsmarkedet to gange. Så længe der er tale om en enkeltstående gældsomlægning, kan det ikke forventes at få selvstændig indflydelse på kursdannelsen på obligationsmarkedet. Forholdene stiller sig noget anderledes ved en større samlet operation, og der er risiko for en udvikling til ugunst for de refinansierende landmænd.

En gældsombytning af denne karakter må derfor nøje tilrettelægges og organiseres på forhånd, jfr. kapitel 7. Operationen kan ikke have et større omfang, end at den kan udspilles inden for den kapacitet, efterspørgerne af de pågældende obligationstyper normalt kan forventes at have. Det siger sig selv, at usikkerheden om kursdannelsen er mindst ved allerede kendte obligationstyper. Hvis der som led i en refinansieringsoperation introduceres nye obligationstyper med vilkår, der ikke kendes på markedet i dag, vil der være en særlig usikkerhed knyttet hertil.

Hvis der indgår udlandslån som led i en refinansieringsoperation, påvirkes likviditetsforholdene i samfundet af den forøgede private kapitalimport. Såfremt lånoptagelsen ikke antager et større om-

fang, er virkningerne formentlig begrænsede. Derimod må en kraftig forøgelse af den private kapitalimport forventes at skabe en række problemer i den pengepolitiske styring og udløse behov for modvirkende dispositioner.

Der har i udvalget været peget på, at der kan etableres et dobbeltfinansieringsarrangement som alternativ til refinansiering. Udvalget har valgt at koncentrere sig om refinansieringsløsningen og har derfor ikke nærmere behandlet denne mulighed.

4. Instrumenter til brug for refinansieringen

I dette kapitel omtales instrumenter til brug for refinansieringen. Der er ikke i udvalget taget stilling til, hvorvidt de enkelte instrumenter også vil være anvendelige ved finansiering af fremtidige investeringer eller ejerskifter.

4.1. Jordbrugslån

Gældende regler
Siden april 1986 har der kunnet ydes jordbrugslån med og uden statsligt afdragsbidrag. Jordbrugslån uden afdragsbidrag ydes uanset låneformål, mens jordbrugslån med afdragsbidrag ydes efter særlige regler til investeringer, ejerskifte m.v. og omprioritering.

Jordbrugslån ydes som stående (afdragsfrie) lån og som serielån. De stående lån skal sikkerhedsmæssigt placeres inden for 25 pct. af ejendommens vurdering, mens serielånene skal placeres inden for 50 pct. Det maksimale lånebeløb i 1988 er på 1,4 mill. kr. pr. ejendom, og mindstestørrelsen på lånet er 55.000 kr. Vurdering til låneudmåling foretages af realkreditinstituttet. I grundlaget for ejendommens vurdering indgår den kontante værdi af den faste ejendom, inventar og besætning.

Jordbrugslånene udbetales som kontantlån på basis af salg af inkonvertible obligationer med en påtrykt rente på 2 1/2 pct. i lighed med andre indeksobligationer. Uanset om lånene ydes som stående lån eller som serielån, finansieres de ved realkreditinstituttets salg af obligationer i den samme serie. Lånets restgæld reguleres halvårligt efter udviklingen i nettoprisindekset. Den maksimale løbetid er 30 1/2 år, idet lånene dog forfalder ved ejerskifte. Der

er mulighed for refinansiering ved optagelse af nye jordbrugslån med samme prioritetsstilling.

Generelt vil efterstående panthavere skulle give deres accept ved indplacering af jordbrugslån i prioritetsrækkefølgen.

Jordbrugslån ydes af både 1. lags-institutterne og DLR. De førstnævnte kan i forbindelse med ydelse af jordbrugslån i lighed med DLR yde lån op til 70 pct.- lånegrænsen, hvis der sammen med jordbrugslånet ydes et almindeligt realkreditlån, hvis inventar- og besætningsværdien i vurderingsgrundlaget højst indgår med 50 pct. af værdien af ejendommens jord og bygninger, og hvis jordbrugslånet udgør mindst 20 pct. af belåningsgrundlaget. Ved anden realkreditlångivning kan 1. lags-institutterne kun yde lån op til 45 pct., mens DLR kan yde lån op til 70 pct.

Jordbrugslån med afdragsbidrag

Ved ydelse af jordbrugslån med afdragsbidrag reguleres lånets restgæld kun med 70 pct. af den halvårlige procentvise stigning i nettoprisindekset, mens de resterende 30 pct., afdragsbidraget, udredes af statskassen. Ved faldende nettoprisindeks reguleres dog med hele faldet i nettoprisindekset. Støtten ydes i de første 15 år af lånets løbetid og er ikke skattepligtig. Afdragsbidraget betales løbende af staten til de långivende realkreditinstitutter og indgår i udtrækningen af obligationer.

Jordbrugslån med afdragsbidrag kan ydes til finansiering af:

1) Investeringer, herunder nybyggeri, om- og tilbygning samt vedligeholdelse.
2) Førstegangsetablering og køb af suppleringsjord.
3) Omprioritering.

Da reglerne om ydelse af jordbrugslån med afdragsbidrag til omprioritering har betydning for en refinansieringsordning, vil disse blive gennemgået nærmere.

Jordbrugslån med afdragsbidrag til omprioritering

Lån med afdragsbidrag til omprioritering forudsætter opfyldelse af en række kriterier, der er forskellige for ældre og andre ansøgere, idet kravene til ældre ansøgere ("sølvbryllupslandmænd") som

hovedregel er lempeligere end for andre. Ældre ansøgere kan dog opnå statsstøtte efter begge regelsæt.

Der kan ikke ydes lån med afdragsbidrag til indfrielse af jordbrugslån med afdragsbidrag, og der stilles krav til alder, gæld, indkomst, ejerskab, arbejdsindsats på og uden for bedriften samt privatforbrug.

Ansøgere over 55 år skal for at opnå afdragsbidrag have en gæld på over 50 pct. af de samlede aktiver i henhold til seneste skattemæssige status, i de sidste 3 afsluttede regnskabsår have en gennemsnitlig indkomst på ikke over 60 pct. af den for disse år fastsatte referenceindkomst (i 1987 178.000 kr.), og husstanden må ikke have et privatforbrug, der overstiger 80 pct. af grænsen i ligningslovens § 28, stk. 4, (udgør i 1987 121.600 kr.). Endvidere skal husstanden udføre mindst 2/3 af det nødvendige arbejde på bedriften og må maksimalt arbejde 500 timer uden for bedriften.

For *andre ansøgere* skal gælden udgøre mindst 60 pct. af aktiverne, indkomsten må ikke overstige 60 pct. af referenceindkomsten (som for ældre landmænd) og privatforbruget ikke overstige ligningslovens grænse. Endvidere skal ansøgeren have jordbrug som hovederhverv, eller der skal på bedriften finde en sådan jordbrugsmæssig produktion sted, at der hertil kræves en arbejdsindsats af ansøger og dennes husstand på mindst 1200 timer årligt. For at jordbrug kan anses som hovederhverv kræves, at ansøger anvender mere end halvdelen af sin samlede arbejdstid på bedriften, og at mindst halvdelen af ansøgers samlede indkomst hidrører fra bedriften.

Ydes der i medfør af anden lovgivning tilskud til lån, som indfries i forbindelse med optagelse af jordbrugslån med afdragsbidrag, bortfalder sådanne tilskud.

Sammenligning af jordbrugslån og traditionelle lån

Ved et traditionelt fastforrentet realkreditlån er låntagers vilkår dels den nominelle størrelse af lånets hovedstol dels den nominelle rente på lånet. Hertil kommer løbetid og afdragsform.

Ved et jordbrugslån er låntagers vilkår dels lånets hovedstol udtrykt i prisniveauet på lånetidspunktet, kombineret med en opskrivning i takt med prisudviklingen, dels realrenten på lånet. Hertil kommer løbetid og afdragsform.

De traditionelle lån på landbrugsområdet er normalt annuitetslån, der har konstant ydelse i hele lånets løbetid. Jordbrugslån er serielån, der har samme - reale - afdrag i hele løbetiden, eller stående lån, dvs. lån, der ikke afdrages i løbetiden, men forfalder ved udløb.

På lånoptagelsestidspunktet vil ydelsen på et jordbrugslån være lavere end ydelsen på et traditionelt lån. Forudsat en vis inflation vil ydelsen på et jordbrugslån gennem opskrivning af hovedstol og restgæld være voksende i lånets løbetid.

Udviklingen i ydelsen på jordbrugslånet vil gennem indeksopskrivningen følge den generelle prisudvikling i samfundet. Ydelsen på det traditionelle lån vil beløbsmæssigt være konstant i hele lånets løbetid, og dermed vil den reelle byrde ved lånet være afhængig af prisudviklingen.

Ud over likviditetsmæssige forhold må den reale effektive forrentning af lånene indgå i en sammenligning af jordbrugslån og traditionelle lån. Ved sammenligning af den reale effektive forrentning er det endvidere vigtigt at tage hensyn til debitors skatteforhold, idet der ved traditionelle lån er fradragsret for hele den nominelle rente, mens der ved jordbrugslån ikke er fradragsmulighed for indeksopskrivningen af gælden.

I tabel 4.1. sammenlignes realrenten på jordbrugslån og et traditionelt nominelt obligationslån ved forskellige forventede inflationstakter. Ved beregningen er lagt de i marts 1988 gældende kurs- og renteforhold til grund.

Som det fremgår af tabellen, vil jordbrugslån være fordelagtige for en debitor uden skatteevne op til ganske høje, forventede prisstigningstakter. For jordbrugslån uden afdragsbidrag er der balance i den reale effektive rente ved 8 pct.'s prisstigningstakt. For jordbrugslån med afdragsbidrag indtræder balancen ved en prisstigningstakt, der er højere end 8 pct.

Hvis låntageren har skatteevne, vil jordbrugslån uden afdragsbidrag have en lavere real effektiv rente efter skat end traditionelle lån op til knap 4 pct.'s inflation, mens jordbrugslån med afdragsbidrag vil være fordelagtige indtil et sted imellem 4 og 6 pct.'s årlig prisstigningstakt.

Tabel 4.1. Real debitorrente før og efter skat (pct. p.a.)

Prisstigning (p.a.)		Jordbrugslån[1]) uden afdragsbidrag	Jordbrugslån[1]) med afdragsbidrag	Traditionelt[2]) obligationslån
2 pct.	0 pct. skat	3,82	3,33	9,68
	50 pct. skat	2,00	1,50	3,86
4 pct.	0 pct. skat	3,75	2,81	7,58
	50 pct. skat	1,96	1,01	1,87
6 pct.	0 pct. skat	3,68	2,28	5,55
	50 pct. skat	1,92	0,52	-0,06
8 pct.	0 pct. skat	3,57	1,78	3,59
	50 pct. skat	1,85	0,05	-1,91

[1]) Serielån, kurs 87,5.
[2]) Annuitetslån, 10 pct., kurs 90.

Såfremt en låntager ikke har skatteevne på lånoptagelsestidspunktet, men opnår denne i løbet af lånets afdragstid, vil den reale effektive forrentning efter skat ligge mellem disse yderpunkter.

Låneomfang

Der var ultimo 1987 ydet godt 6.000 jordbrugslån med en samlet hovedstol på ca. 3.750 mill. kr. svarende til et lånegennemsnit på knap 625.000 kr. Da nogle låntagere har såvel stående lån som lån, der afdrages, fordeler de 6.000 lån sig på ca. 4.000 ejendomme, som i forbindelse med optagelsen af jordbrugslån i vidt omfang er blevet enhedsprioriteret.

Jordbrugslånene er nogenlunde ligeligt fordelt på stående lån og serielån. Omkring 1/3 af lånene er ydet med afdragsbidrag.

Jordbrugslångivningen androg ca. 20 pct.. af den samlede realkreditlångivning til landbrugsejendomme i 1987. Kun en meget ringe del af de optagne jordbrugslån er medgået til finansiering af investeringer og ejerskifte, nemlig henholdsvis 9 og 4 pct., mens 87 pct. er ydet som tillægslån og i forbindelse med omprioritering. Det skal bemærkes, at landbrugets optagelse af realkreditlån var relativt omfattende i 1986 og begyndelsen af 1987.

Ud af landbrugets samlede låntagning i realkreditinstitutterne på ca. 60 mia. kr. udgør de nævnte knap 4 mia. kr. i jordbrugslån en begrænset andel. Det må naturligvis tages i betragtning, at jordbrugslåneordningen først er sat i gang i maj måned 1986.

Med baggrund i de frie omprioriteringsmuligheder, som gælder i jordbrugssektoren, kunne det forventes, at et større beløb var ombyttet til jordbrugslån på indeværende tidspunkt, selv om igangsætning af en ordning naturligvis tager tid. Det har været en medvirkende årsag til det indtil videre begrænsede låneomfang, at der alene er fuldstændig fri ombytningsmulighed inden for lovens rammer, når der er tale om jordbrugslån uden afdragsbidrag. Manglende opfyldelse af forudsætningerne for at få tildelt afdragsbidrag har medvirket til begrænsning af låneomfanget. Herudover har det formentlig spillet en ikke ubetydelig rolle, at jordbrugerne føler sig usikre over for at gå ind i indekserede gældsforpligtelser.

Ud over jordbrugslånemuligheden har landbruget endvidere mulighed for at optage almindelige indekslån til finansiering af bygningsinvesteringer. Optagelsen af denne kategori af indekslån, som har været gældende siden 1982, har antalsmæssigt andraget skønsmæssigt under 100 lån. Optagelse af indekslån i forbindelse med investeringer begrænser sig selv, idet den investerende jordbruger i investeringsøjeblikket forventer at få skatteevne.

Eventuelle tilpasninger i jordbrugslåneordningen

Hvis jordbrugslån skal anvendes generelt til refinansiering af landbrugets gæld, er det nødvendigt med en række lempelser af kriterierne for anvendelse af disse lån. I den forholdsvis korte tid, ordningen har fungeret, er indhøstet en række erfaringer, som kan give anledning til justeringer i forbindelse med en refinansieringsordning. Det er klart, at landmændenes accept af jordbrugslåneordningen blandt andet vil være afhængig af mulighederne for i højere grad end hidtil at kunne opnå afdragsbidrag.

Jordbrugslåneordningen skal efter loven revideres i folketingssamlingen 1988-89, og i den forbindelse skal der afgives en redegørelse til EF om erfaringerne med ordningen.

Efter den oprindelige, men aldrig iværksatte lovgivning om jordbrugslån (lov nr. 247 af 6. juni 1985 om ændring af lov om indeksregulerede realkreditlån m.fl.) skulle der uden begrænsninger

kunne ydes jordbrugslån med afdragsbidrag. Da EF ikke kunne godkende denne ordning, indførtes de i den nugældende lov angivne kriterier for at opnå afdragsbidrag.

Gældende kriterier for at opnå jordbrugslån med afdragsbidrag til omprioritering

For lån med afdragsbidrag til omprioriteringsformål er det først og fremmest kravene til privatforbrugets størrelse, som medfører, at ansøgninger afvises. Endvidere indebærer kravet om en arbejdsindsats for husstanden på mindst 1200 timer på bedriften pr. år en del afslag. Indkomstkravet for de seneste 3 afsluttede regnskabsår indebærer endeligt, at en del ansøgninger afvises, idet der ikke foreligger regnskaber for 3 år. Generelt har ansøgerne størst problemer med at opfylde de af adgangskriterierne, der gælder for gruppen af "andre ansøgere", jfr. side 39.

Enhedsprioriteringsprincippet

Ved realkreditreformen i 1970 blev på landbrugsområdet indført et tolagsbelåningsprincip, som indebar, at der i 1. laget var fri prioriteringsmulighed, mens der i 2. laget var krav om formålsbestemt långivning. I 1. laget kunne vælges mellem flere institutter. I 2. laget var der alene mulighed for at søge lån i ét institut - Dansk Landbrugs Realkreditfond (DLR). Samtidig blev en tilsvarende tolagsbelåning etableret for håndværks- og industriejendomme.

Baggrunden for denne tolagsbelåning var, at 2. laget, det vil sige den yderste og mest risikobetonede del af belåningen, ønskedes varetaget af alene ét institut med særlig ekspertise på det pågældende erhvervsområde. Det er samtidig et led i tolagsbelåningen, at 2. laget udgør en del af kontrollen med 1. lagsinstitutternes vurdering og låneudmåling.

I forbindelse med ydelse af jordbrugslån blev princippet om tolagsbelåning brudt, idet såvel 1. lagsinstitutterne som DLR - når en række betingelser er opfyldt - kan yde lån op til den øverste lånegrænse for realkreditlån til jordbrugserhvervene på 70 pct. Ved anden långivning, dvs. når der ikke er tale om samtidig ydelse af jordbrugslån, kan 1. lagsinstitutterne fortsat kun yde lån op til 45 pct. af vurderingen, mens DLR kan yde lån op til 70 pct.

Da besætning og maskinpark indgår i vurderingerne og dermed i låneudmålingen, svarer en 70 pct. lånegrænse på en typisk landbrugsejendom til en belåning på ca. 100 pct. af værdien af den faste ejendom.

I forbindelse med jordbrugslåneordningen blev således åbnet mulighed for, at 1. lagsinstitutterne overtager den fulde realkreditbelåning af en landbrugsejendom og i indbyrdes konkurrence, mens der som nævnt tidligere alene kunne konkurreres om långivningen inden for 45 pct. af vurderingen.

Det vil således være muligt for 1. lagsinstitutterne at udvide deres markedsandel, hvis låntagerne går ind under jordbrugslåneordningen.

Institutterne fik hermed i forbindelse med etablering af jordbrugslåneordningen et betydeligt incitament til en skærpet konkurrence om kunderne. Dette antages at have ført til, at der er foretaget urealistisk høje vurderinger af landbrugsejendomme.

Gennemførelse af enhedsprioritering i de sager, hvor der optages jordbrugslån, har samtidig betydet, at 2. lagsinstituttet - Dansk Landbrugs Realkreditfond - i disse sager, hvor instituttet følgelig indfries, ikke kan udføre en kontrollerende funktion for så vidt angår vurderingsniveau. Dette har yderligere øget mulighederne for en indbyrdes konkurrence institutterne imellem. Det kan på indeværende tidspunkt konstateres, at konkurrencen har været medvirkende årsag til betydelige forskydninger i markedsandele institutterne imellem.

Konsekvensen for landmanden er, at der tilbydes et låneomfang, der ikke har et rimeligt forhold til bedriftens reelle værdi og indtjeningsevne. Dette kan måske være vanskeligt for landmanden at vurdere, da der er betydelige likviditetslettelser knyttet til jordbrugslånene. Andre kreditorer kan samtidig have interesse i gældsomlægning, idet disse hermed vil kunne få nedbragt deres tilgodehavender.

Såfremt det skal undgås, at konkurrencen mellem realkreditinstitutterne resulterer i opskruede vurderingsniveauer, kunne der overvejes systemer, der begrænsede låneudmålingen som konkurrenceparameter. Der kan være tale om at anvende det samme system for jordbrugslån som for den traditionelle långivning, hvor

1. lags-institutterne kun yder lån inden for 45 pct. af vurderingen. Udvalget skal i den forbindelse pege på konklusionerne i betænkningen om den fremtidige realkreditlovgivning,(Boligministeriet september 1987), hvor tolagsbelåningen ved jordbrugsbelåning anbefales af et flertal. Det kunne også overvejes at vende tilbage til formålsbestemt långivning, således at landbrugets friværdier kun kan belånes i forbindelse med finansiering af landbrugsrelevante investeringer herunder ejerskifte.

Udformning af afdragsbidraget i forbindelse med udvidet adgang til jordbrugslån med afdragsbidrag

Afdragsbidraget udgør et beløb, der altid svarer til 30 pct. af opskrivningen med nettoprisindekset. Afdragsbidraget har således form af et fast procentuelt tilskud, og størrelsen afhænger kun af den generelle prisstigningstakt og ikke direkte af landmandens økonomi.

I forbindelse med udvalgets drøftelser om en udvidet adgang til jordbrugslåneordningen er peget på en ændring i beregningen af afdragsbidraget, således at dette dækker forskellen mellem stigningen i nettoprisindekset og i et sektorspecifikt indeks (hvis denne forskel er positiv), *men dog højst* med et beløb, der svarer til det nuværende afdragsbidrag på 30 pct. af nettoprisopskrivningen. Det nuværende afdragsbidrag vil således komme til at udgøre en overgrænse.

Der er også i udvalget peget på fastholdelse af de nuværende regler for beregning af afdragsbidrag. I afsnit 4.4. og kap. 5 er beregningsmæssigt forudsat uændret afdragsbidrag.

Såfremt der skal vælges et sektorindeks, skal udvalget pege på et prisindeks for landbrugets bruttofaktorindkomst (BFI) som bedst egnet til at repræsentere landbrugets generelle prisforhold, idet heri indgår såvel produktpriser som priser på produktionsfaktorer. Der henvises i øvrigt til bilag 3, hvor forskellige eksempler er regnet igennem.

Indfrielse af jordbrugslån

Stående jordbrugslån forfalder 30 1/2 år efter låneoptagelsen. Alle jordbrugslån forfalder dog til indfrielse ved ejerskifte. Indfrielse

af det gamle jordbrugslån kan ske med et kontantbeløb, der svarer til den indeksregulerede værdi af obligationsrestgælden.

Jordbrugslån er inkonvertible og kan kun indfries ekstraordinært ved indlevering af obligationer i den serie, som lånet er udbetalt i, og med et obligationsbeløb, som svarer til lånets obligationsrestgæld. Disse obligationer må altså skaffes til markedskursen.

Den manglende konvertibilitet kan være en af årsagerne til den begrænsede interesse for jordbrugslånene. Set fra låntagers side har spørgsmålet om konvertibilitet betydning, når kursen er over 100, og mange låntagere frygter formentlig, at dette kunne blive tilfældet ved høj eller tiltagende inflation. Låntager kan altså frygte især at være bundet til jordbrugslånene, når de forventes at være mest byrdefulde.

Der er dog store betænkeligheder knyttet til at gøre indeksobligationer konvertible, jfr. bilag 7.

Som en alternativ fremgangsmåde, der sikrer landmanden en mulighed for at konvertere kontantlånsrestgælden på jordbrugslånet inden for et kortere åremål, skal peges på muligheden af 10-årige jordbrugslån, men med 30-årig afdragsprofil. Landmanden kan da for hver ti-årsperiode vælge at fortsætte med jordbrugslån eller at skifte til lån på nominelle vilkår.

Mere generelt skal udvalget pege på, at udstedelsen af jordbrugslån med en løbetid på 10 og 20 år vil kunne bidrage til at gøre jordbrugslån til et mere anvendt finansieringsinstrument i landbruget. Om den forventede kurs på de hertil svarende obligationer henvises til bilag 6.

4.2. Udlandslån

Det nuværende spænd mellem den danske rente og renten i udlandet (ECU-området) har givet anledning til overvejelser om helt eller delvist at gennemføre refinansiering på basis af lån optaget i udlandet. Det centrale spørgsmål i forbindelse med etablering af en sådan ordning er, hvem der skal bære valutarisikoen. Ved finanslån, som landmænd allerede har mulighed for at optage, bærer låntager selv kursrisikoen. I K- låneordningen skete genudlånin-

gen i kroner til en fast rente, der lå over renten på de optagne udlandslån. Staten bar valutakursrisikoen.

K-låneordningen

Der blev i 1977 etableret en udlånsordning (K- låneordningen), hvor Hypotekbanken optog udlandslån til genudlåning i kroner til en fast rente. For de første årgange af K-lån fastsattes renten til 9,5 pct. p.a., hvilket var en halvering af rentebyrden sammenlignet med finansieringen med sædvanlige obligationsbaserede realkreditlån. Renten bevægede sig over ordningens løbetid mellem 9,5 pct. og 12,5 pct. p.a.

Fra 1977 til 1983 blev der godkendt udlånsrammer for en række erhverv på i alt 12,2 mia. kr., hvoraf dog kun 9 mia. faktisk blev udlånt. Regeringen besluttede ved udgangen af 1983 at afvikle K-låneordningen.

Det er Hypotekbankens skøn, at den fastsatte K-lånerente i perioden indtil 1982 var utilstrækkelig til at dække renter og kurstab. I de seneste år har man dog indvundet nogle af de lidte kurstab, og K-lånerenten giver nu et positivt bidrag til at dække tidligere valutakurstab. Hypotekbankens udlån har dog nødvendiggjort et modsvarende større salg af statsobligationer, som har påført staten et meget betydeligt nettorentetab, som ikke er genindvundet.

For jordbrugserhvervene har K-lånerammerne sammenlagt udgjort 5,65 mia. kr., hvoraf knap 1,3 mia. kr. ikke blev udlånt. De midler, der årligt var afsat til udlån til jordbrugserhvervene i henhold til K-låneordningen, var stigende. Parallelt hermed blev kriterierne (krav om alder, etableringstidspunkt, egentlig landmand m.v.) for opnåelse af K-lån gradvis lempet. Det samme gjaldt de formål, hvortil der kunne opnås K-lån. I starten var det således kun muligt at opnå K-lån til finansiering af staldbyggeri og væksthuse. Senere udstraktes ordningen til alle typer af produktionsbygninger. Det blev ligeledes gennem særlige ordninger muligt at optage K-lån til refinansiering af højtforrentede lån, der var medgået til finansiering af dels besætningsudvidelser, dels bygningsinvesteringer. Trods lempelserne i adgangen til at opnå K-lån har det dog altid været et krav, at der skulle være gennemført eller gennemføres investeringer.

K-lån blev ydet med en løbetid på 10 år. Lånene afdrages, som om der er tale om 30-årige serielån, og restgælden vil efter de 10 år udgøre 2/3 af K-lånets hovedstol, der herefter skal refinansieres. Låntagerne underskriver allerede ved optagelsen af K-lånet et 30-årigt pantebrev til DLR med en indbygget automatisk refinansiering til et 20-årigt DLR-lån efter de første 10 år. Herved opnås, at det obligationsbaserede DLR-lån, der ydes efter ca. 10 år, overtager K-lånets plads i prioritetsrækken. Renten for den resterende ca. 20 års-periode fastsættes på basis af de børskurser, der opnås ved salg af det obligationsbeløb, der er nødvendigt for at fremskaffe det til indfrielsen af K-lånerestgælden svarende kontantprovenu.

Det skal bemærkes, at et betydeligt antal K-lån er blevet indfriet ekstraordinært, hvilket navnligt kan henføres til det relativt lave renteniveau i de første måneder af 1986. Af de K-lån, der ikke er ekstraordinært indfriet, skal de først bevilgede K-lån refinansieres i foråret 1988. Restgælden på K-lån ydet til landbrug udgør primo 1988 1,4 mia. kr.

Overvejelser om etablering af ny lånemulighed baseret på udlandslån

Under forudsætning af etablering af passende sikkerhed kunne der i begyndelsen af februar 1988 optages udlandslån med en løbetid på 5-7 år til en rente, der svarer til renten for offentlige D-mark obligationer med et tillæg på ca. 1/2 pct. point. Det er en forudsætning, at låntager er under betryggende tilsyn og udviser rimelige driftsresultater og reserver. Renten for offentlige D-mark obligationer lå i begyndelsen af februar 1988 på ca. 5,5 pct. p.a. for obligationer med en løbetid på 5 år og på ca. 5,7 pct. p.a. for obligationer med en løbetid på 7 år. Renten på 3 mdr.'s D-mark lån var i begyndelsen af februar 1988 ca. 3 1/2 pct. p.a. En låntager skal samtidig tage hensyn til muligheden for renteændring ved fornyelse af lånet. For 20-årige realkreditobligationer lå renten på knap 12 pct. p.a. i Danmark.

Landmænd kan i dag selv hjemtage finanslån i udenlandsk valuta og derved opnå en væsentlig rentelettelse. Landmanden bærer den fulde risiko for justeringer i valutakurserne. Som følge heraf udnyttes denne mulighed kun i begrænset omfang.

Det hører med i vurderingen af landmandens risiko ved udlandslån, at de positive virkninger for landbruget ved en valutakursjustering først opnås fuldt ud i løbet af en periode på 2 til 3 år i takt med justeringen af kursen på den grønne krone, mens gennemslaget på omkostningerne sker hurtigere.

Det er foreslået, at en udlandslåneordning, der indgår som en del af refinansieringstilbuddet, udformes efter tilsvarende principper som den tidligere K-låneordning, hvor staten overtager den del af kursrisikoen, der ligger ud over en selvrisiko for landmanden på 1,5 pct. p.a. En selvrisiko af denne størrelse svarer til den gennemsnitlige årlige kursændring over for D-mark i perioden 1984 til 1987. Risikoen herudover antages under indtryk af fastkurspolitikken at være begrænset.

Heroverfor er imidlertid peget på, at statens overtagelse af en del af valutakursrisikoen kan skabe tvivl om fastkurspolitikken, ligesom der er principielle betænkeligheder ved, at staten overtager denne type risiko. Der er derfor også foreslået en alternativ konstruktion, hvorefter justeringer op til en vis størrelse opfanges af en "kursreguleringspulje". Den låntagende landmand har efter denne konstruktion den yderste kursrisiko. Landmandens kursrisiko vil selvsagt afhænge af størrelsen af "kursreguleringspuljen".

I det følgende er skitseret et regneeksempel på en sådan konstruktion. Det forudsættes i eksemplet

- at der optages et stående udlandslån, som i danske kr. udgør 5 mia. kr.,
- at udlandslånet kan optages til 6 pct. p.a.,
- at løbetiden er 5 år, og lånet refinansieres med et nyt 5-årigt lån til samme rente,
- at låneprovenuet i kr. genudlånes til danske landmænd i 10 år til en rente på 8 pct. p.a.,
- at renten i Danmark er 12 pct. p.a.,
- at kronelånet ydes som serielån og afdrages i forhold til et 30-årigt lån,
- at der samtidig med udlandslånets optagelse etableres en "kursreguleringspulje" på 0,5 mia. kr., svarende til 10 pct. af lånet. Denne pulje vokser i lånets løbetid med forrentningen af udgangsbeløbet samt indbetalingen af overrenten på 2 pct.-point om året samt afdrag og forrentningen heraf,

- at puljens nettoafkast ikke er skattepligtigt. Skattefrihed vil kræve lovændring.

1 nedenstående oversigt er vist størrelsen af kursreguleringspuljen og forskellen mellem kursreguleret hovedstol på udlandslånet og låntagers restgæld ved udgangen af år 10 under alternative forudsætninger om den gennemsnitlige årlige valutakursjustering.

Årlig justering	Kursreguleringspulje ved udgangen af år 10	Netto indfrielsesbehov ved udgangen af år 10	Difference
pct.	mill. kr.	mill. kr.	mill. kr.
2	4885	2762	2123
2 1/2	4749	3067	1682
3	4609	3386	1223
3 1/2	4466	3720	746
4	4319	4068	251
4 1/2	4167	4432	-264
5	4012	4811	-799
6	3689	5621	-1932

Som det fremgår af oversigten, kan der ske en gennemsnitlig årlig justering af kronens værdi på godt 4 pct., før valutakursrisikoen for landmanden bliver effektiv.

Det kan oplyses, at D-marken i perioden 1970-1987 i gennemsnit steg i værdi i forhold til den danske krone med 3,7 pct. om året. Ses alene på perioden 1982-87, var den gennemsnitlige årlige stigning 2,1 pct.

Hvorvidt puljen er skattepligtig, påvirker ikke i væsentlig grad eksemplet, idet både renteindtægter og kurstab i givet fald vil indgå i skattegrundlaget, jfr. bilag 8.

4.3. Grønne obligationer

Som et tredie refinansieringsinstrument er foreslået lån baseret på såkaldte grønne obligationer. Med grønne obligationslån forstås

lån ydet på grundlag af nominelle fastforrentede obligationer, som fritages for realrenteafgift.

Obligationerne kan allerede i dag udstedes i medfør af realkreditlovgivningen, men efter den gældende skattelovgivning er de ikke fritaget for realrenteafgift, idet denne fritagelse alene gælder for indekserede obligationer.

Realrenteafgiftsfritagelse for grønne obligationer vil kræve ændring af loven om realrenteafgift.

Det er vanskeligt på forhånd at vurdere, hvad den effektive rente vil blive på grønne obligationer. Man kan således forestille sig, at nogle af de realrenteafgiftspligtige investorer vil sammenligne disse værdipapirer med indeksobligationer, mens andre vil sammenligne dem med nominelle obligationer, der ikke er fritaget for realrenteafgift.

ATP har for udvalget foretaget en vurdering af den forventede rente på grønne obligationer, der afdrages som annuitetslån over 30 år. ATP skønner, at kursfastsættelsen på en sådan obligation kan ske på grundlag af realrenteafgiftspligtige obligationer, der afdrages som annuitetslån over 30 år. Hvis den grønne obligation har en lille konverteringsrisiko, kan den f.eks. sammenlignes med en 10 pct. obligation til udløb år 2017, der den 11. marts 1988 gav ATP en forrentning efter skat på 8,38 pct. p.a. ATP's vurdering er baseret på en inflationsforventning på 5 pct. p.a.

Udvalget gør opmærksom på, at det forhold, at grønne obligationer er et nyt papir, der aldrig før har været noteret på Fondsbørsen, gør vurderingen af kursfastsættelsen usikker.

4.4. Sammenligning af refinansieringsinstrumenternes virkning for låntager og de offentlige budgetter

Til belysning af virkningerne af refinansiering er der foretaget beregninger over rente- og ydelseslettelsen hos låntager ved anvendelse af de forskellige refinansieringsinstrumenter (tabel 4.2.). Beregningerne tager udgangspunkt i indfrielse af et 18 pct. kontantlån

Tabel 4.2. Rente og ydelse før og efter refinansiering

	Før refinansiering[1])	Refinansiering med: Jordbrugslån[2])	Udlandslån[3])	"Grønt" obl.lån[4])
Restløbetid, år	20	30	10 + 20	30
Rente, pct. p.a.	18	4	8 + 12	8
Terminsydelse 1. år		kr. pr. 1.000 kr.		
0 pct. skat	134	76	113	89
50 pct. skat	70	55	73	49
Rentebetaling 1. år				
0 pct. skat	129	42	80	80
50 pct. skat	65	21	40	40
Nutidsværdi af samtlige ydelser[5])				
0 pct. skat	1.000	646	801	716
50 pct. skat	921	894	873	777
Effektiv rente		pct. p.a.		
0 pct. skat	12,0	7,1	8,9	8,0
50 pct. skat	5,1	5,1	4,6	4,0

Anm.: Det eksisterende lån er opgjort til kontantværdi ved en markedsrente på 12 pct. p.a.

[1]) 18 pct. kontant annuitetslån, restløbetid 20 år.
[2]) 4 pct. 30-årigt serie-indekslån opskrevet med 4 pct. p.a. Statsligt afdragsbidrag 30 pct. af opskrivningen i 15 år.
[3]) 8 pct. 10-årigt kontantlån. Lånet afdrages som et 30-årigt serielån, der refinansieres med 12 pct. 20-årigt serielån i år 10. Det er forudsat, at kursrisikoen ikke bliver effektiv.
[4]) 8 pct. 30-årigt kontant annuitetslån.
[5]) 12 pct. kalkulationsrente.

optaget i 1978 med en restløbetid på 20 år ved optagelse af enten et serie-jordbrugslån, et udlandslån eller et grønt obligationslån.

Det fremgår af tabellen, at langt den største ydelseslettelse det 1. år opnås ved refinansiering med jordbrugslån, såfremt landmanden ikke har skatteevne. Har landmanden skatteevne, bliver 1. års ydelsen lidt lavere ved refinansiering med grønne obligationer end ved jordbrugslån. Når 1. års ydelsen på udlandslånet er større end for lånet baseret på grønne obligationer, skyldes det, at udlandslånet forudsættes afdraget som serielån, mens det grønne obligationslån er forudsat at være et annuitetslån.

Ser man på rentebetalingen alene, giver jordbrugslånet den største rentelettelse det 1. år, idet lettelsen her er næsten dobbelt så stor som ved udlandslån og grønne obligationslån.

Ser man på ydelserne over hele lånets løbetid, opgjort til nutidsværdi, er ydelserne på jordbrugslånet lavere end ydelserne på udlandslånet og det grønne obligationslån for en låntager, som ikke betaler skat. Hvis låntager betaler skat, er ydelserne mindst på det grønne obligationslån og størst på jordbrugslånet.

Som det fremgår, er forudsætningen om landmandens skattebetaling - og dermed mulighed for at udnytte rentefradraget - væsentlig for vurderingen af, hvad der er mest fordelagtigt at refinansiere med. Generelt gælder, at jordbrugslån er mest fordelagtige for landmænd, der ikke betaler skat, mens det grønne obligationslån er mest fordelagtigt for den landmand, som betaler skat efter refinansieringen. Det er således helt afgørende, hvilken skattemæssig status landmanden har efter refinansieringen. Den maksimale lettelse får den landmand, som hverken betaler skat før eller efter refinansieringen, mens den mindste lettelse opnås af landmænd med skatteevne både før og efter refinansieringen. For landmænd, som opnår skatteevne efter refinansieringen, ligger lettelsen mellem disse yderpunkter.

I tabel 4.3. er vist virkningen på de offentlige budgetter af refinansieringen. Virkningerne for de offentlige budgetter består på den ene side af bortfald af realrenteafgift på indfriede obligationer, eller - ved udlandslån - en statslig nettorenteudgift, samt afdragsbidrag på jordbrugslån og på den anden side øget skattebetaling fra låntagerne på grund af mindre rentefradrag.

Uanset refmansieringsinstrumentet bliver den offentlige budgetbelastning størst, hvis låntager ikke har skatteevne efter refinansieringen. I et antal tilfælde vil refinansieringen som følge af konsolideringskravet betyde, at låntager går fra en situation med ingen eller ringe skatteevne til en situation med fuld skattevne. I sådanne situationer begrænses provenutabet for det offentlige.

Ser man på budgetvirkningen det 1. år, vil jordbrugslånet være dyrest for det offentlige, såfremt låntager ikke betaler skat. Det skyldes statens afdragsbidrag. Betaler låntager derimod skat, er jordbrugslån lidt billigere for det offentlige end de andre refinansieringsinstrumenter.

Tabel 4.3. Offentlige budgetvirkninger ved refinansiering

	Jordbrugs-lån	Udlands-lån	"Grønt" obl.lån
	kr. pr. 1.000 kr. lån		
Budgetvirkning 1. år			
Bortfald af realrenteafgift på indfriede obligationer/statslig nettorenteudgift[1])	40	40	40
Afdragsbidrag	14	0	0
I alt ved 0 pct. skat	54	40	40
Øget skatteprovenue fra låntager 2)	43	24	24
I alt ved 50 pct. skat	11	16	16
Budgetvirkninger alle år[3])			
Bortfald af realrenteafgift på indfriede obligationer/statslig nettorenteudgift[1])	265	215[4])	265
Afdragsbidrag	95	0	0
I alt ved 0 pct. skat	360	215	265
Øget skatteprovenue fra låntager[2])	290	165	145
I alt ved 50 pct. skat	70	50	120

') I alle beregninger er forudsat en realrenteafgiftssats på 33 pct. Med en rente på 12 pct. og en inflation på 4 pct. vil den gennemsnitlige effektive realrenteafgiftssats over en længere periode være omkring 33 pct. Ved udlandslån er det forudsat, at staten foretager modvirkende transaktioner og dermed påføres en nettorenteudgift.

[2]) Det er forudsat, at låntagers beskatningsprocent er 50.

[3]) Beregningerne viser kapitalværdien af skatteprovenue og -tab for lånenes samlede **rest**løbetid ved en nominel samfundsmæssig kalkulationsrente på 11 pct. Der regnes med uændret beskatning og inflation i alle år.

[4]) Beregnet nettorenteudgift i år 0-10.

Ser man på nutidsværdien af budgetvirkningen i alle år, er udlandslån billigst for det offentlige. Det hænger sammen med, at de efter 10 år konverteres til traditionelle lån. Der er i beregningerne forudsat, at staten ikke indskyder midler i puljen. Efter udlandslån er jordbrugslån billigst, såfremt låntager betaler skat. Betaler låntager ikke skat, giver jordbrugslån den største belastning af de offentlige budgetter.

5. Tre modeller for refinansiering af landbrugets gæld

I dette kapitel er som eksempler præsenteret tre modeller for refinansiering af landbrugets gæld. Modellerne indeholder kombinationer af de refinansieringsinstrumenter, som er beskrevet i kapitel 4. Herudover er der forudsat gennemført en gældssanering, jfr. kapitel 6.

Modellerne bygger på en række forudsætninger:

- **refinansieringen omfatter ikke bedrifter med under 1200 normtimer, jfr. kap. 3**
- **der er tale om refinansiering af eksisterende realkreditlån**
- **der er tale om tilbud om refinansiering til landmanden; men landmanden kan kun benytte sig af tilbuddet, hvis han efter refinansiering og eventuel gældssanering har positiv opsparing**
- **det er i beregningerne forudsat, at alle, der kan benytte sig af refinansieringstilbuddet, modtager tilbuddet**
- **refinansieringstilbuddet gives ikke, hvis realkreditgælden udgør 30 pct. eller mindre af en skønnet realkreditvurdering. For ejen-**

Belåningsprocent	Max. refinansiering i pct. af vurderingen
30	0
35	15
40	30
45	45
50	50
60	60
70	70
100	70

domme med en højere belåningsprocent kan refinansieringen maksimalt udgøre følgende andel af vurderingen:

- i den udstrækning, jordbrugslån anvendes til refinansiering, kan dette lån maksimalt udgøre 45 pct. af vurderingen og skal sikkerhedsmæssigt være placeret inden for denne grænse
- de enkelte refinansieringsinstrumenter kan kun anvendes inden for de intervaller, hvor de tilbydes, jfr. modellerne
- der forudsættes, at der det første år opnås en rentelettelse på 8 pct. ved refinansiering med jordbrugslån, og en rentelettelse på 4 pct. ved refinansiering med udlandslån og grønne obligationslån. Det er således forudsat, at landmandens kursrisiko ved udlandslån ikke bliver effektiv
- der er beregningsmæssigt forudsat fuldt afdragsbidrag i 15 år ved refinansiering med jordbrugslån
- det er forudsat, at låntager betaler skat før og efter refinansieringen
- der er forudsat gældssanering for bedrifter, der efter refinansiering og bortskæring af gæld over 80 pct. af vurderingen ikke har negativ opsparing
- det forudsættes, at den ved gældssaneringen bortskårne gæld har været forrentet med 8 pct. p.a.
- det er en beregningsmæssig forudsætning, at kriterierne i jordbrugslåneordningen med afdragsbidrag lempes, således at de ikke virker begrænsende for sådanne låns anvendelse i refinansieringen.
- der er ikke taget hensyn til eventuelle transaktionsomkostninger i forbindelse med refinansieringen, jfr. bilag 4
- beregningerne omfatter hele refinansieringslånets løbetid. Det er således forudsat, at der ikke sker ejerskifte og dermed bortfald af refinansieringslån.

Som nævnt i kapital 3 skal det overvejes ved den konkrete udformning af en refinansieringsordning, om der tillige skal indlægges kriterier vedrørende indkomst, formue og investeringsomfang. Sådanne kriterier er ikke indlagt i beregningerne.

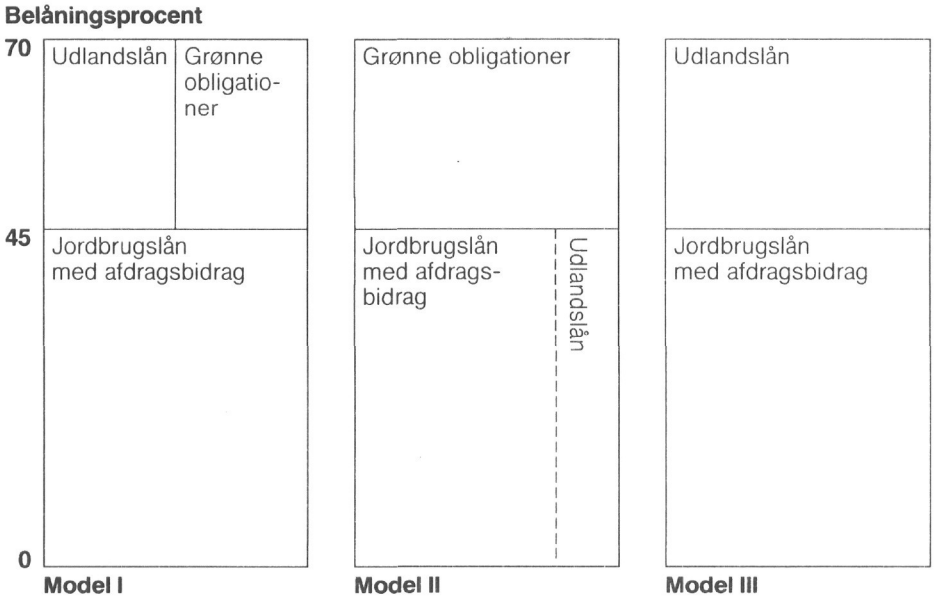

Figur 5.1. Tre modeller til refinansiering af landbrugets gæld.

Model I

I denne model tilbydes jordbrugslån med afdragsbidrag op til maksimalt 45 pct. af belåningsgrundlaget. Landmænd med realkreditgæld i intervallet 45 til 70 pct. tilbydes tillige refinansiering med en kombination (halvt af hver) af udlandslån og grønne obligationer.

Model II

I denne model tilbydes i intervallet 0 til 45 pct. valgfrihed mellem jordbrugslån med afdragsbidrag og udlandslån. I intervallet 45 til 70 pct. tilbydes refinansiering på basis af grønne obligationer.

Det er vanskeligt på forhånd at skønne over, hvorledes landmændene vil benytte sig af valgfriheden mellem udlandslån med en vis kursrisiko og indekserede jordbrugslån med afdragsbidrag.

For de landmænd, som kun kan opnå positiv opsparing ved at anvende jordbrugslån, er der ingen reel valgmulighed. For de resterende vil valget i høj grad afhænge af størrelsen af en kursreguleringspulje. Jo større pulje - desto mere attraktive lån. For at styre

anvendelsen af jordbrugslån og udlandslån kan man f.eks. fastsætte, at udlandslån maksimalt kan udgøre en bestemt procentdel af refinansieringstilbuddet i intervallet 0 til 45 pct.

Det er i eksemplerne beregningsmæssigt forudsat, at de udlandsbaserede lån i alt vil andrage 5 mia. kr.

Model III

I denne model refinansieres med jordbrugslån med afdragsbidrag op til 45 pct. af belåningsgrundlaget, mens der tilbydes udlandslån fra 45 pct. og op til max. 70 pct.

I alle modeller er der således mulighed for at refinansiere med jordbrugslån med afdragsbidrag i intervallet op til 45 pct. - i model II dog valgfrit med udlandslån.

Refinansiering baseret på udlandslån indgår ligeledes i de tre modeller. I model I som halvdelen af refinansieringstilbuddet i intervallet 45 til 70 pct., mens sådanne lån i model II er alternativ til jordbrugslån. I model III anvendes udelukkende udlandslån i intervallet 45 til 70 pct.

De landmænd, som ikke kan opnå positiv opsparing gennem refinansiering, kan ikke umiddelbart blive omfattet af refinansieringsordningen. De vil imidlertid kunne blive omfattet af ordningen, såfremt der samtidig kan gennemføres en tilstrækkelig gældssanering, dvs. bortskæring eller indefrysning af gæld. I kapitel 6 beskrives gældssaneringsordningen.

Fordeling af bedrifterne efter gældsprocent og lønningsevne

Med henblik på at vise virkningerne af de tre modeller for refinansiering af landbrugets gæld er der foretaget en opdeling af bedrifterne efter gældsprocent over og under 70 pct. og lønningsevne over og under gennemsnittet. Lønningsevnen pr. time benyttes her som mål for økonomisk effektivitet. Betragtningen er, at landmandens økonomiske situation vil afspejle sig i gældsforholdene, mens muligheden for at overleve økonomisk på basis af landbrug i væsentlig grad vil afhænge af effektiviteten i produktionen. Høj og lav effektivitet er målt i forhold til den gennemsnitlige lønningsevne for heltidsbedrifter i de relevante driftsgrene. Denne frem-

gangsmåde er valgt for at korrigere for udsving i niveauet for lønningsevne i det pågældende år og mellem de forskellige driftsgrene.

Tabel 5.1. Fordelingen af landbrugsbedrifter efter gældsprocent og lønningsevne, 1986/87

	Under 70 pct. gæld		70 pct. gæld og over		Alle bedritter
	Lønningsevne o. gns.	Lønningsevne u. gns.	Lønningsevne o. gns.	Lønningsevne u. gns.	
	(Gruppe 1)	(Gruppe 2)	(Gruppe 3)	(Gruppe 4)	
Alle bedrifter					
Antal bedrifter	15.100	55.000	5.700	10.500	86.300
Brugeralder	49	56	40	43	52
Lønningsevne, kr./time	95	14	93	16	45
Gældsprocent, ult.	41,8	29,3	86,3	90,5	46
Gæld i realkreditinstitutter, ult. mia. kr.[1])	15,4	19,4	10,9	11,4	57,1
Andel af samlet produktion, pct.	33	36	18	13	100

') Eksklusive subsidierede lån.

Anm.: Lønningsevnen udtrykker arbejdsafkastet pr. time i landbruget efter fradrag af 4 pct. forrentning af landbrugskapitalen. Lønningsevnen er her målt i forhold til heltidsbedrifternes gennemsnit for den hoveddriftsformgruppe, de pågældende bedrifter tilhører.

Gruppe 1 omfatter godt 15.000 bedrifter, hvoraf hovedparten er heltidsbedrifter. Gældsprocenten er godt 42 pct. og lønningsevnen 95 kr. pr. time. Der er tale om en gruppe af landmænd, hvis økonomiske situation er relativ god. Gruppen tegner sig for 1/3 af landbrugsproduktionen. Det er landmænd i denne gruppe, som formentlig skal udvide produktionen i takt med afviklingen af produktionen på andre bedrifter.

Gruppe 2 er en meget stor gruppe på 55.000 landmænd, hvis gældsprocent og effektivitet er under gennemsnittet. Gruppen tegner sig for 36 pct. af produktionen. Der er i gennemsnit tale om landmænd med høj alder og meget lav lønningsevne. Der er imid-

lertid en betydelig variation fra heltidslandmænd med en ret stor produktion og effektivitet tæt på gennemsnittet til landmænd med meget lille produktion og lille eller negativ lønningsevne. Gruppen omfatter størstedelen af deltidslandmændene.

Gruppe 3 er gruppen med høj gæld og stor lønningsevne. Brugeralderen er lav, nemlig 40 år i gennemsnit. Der er 5.700 landmænd i denne gruppe, som stort set alle er heltidslandmænd. Gruppen tegner sig for 18 pct. af landbrugsproduktionen.

Endelig er der godt 10.000 landmænd i gruppe 4, hvoraf relativt mange er deltidslandmænd. Det er yngre landmænd med en foruroligende høj gæld (90 pct.) og lav lønningsevne, nemlig 16 kr. i timen. Mange af disse landmænd er i store vanskeligheder, og en refinansiering vil kun i relativt få tilfælde kunne løse deres problemer, som først og fremmest hidrører fra en meget lav lønningsevne. Der vil dog i gruppen være nogle landmænd, hvis effektivitet normalt vil ligge tæt ved gennemsnittet, og som derfor vil kunne hjælpes af en refinansieringsordning.

Virkningerne af refinansieringsmodellerne

I tabellerne 5.2. til 5.4. er vist virkningerne af at refinansiere landbrugets gæld i overensstemmelse med de tre modeller. I bilagstabellerne 5.1. til 5.12. er givet mere detaljerede oplysninger.

Beregningen af virkningerne er foretaget på grundlag af landbrugsregnskaber for 1986/87. 1986/87 er det seneste år, der foreligger statistik for.

Der er ikke i beregningerne taget hensyn til eventuelle afledede virkninger af refinansieringen på samfundsøkonomien.

Ved opgørelsen af refinansieringens virkninger er det forudsat, at låntager betaler skat. En væsentlig del af de landmænd, der kommer ind under ordningen, har positiv opsparing forud for refinansieringen. I disse tilfælde må det forventes, at en rentelettelse vil betyde øgede skattebetalinger. Det er dog mere tvivlsomt, om dette altid vil være tilfældet for de landmænd, som har negativ løbende opsparing før refinansiering. For låntagere, som kommer ind under gældssaneringsordningen, må det forventes, at der i hvert fald for den yderste del af rentelettelsen ikke vil blive tale om skattebeta-

ling. Dette er søgt illustreret ved at beregne skat på rentelettelsen ved refinansiering, men ikke på gældssaneringen.

Opgørelsen af den offentlige budgetpåvirkning omfatter ikke udgifter ved eventuelle indfriede garantier i forbindelse med gældssaneringsordningen. Der er endvidere ikke taget hensyn til eventuelle skattemæssige konsekvenser af en kursreguleringspulje.

Beregningerne bygger på de i kapitlets indledning anførte lettelser i første års-renten ved de forskellige refinansieringsinstrumenter. De lettelser, som vil kunne opnås ved en konkret refinansiering,

Tabel 5.2. Antal støttemodtagere og støtteomfang

	Model I	Model II	Model III
Antal bedrifter i alt	86.300	86.300	86.300
Antal bedrifter med over 1.200 timer	55.300	55.300	55.300
Antal bedrifter med støtte	16.500	16.500	16.500
heraf med:			
jordbrugslån	16.500	8.500	16.500
udlandslån	10.900	8.000	10.900
"grønne" obl.-lån	10.900	10.900	
gældssanering	1.700	1.700	1.700
Rentelettelse 1. år, mill. kr.			
Ved jordbrugslån	1.498	1.098	1.498
Ved udlandslån	78	200	156
Ved "grønne" obl.-lån	78	156	
Ved gældssanering	71	71	71
I alt	1.725	1.525	1.725
Omprioriteringslån, mia. kr.			
Jordbrugslån	18,7	13,7	18,7
Udlandslån	2,0	5,0	4,0
"Grønne" obl.-lån	2,0	3,9	
Gældssanering (bortskåret gæld)	0,9	0,9	0,9
I alt	23,6	23,5	23,6

Anm.: Beregningerne er baseret på, at støttemodtagerne skal have positiv løbende opsparing efter tildeling af støtte. Ved opgørelsen er der regnet med 50 pct. skat ved refinansiering og 0 pct. skat ved gældssanering.

Tabel 5.3. Opnået lettelse ved omprioritering og gældssanering

	Model I	Model II	Model III
	1.000 kr. pr. bedrift		
Rentelettelse 1. år[1])			
Ved jordbrugslån	45	65	45
Ved udlandslån	4	12	7
Ved "grønne" obl.-lån	4	7	
Ved gældssanering	42	42	42
Gennemsnit for alle støttemodtagere	54	48	54
Ydelseslettelse i lånets løbetid[2]*)*			
Ved jordbrugslån	31	44	31
Ved udlandslån	9	30	18
Ved "grønne" obl.-lån	27	52	
Ved gældssanering	534	534	534
Gennemsnit for alle støttemodtagere	109	126	97

Anm.: Beløbene for rente- og ydelseslettelse er beregnet for bedrifter, som refinansierer med den pågældende lånetype/gældssanering. Da alle bedrifter ikke berøres af alle lånetyper/gældssanering, kan beløbene ikke direkte lægges sammen.

[1]) Efter 50 pct. skat for så vidt angår rentelettelse ved refinansering, jfr. anmærkning til tabel 5.2.
[2]) Beregnet som forskellen i kapitalværdi af låntagers ydelse før og efter refinansering/gældssanering forudsat en kalkulationsrente på 12 pct.

kan afvige herfra afhængig af kurs- og renteforholdene på refinansieringstidspunktet.

Model I

lait 16.500 landmænd ud af i alt 55.300 med mere end 1.200 normarbejdstimer kan blive omfattet af refinansieringen. Heraf vil 1.700 kun komme med, såfremt der kan gennemføres en gældssanering. Det fremgår af bilagstabellerne, at kun relativt få i gruppe 2 og 4 vil blive omfattet af refinansieringen, mens hovedparten i gruppe 3 vil opfylde betingelserne.

Den samlede refinansieringsoperation vil andrage knap 24 mia. kr. Knap 19 mia. kr. heraf refinansieres med jordbrugslån, mens udlandslån og grønne obligationer hver udgør 2 mia. kr. Den umiddelbare rentelettelse udgør ialt 1,7 mia. kr., hvoraf 1,5 mia. kr. hidrører fra jordbrugslån. Ved gældssanering forudsættes bortskåret gæld på 0,9 mia. kr.

Landmænd, der refinansierer, opnår, jfr. tabel 5.3., en gennemsnitlig 1.-års-lettelse på 54.000 kr. Den gennemsnitlige lettelse ved jordbrugslånene udgør 45.000 kr. I hele lånets løbetid udgør nutidsværdien 109.000 kr.

Af bilagstabel 5.3. fremgår, at 6.500 landmænd bevæger sig fra negativ opsparing før refinansiering til positiv opsparing efter refinansiering. De øvrige, der omfattes af refinansieringen, har positiv opsparing forud. Den største andel af landmænd, der havde negativ opsparing forud for refinansieringen, er i gruppe 3 og 4.

Model II

Det fremgår af tabel 5.2., at det antal landmænd, som kan omfattes af refinansiering efter model II, er det samme som i model I, nemlig 16.500. Den samlede refinansierede gæld er ligeledes knap 24 mia. kr., mens fordelingen på de enkelte lån er lidt anderledes. Jordbrugslån indgår med 5 mia. kr. mindre i model II end i model I. Virkningen heraf er, at rentelettelsen det første år bliver 200 mill. kr. mindre i model II end i model I. Sammenligningen mellem de to modeller afdækker således, at den mindre lettelse i model II ikke medfører, at der kommer færre landmænd med under ordningen, men at den gennemsnitlige lettelse i 1. år falder fra 54.000 kr. refinansieret i model I til 48.000 kr. refinansieret i model II, jfr. tabel 5.3. Ser man derimod på den gennemsnitlige lettelse i lånets løbetid, vokser den fra 109.000 kr. refinansieret i model I til 126.000 kr. refinansieret i model II. Dette skyldes den større vægt på udlandslån og grønne obligationer i model II sammenlignet med model I.

Med hensyn til hvor store andele af landmændene, der havde negativ eller positiv opsparing før refinansieringen, er forholdene de samme for model II som model I, jfr. bilagstabel 5.7.

Model III

I model III refinansieres med jordbrugslån i intervallet 0 til 45 pct. og med udlandslån i intervallet 45 til 70 pct. Virkningerne for den enkelte landmand af denne model vil meget langt være de samme som i model I.

Tabel 5.4. Offentlig budgetpåvirkning

	Model I	Model II	Model III
	Mia. kr.		
Budgetvirkning 1. år			
Bortfald af realrente-afgift på indfriede lån/statslig netto-renteudgift	0,9	0,9	0,9
Afdragsbidrag	0,3	0,2	0,3
I alt ved 0 pct. skat	1,2	1,1	1,2
Øget skatteprovenue fra låntager	1,0	0,8	0,9
I alt ved 50 pct. skat	0,2	0,3	0,3
Heraf: Staten	0,8	0,7	0,8
Kommunerne[1])	-0,6	-0,4	-0,5
Budgetvirkning alle år			
Bortfald af realrente-afgift på indfriede lån/statslig netto-renteudgift	6,0	5,8	6,0
Afdragsbidrag	1,8	1,3	1,8
I alt ved 0 pct. skat	7,8	7,1	7,8
Øget skatteprovenue fra låntager	6,0	5,4	6,1
I alt ved 50 pct. skat	1,8	1,7	1,7
Heraf: Staten	5,2	4,7	5,1
Kommunerne[1])	-3,4	-3,0	-3,4

Anm.: Vedrørende beregningen af offentlig budgetbelastning, se afsnit 4.4.

') Anslåede beløb for kommunernes andel af øget skatteprovenue fra låntager.

De offentlige budgetpåvirkninger

For alle tre modeller anslås - jfr. tabel 5.4. - påvirkningen af de offentlige budgetter det første år til 0,2-0,3 mia. kr. Dette svarer stort set til udgiften til afdragsbidraget, idet de afledede bevægelser i det offentliges indtægter af realrenteafgift og personskat modsvarer hinanden.

For hele løbetiden udgør nutidsværdien af budgetpåvirkningen 1,7-1,8 mia. kr. for de tre modeller. For model I og III svarer dette til udgiften til afdragsbidraget, idet der som helhed ikke er nogen nettovirkning vedrørende de offentlige skatteindtægter og rentetab. I model II, der har en større vægt på udlandslån og grønne obligationslån, er udgiften til afdragsbidrag mindst, mens der til gengæld som helhed er et nettotab vedrørende skatteindtægter og rentetab.

Den isolerede virkning for statsbudgettet er større end de anførte beløb for de samlede offentlige finanser, idet en del af det øgede skatteprovenu fra låntagerne vedrører kommmunerne.

Antal støttemodtagere

Med de valgte forudsætninger er det fælles for de tre modeller, at det er refinansieringen af gælden i intervallet 0 til 45 pct., der er bestemmende for, hvor mange der bliver omfattet af ordningen. Det vil sige, at refinansiering af gæld i intervallet 45 til 70 pct. alene har den virkning, at konsolideringen øges, men ikke inddrager flere i refinansieringsordningen.

Det er i modellerne forudsat, at der er tale om refinansiering af eksisterende realkreditlån, mens anden form for gæld ikke refinansieres, selv om denne ligger inden for 70 pct. af vurderingen. Baggrunden er, at vilkårene på anden gæld i langt højere grad end på realkreditgæld må antages løbende at blive tilpasset ændringer i renteforhold m.v. Endvidere er det et afgørende hensyn, at det samlede omfang af refinansieringsoperationen ikke bliver større, end at den kan gennemføres i praksis, jfr. kapitel 7.

Beregninger viser, at såfremt anden fast gæld inden for 70 pct.-grænsen end realkreditgæld også inddrages under ordningen, vil godt 19.500 landmænd kunne opfylde kriterierne for refinansiering. Den omlagte gæld vil samtidig vokse til 33-34 mia. kr. eller til ca. 10 mia. kr. mere end i de tre modeller, udvalget har gennemregnet.

I tabel 5.5. ses antallet af bedrifter med og uden støtte fordelt efter gældsprocent og lønningsevne. Det fremgår, at 1/3 af bedrifterne i gruppe 1 kommer med i ordningen. De, der ikke kommer med, udelukkes især på grund af lille gæld.

Tabel 5.5. Bedrifter med og uden refinansiering: Model I-III

	Under 70 pct. gæld		Over 70 pct. gæld			Andel af samlet landbrugs
	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	Alle	Pr0~duk-tion
	(gruppe 1)	(gruppe 2)	(gruppe 3)	(gruppe 4)		(Pct.)
Antal bedrifter i alt	15.100	55.000	5.700	10.500	86.300	100
Heraf bedrifter med støtte:	5.700	4.000	4.400	2.400	16.500	38
- med refinans. alene	5.700	4.000	3.700	1.400	14.800	34
- med refinans. og gældssanering	0	0	700	1.000	1.700	4
Heraf bedrifter uden støtte:	9.400	51.000	1.300	8.100	69.800	62
- med under 1200 timer	1.400	26.400	100	3.100	31.000	7
- med realkreditgæld under 30 pct. ')	6.200	18.700	200	600	25.700	30
- med negativ opsparing ')	1.800	5.900	1.000	4.400	13.100	25
Bedrifter med støtte: andel af samlet landbrugsproduktion (pct.)	16	5	14	3	38	

') Og over 1200 normtimer.

I gruppe 2 omfattes 4.000 af ordningen. Blandt de 51.000, der udelukkes, skyldes godt halvdelen timekravet, godt 1/3 for lav gældsprocent, mens 10 pct. ikke opfylder opsparingskravet.

I gruppe 3 bliver ca. 75 pct. omfattet af refinansieringen, hvoraf en del kun kommer med i kraft af gældssanering. De 1.000 bedrifter, som ikke kan komme ind i ordningen på grund af meget stor negativ opsparing, vil næppe have mulighed for at fortsætte på længere sigt.

I gruppe 4 er der 1/4, der bliver omfattet af refinansieringen, heraf knap halvdelen først efter gældssanering. Derimod falder 4.400 uden for ordningen på grund af meget stor negativ opsparing. Disse bedrifter har næppe mulighed for at fortsætte.

Beregningerne er baseret på regnskabsmateriale for de enkelte bedrifter fra 1986/87. Da indkomsterne i det enkelte år kan være påvirket af særlige forhold, er der foretaget beregninger af følsomheden over for indkomstudsving. Dette er sket ved at flytte opsparingskravet 25.000 kr. i op- og nedadgående retning, jfr. bilagstabel 5.13. til 5.20. Det fremgår heraf bl.a., at der er et udsving på ca. 2.000 bedrifter til hver side i forhold til de 16.500 bedrifter. Den største følsomhed over for ændringer i opsparingskravet findes i gruppe 1 og 2.

6. Gældssanering som led i refinansieringen af landbrugets gæld

Som det fremgår af kapitel 5, vil der være en række landmænd med en gæld på 70 pct. og derover, som ikke kan opnå positiv opsparing gennem en refinansieringsordning. Det drejer sig om ca. 1.900 i gruppe 3 og ca. 6.000 i gruppe 4. I nedenstående tabel 6.1. er vist nøgletal for de to grupper af bedrifter. Som det fremgår, er der tale om bedrifter, der står for godt 16 pct. af den samlede landbrugsproduktion. 1/4 har lønningsevne over gennemsnittet. Det bør derfor overvejes at give landmænd i disse grupper mulighed for at forbedre deres situation ved, at der udover refinansieringen sker gældssanering som led i den samlede ordning.

Blandt landmænd i gruppe 3 vil der være nogle, som på trods af at lønningsevnen ligger over gennemsnittet, ikke vil kunne opnå positiv opsparing ved en realistisk gældssanering på grund af stort privatforbrug eller sammensætningen af den yderligtstående gæld. I gruppe 4 må man antage, at dette vil gælde for en endnu større andel, selvom den lavere lønningsevne i denne gruppe dog i mange tilfælde kompenseres af indtægter fra andet erhverv.

Det bemærkes, at der også blandt landmænd med under 70 pct. gæld er et antal, der kunne opfylde betingelserne om positiv opsparing ved at opnå akkordordning og/eller indefrysning af gæld. Det er næppe realistisk at regne med gældssanering i større omfang for denne gruppe.

Endelig bemærkes, at der for landmænd med over 70 pct. gæld i gruppe 3 og gruppe 4, der opfylder konsolideringsbetingelsen efter refinansiering, vil være et antal, der har vanskeligt ved at få omprioriteringen på plads på grund af finansieringsproblemer vedrørende restancer o.l. eller modstand hos enkelte kreditorer. Der kan derfor være behov for finansiering for landmænd i disse grupper.

Tabel 6.1. Nøgletal vedr. landmænd uden for refinansieringsordningen (over 1200 normtimer), 1986/87

	Gruppe 3	Gruppe 4
Antal bedrifter	1.900	6.000
Landbrugsareal, ha	78	43
Andel af samlet produktion (pct.)	6	10
Lønningsevne (kr. pr. time)	82	22
	mia. kr.	
Samlet gæld	7,6	14,6
Samlet realkreditgæld	4,2	8,0
Renteudgifter	0,8	1,5
Gældsprocent (pct.)	92	91
	- 1.000 kr. pr. bedrift -	
Aktiver ialt	4.323	2.676
Gæld ialt	3.988	2.438
Statslån	60	55
K-lån og henstandslån	68	46
Jordbrugslån	137	163
Realkreditlån i øvrigt	2.187	1.333
Finanslån	191	77
Gældssaneringslån	155	88
Pengeinstitutlån i øvrigt	739	376
Varegæld	264	181
Anden gæld	187	119
Egenkapital	335	237
	- 1.000 kr. pr. bedrift -	
Driftsoverskud, landbrug	399	120
Indtægt, andre erhverv	62	99
Renteudgifter	406	255
Løbende indkomst	35	-10
Personlig skat	40	20
Privat forbrug	173	143
Opsparing	-177	-174

Kriterier

En gældssaneringsordning bør være knyttet sammen med refinansieringsordningen. Det bør derfor være en betingelse, at landmanden kan godtgøre positiv opsparing (konsolidering) efter gældssanering og refinansiering. Disse betingelser om økonomisk overlevelse svarer til kriterierne i gældssaneringsordningen fra 1980 og

de senere garantiordninger, senest høsttabsordningen. Det bør endvidere være et krav, at restancer på gæld er betalt, og at der er fornøden likviditet til stede.

Gennemførelse af gældssanering

Landmænd i økonomiske vanskeligheder har ud over den faste ejendom med besætning og inventar, der vil være fuldt behæftet med pantegæld, kun små aktiver. Rekonstruktioner gennemføres typisk på den måde, at akkordledelsen (normalt en konsulent eller en advokat) søger ejendommens realisationsværdi fastlagt ved konkret vurdering, ofte af en lokal ejendomsmægler ("en hurtig handelsværdi"). Panthavere, der ikke kan opnå dækning inden for denne værdi (ordningens "skæringspunkt"), og som derfor vil lide tab ved tvangsforfølgning, anmodes om at lade pantegælden indgå på akkord sammen med den simple gæld. Dette kan ske mod kontantdividende og/eller mod, at det nedskrevne beløb opretholdes til fortsat afvikling og forrentning. Behovet for ny kapital begrænses derved til betaling af restancer på den tilbageblevne gæld og nødvendig ny driftskredit.

Størrelsen af dividenden (eller den andel af gælden, der kan opretholdes) afhænger af, hvor stor rentebæreevne landmanden (incl. supplerende husstandsindtægter) har tilovers efter forrentning af den tilbageblevne gæld, typisk realkreditbelåningen. Dividenden vil normalt ligge i intervallet fra 10 til 30 pct. Evt. indefryses et yderligere beløb derudover.

Skæringspunktet for ordningen har gennem længere tid typisk ligget væsentligt under den seneste realkreditvurdering, selv om dette kan være en helt aktuel vurdering, idet rekonstruktionerne ofte gennemføres i forbindelse med hjemtagelse af jordbrugslån. Den gæld, der reduceres, vil ofte ligge i intervallet fra 110-120 pct. eller mere af realkreditvurderingen og ned til 80-90 pct. heraf.

Mangel på kontantmidler er ofte et problem i forbindelse med gældssanering, da der savnes risikovillig kapital. Som en del af en gældssaneringsordning bør derfor indgå et særligt statsgaranteret gældssaneringslån, der anvendes til finansiering af rekonstruktionen.

Virkningen af refinansieringsordningen

Muligheden for tilslutning til refinansieringsordningen vil påvirke akkorden. Med hensyn til dividendens størrelse gælder således, at rentelettelsen på realkreditgælden vil øge rentebæreevnen for gælden i akkordområdet, i visse tilfælde så meget, at akkordordning helt kan undværes. Selv om det allerede er sædvane at forlange omprioritering til jordbrugslån, må der påregnes en væsentlig yderligere effekt.

Idet støtteelementet fra refinansieringsordningen bortfalder ved ejerskifte, skulle adgangen til refinansieringslån næppe få effekt på skæringspunktet ("den hurtige handelsværdi") eller på realkreditvurderingen, idet kredsen af nye købere ikke har adgang til billigere lån end hidtil.

Gælds saneringslånet

Gældssaneringssager forudsættes udarbejdet og forhandlet under ledelse af advokat eller landmandens konsulentvirksomhed. Ved den tidligere gældssaneringsordning og de senere garantiordninger blev lånet ydet af landmandens lokale pengeinstitut.

Navnlig pengeinstitutterne har væsentlige lånemidler placeret i det område, der må påregnes at være af interesse for akkord. Bevilling af statsgaranti ydes af Hypotekbanken, som foretager den endelige vurdering af gældssaneringssagen.

I lighed med de tidligere garantiordninger bør statsgarantien begrænses til 80 pct. Det kan overvejes, om der kan fastsættes en maksimumsrente på de lån, hvortil der kan ydes statsgaranti.

Størsteparten af akkordsager gennemføres med kontantmidler inden for 3-400.000 kr. I lighed med reglerne i den sidste fase af den tidligere gældssaneringsordning kan der præciseres begrænsninger i anvendelsen af lånemidlerne, så de kun må bruges til finansiering af helt nødvendige betalinger, ny driftskredit og små kontantdividender til løsgæld, mens kreditorordningerne i øvrigt skal gennemføres i form af nedskrivning af gæld til fortsat forrentning. Et maksimum på kr. 400.000 skønnes i så fald tilstrækkeligt, dog med en dispensationsmulighed for større bedrifter på samme måde som i gældssaneringsordningen.

På baggrund af de gennemregnede eksempler i kapitel 5 anslås ca. 1700 landmænd at kunne blive omfattet af en gældssaneringsordning. Den hertil svarende garantiramme for staten udgør 5-600 mill. kr.

I gældssaneringsordningen fra 1980 blev fastsat en løbetid på 13 år, heraf 3 år afdragsfri og 10 år med afdrag efter annuitetsprincippet. I 1985 blev der givet adgang til forlænget afvikling over 20 år. I høsttabsordningen er fastsat en løbetid på mindst 5 år og højst 7 år, heraf et år afdragsfrit.

På statsgarantierne under gældssaneringsordningen fra 1980 var der indtil udgangen af 1987 konstateret tab på i alt ca. 18 pct. af de ydede lånebeløb. I den indledende fase i 1980/81 skete saneringen under vanskelige forhold og under en ugunstig prisudvikling. I den nu drøftede ordning må tabet forventes at blive væsentligt mindre, ligesom også staten opnår tabsbesparelser på eksisterende ordninger.

Rentetilskud

I den tidligere gældssaneringsordning indgik et rentetilskud på 5 pct. i 3 år (senere forlænget). Der er ligeledes rentetilskud i høsttabsordningen. Da gældssanering åbner adgang til refinansiering og forudsætter, at der gennemføres akkorder, er der ikke anledning til et særligt rentetilskud til gældssaneringslånet. Den nødvendige rentabilitetsforbedring bør komme fra nedskrivningen af gæld og refinansieringen.

7. Praktisk gennemførelse af refinansieringen af landbrugets gæld

I kapitel 3 er peget på, at en refinansieringsoperation kan have konsekvenser for penge- og kapitalmarkederne. I det følgende omtales forholdene ved de forskellige former for refinansiering af realkreditlån nærmere, idet et væsentligt element i refinansieringsoperationen for landbruget er, at de enkelte låntagere skal have ombyttet eksisterende realkreditlån, og at denne refinansiering sker på bedst mulige vilkår for landbruget. Selv om refinansieringen må forventes at blive strakt over en periode på ca. 12 måneder, kan der blive tale om at omlægge et så stort beløb (op imod 23 mia. kr. jfr. kapitel 5), at refinansieringen kan få selvstændig indflydelse på kursdannelsen.

Refinansiering af et realkreditlån med et andet realkreditlån foregår principielt på følgende måde:

Låntager underskriver og indleverer et pantebrev til realkreditinstituttet, hvorefter der sælges obligationer (ved udlandslån overføres et provenu) svarende til det nye lån. Såfremt pantebrevet endnu ikke er tinglyst, skal der i stedet for pantebrevet indleveres en garanti af et pengeinstitut for tinglysningen.

Provenuet af det nye lån anvendes til opkøb i markedet af de obligationer, der modsvarer det gamle lån, eller provenuet anvendes alternativt (gælder alene i konvertible serier) til ekstraordinær udtrækning af obligationer.

Efter at obligationerne er leveret til realkreditinstituttet, henholdsvis at der har fundet en ekstraordinær udtrækning sted, kan realkreditinstituttet aflyse pantebrevet vedrørende det oprindelige lån.

I praksis vil det være sådan, at det nye lån alene kan bringes på plads forud for indfrielse af det oprindelige lån, såfremt realkre-

ditinstituttet modtager en garanti eller indeståelse for, at det oprindelige lån bliver indfriet. Typisk vil der være tale om, at garantien eller indeståelsen går ud på, at den retsanmærkning, det nye lån har fået vedrørende det oprindelige lån, vil blive slettet.

I stedet for afgivelse af garanti eller indeståelse kan refinansieringen ekspeditionsmæssigt bringes på plads ved, at et pengeinstitut etablerer en udlægskonto, som bruges til at indfri det lån, der skal fjernes fra prioritetsrækken, og hvor provenuet fra det nye lån efterfølgende anvendes til udligning af udlægskontoen.

Ved begge de skitserede fremgangsmåder er der behov for, at typisk et pengeinstitut er involveret.

Obligationsmarkedet påvirkes således i princippet to gange i løbet af en sådan refinansieringsoperation; når de nye obligationer sælges, og når de eksisterende obligationer opkøbes/udtrækkes. Der bør derfor tilstræbes en høj grad af koordinering mellem indfrielse af de gamle og udstedelse af de nye obligationer.

En mulighed er derfor på forhånd at indgå en række aftaler med større investorer om køb og salg af obligationer. Det er vigtigt at understrege, at sigtet alene er at foretage omlægningen til markedskurs. Men formålet tilsiger, at markedskursen ikke bør påvirkes alene som følge af refinansieringen. Endvidere sætter lovgivningen om de institutionelle investorer grænser for, hvilke aftaler der kan indgås.

Afkastet af jordbrugslånsobligationerne er realrenteafgiftsfrit. Det samme er forudsat for grønne obligationer. Obligationerne vil derfor antagelig blive placeret hos de realrenteafgiftspligtige investorer, dvs. pensionskasser, pensionsfonde, forsikringsselskaber, private kapitalpensioner m.fl.

Aftaler med institutionelle investorer om vilkår og omfang af køb af jordbrugslånsobligationer og grønne obligationer kunne udformes f.eks. for et år. Udgangspunktet måtte være, at investorerne indledningsvis aftog obligationer til markedskurser, der må fastsættes alt efter ordningens art (evt. konkretiseret som et gennemsnit for en netop afsluttet periode). Herudover aftales for senere perioder inden for året afsætning på grundlag af vilkårene for terminshandel, eventuelt kombineret med en optionsmulighed.

Der vil i en række tilfælde være tale om fremskaffelse af obligationer fra lukkede serier med relativt beskeden dybde, således at nogle af obligationerne ikke umiddelbart kan fremskaffes, eller at dette kun er muligt til forhøjede kurser. Det kunne da blive påkrævet at operere med et udvalg af obligationer. En sådan fremgangsmåde blev anvendt i forbindelse med indfrielsesoperationen i det samspilsramte almennyttige byggeri, hvor der kunne afviges fra realkreditlovens balanceprincip ved at anvende obligationer fra andre serier, aldersklasser og rentefodsafdelinger end dem, hvori de oprindelige lån var effektueret. I forbindelse med ombytningen blev der åbnet mulighed for at supplere med en statslig garanti over for realkreditinstitutterne for de ydelser, som skulle være betalt af låntagere, hvis lån blev indfriet.

Hvis aftalesystemet skal fungere, er det nødvendigt at fastlægge de beløbsmæssige størrelsesordner for refinansieringsoperationen i aftaleperioden, og dermed operere med "blokke" eller "puljer". Det vil ligeledes være nødvendigt med en form for central "clearing" af penge- og obligationsstrømmene.

Såfremt realkreditlån ombyttes med udlandslån som omtalt i afsnit 4.2., og hvis sådanne operationer får større omfang, vil det kunne blive vanskeligere at afkøbe obligationsejerne de placeringer, de har foretaget til en høj effektiv forrentning.

Det bemærkes, at der til refinansieringen, herunder til terminshandel m.v., vil være knyttet en række transaktionsomkostninger, jfr. bilag 4.

Udvalget skal understrege, at det inden for de tidsmæssige rammer ikke har været muligt i detaljer at analysere ombytningsoperationen. Den konkrete fremgangsmåde, administrationen samt eventuelle aftalesæt må udformes i forbindelse med det lovforberedende arbejde.

8. Ophørs- og omskolingsmuligheder for landmænd

8.1. Behovet for ophørs- og omskolingsmuligheder

Udviklingen i landbruget har i de seneste årtier været kendetegnet ved et fortsat behov for tilpasning af produktionsapparatet på den enkelte bedrift. Mange landmænd må derfor træffe beslutning om enten at fortsætte driften og gennemføre de nødvendige investeringer eller at afvikle driften. Dette kan være tilfældet for såvel ældre som for yngre landmænd.

For ældre landmænd vil det være naturligt at vurdere mulighederne for at afvikle bedriften, især i tilfælde, hvor de på grund af alder har ønske om at aftrappe arbejdsindsatsen. En del yngre landmænd er også i en situation, hvor bedriftens indtjeningsevne og konsolidering i en årrække har været utilstrækkelig, og hvor det derfor vil være naturligt at vurdere, om overgang til andet erhverv vil betyde bedre fremtidsperspektiver.

Refinansiering er baseret på et krav om, at de enkelte landbrugsbedrifter opnår positiv opsparing efter gældsomlægningen og eventuel gældssanering. Dette vil udelukke en del landmænd fra refinansieringen, og for disse landmænd vil der være et øget pres for ophør.

Mulighed for at nedtrappe eller helt at ophøre med landbrugsaktiviteten kan gives enten ved hjælp af tilbud om pension m.v., der kan sikre en tilstrækkelig forsørgelse efter ophør, eller ved tilbud om omskoling, således at landmanden kan gå ud på det øvrige arbejdsmarked på lige vilkår med andre. Pensionstilbuddet vil være mest relevant for ældre landbrugere, mens omskolingstilbuddene vil være mest relevant for de yngre landbrugere.

Både i tilfælde af afhændelse af hele ejendommen og ved afhændelse af driftsaktiverne, men med bibeholdelse af ejendommen som bolig, kan der være behov for gældssanering for de grupper af landmænd, som har meget stor gæld. I disse tilfælde kan det være relevant med frivillig akkord eller tvangsakkord og/eller sanering i skifteretten.

I kapitlet redegøres for de muligheder, som landmænd, der ophører, har for at udnytte de eksisterende pensionsordninger og omskolingstilbud. På baggrund heraf drøftes en række problemer, herunder hvilke tilpasninger, der kan være påkrævet, og om der eventuelt er behov for nye tilbud. I sidstnævnte overvejelser indgår også mulighederne, som følger af EF-forordningerne om ophør og braklægning.

Grundlaget for vurderingerne er bl.a. et udvalgsarbejde i Socialministeriet om de mindre selvstændige erhvervsdrivende og den sociale lovgivning, jfr. betænkning nr. 1103 fra dette udvalg.

8.2. Omskoling og efteruddannelse af yngre landmænd

For en del af de landmænd, som ønsker at forlade landbrugserhvervet, vil der være behov for omskoling, der kan lette overgangen til varig beskæftigelse i andre erhverv. I forbindelse med omskoling har både udbuddet af uddannelser og mulighederne for økonomisk støtte til at gennemføre uddannelsen betydning for landmanden.

I princippet har ophørte landbrugere adgang til alle kendte uddannelser. For de fleste videregående uddannelser er der dog krav om bestemte grunduddannelser, ligesom der ofte er adgangsbegrænsning. Dette bevirker, sammen med et begrænset forsørgelsesgrundlag (typisk støtte gennem Statens Uddannelsesstøtte), især for landmænd med forsørgelsesbyrde, at de fleste videregående uddannelser ikke udgør et reelt tilbud for de ophørte landmænd. For visse helt unge landmænd uden forsørgelsesbyrde vil stipendier og lån gennem Statens Uddannelsesstøtte dog være en relevant støttemulighed under en ungdomsuddannelse eller en videregående uddannelse.

Herudover kan to andre ordninger, lov om arbejdstilbud og støtte efter bistandslovens § 42, i særlige situationer udgøre et forsørgelsesgrundlag under ungdomsuddannelse eller videregående uddannelse.

Støtte til efteruddannelse efter lov om arbejdstilbud forudsætter, at man er dagpengeberettiget og langtidsledig. Ordningen omfatter kun landmænd, der er medlem af en A-kasse, og som har været ledige i en længere periode.

Støtte til uddannelse efter bistandslovens § 42 forudsætter, at man befinder sig i eller risikerer at komme i en særlig truet situation, og gives med det formål at bringe støttemodtageren tilbage i en normal erhvervsmæssig tilværelse, hvor forsørgelsesevnen genetableres.

Der er mulighed for korterevarende omskolings- og efteruddannelsestilbud under arbejdsmarkedsuddannelserne, AMU, der tilbydes på specialarbejderskoler, tekniske skoler og handelsskoler. Under uddannelsen ydes kursusgodtgørelse, der kan omfatte tabt arbejdsfortjeneste samt befordrings- og opholdsudgifter.

Kurserne under AMU har en varighed fra 2 til 8 uger og er for en stor del rettet mod beskæftigelse inden for bygge- og anlægsvirksomhed, metalindustri og landtransport. De hidtidige erfaringer tyder på, at dette er erhvervsområder, som tiltrækker tidligere landbrugere.

Kortvarig omskoling af ophørte landmænd under arbejdsmarkedsuddannelserne synes således at udgøre et reelt tilbud. Det skal dog bemærkes, at der på grund af kapacitetsproblemer kan være ventetid ved optagelse på arbejdsmarkedsuddannelserne.

Det må generelt bemærkes, at det for mange yngre landbrugere kan være vanskeligt at erkende, at deres virksomhed på længere sigt ikke kan overleve. Det bør derfor overvejes, hvorvidt landbrugets konsulentnet i højere grad end nu kan bidrage til på et tidligt tidspunkt at gøre opmærksom på, at omskoling til et andet erhverv kan byde på bedre fremtidsperspektiver end fortsat landbrugsdrift. Adgangskriterierne i forbindelse med refinansieringsordningen vil kunne forstærke grundlaget for konsulenternes rådgivning om eventuelt ophør.

8.3. Tilbagetrækningsordninger for ældre landmænd

Pension og efterløn m.v.
Landmænd, som er fyldt 67 år, kan modtage folkepension. Denne mulighed vurderes ikke nærmere her. For landmænd under 67 år er følgende ordninger relevante:

Førtidspension kan udbetales til personer mellem 18 og 67 år. Ydelse af førtidspension afhænger af bl.a. helbredstilstand, alder, sociale forhold og omfang af nedsat erhvervsevne.

Delpension kan opnås af personer mellem 60 og 67 år, som reducerer deres ugentlige arbejdstid. Ordningen omfatter både lønmodtagere, selvstændige erhvervsdrivende og medarbejdende ægtefæller. Selvstændige erhvervsdrivende skal nedsætte arbejdstiden til 20 timer ugentligt.

Efterløn kan opnås af selvstændige landbrugere mellem 60 og 67 år, hvis de har været medlem af en statsanerkendt A-kasse i som hovedregel mindst 10 år inden for de sidste 15 år. Det skal dokumenteres, f.eks. ved salg eller bortforpagtning af jorden, at der ikke længere drives selvstændig virksomhed.

Ret til *arbejdsløshedsdagpenge* opnås efter 1 års medlemsskab af en anerkendt A-kasse. Der eksisterer to statsanerkendte arbejdsløshedskasser for selvstændige erhvervsdrivende. Medarbejdende ægtefæller betragtes som selvstændige erhvervsdrivende.

Disse ordninger vil kunne udgøre helt eller delvist forsørgelsesgrundlag for ophørte landmænd. Arbejdsløshedsdagpenge giver dog kun et midlertidigt forsørgelsesgrundlag. Ca. 20.000 selvstændige landmænd og ægtefæller er forsikret i en af de to arbejdsløshedskasser for selvstændige erhvervsdrivende.

Der kan peges på en række forhold, der forhindrer eller svækker ophørte landmænds mulighed for at udnytte ovennævnte ordninger.

Der er for det første en del landmænd, der ikke opfylder adgangskriterierne til ordningerne, f.eks. alderskrav og krav om medlemsskab af A-kasse. Som nævnt er kun ca. 20.000 landmænd/medar-

bejdende ægtefæller medlem af de statsanerkendte arbejdsløshedskasser for selvstændige erhvervsdrivende. Der er dog en del deltidslandmænd, der er arbejdsløshedsforsikret i andre A-kasser. I en undersøgelse om deltidslandbrug fra Statens Jordbrugsøkonomiske Institut er opgjort, at 46,5 pct. af deltidsbrugerne og/eller disses ægtefæller i 1984 var forsikret i en A-kasse for lønmodtagere.

For det andet udelukker reglerne i ordningerne om udmåling af støtte eller pension i en række tilfælde, at landmændene kan udnytte ordningerne.

I forbindelse med vurderingen af omfanget af nedsat erhvervsevne ved førtidspension skal der således f.eks. med baggrund i regnskaber og skatteoplysninger foretages en sammenligning mellem den indtægt, som den pågældende skønnes at kunne opnå ved personligt arbejde, og den indtægt, som en rask person normalt opnår. Det kan imidlertid være vanskeligt at vurdere, i hvilket omfang overskud af virksomheden er udtryk for den selvstændiges personlige arbejdsindsats.

Indkomstopgørelsen medfører lignende problemer ved beregning af arbejdsløsheds- og sygedagpenge og dermed også ved beregningen af delpension og efterløn. Udvalget bag betænkning nr. 1103 peger således på, at beregningsreglerne for selvstændige ikke kan tage højde for de særlige forhold, som typisk ligger til grund for den selvstændiges ledighed. Beregningsreglerne tager således ofte ikke hensyn til, at den selvstændige ofte i en længere periode før ledigheden forsøger at rette en urentabel virksomhed op. Udmåling af støtte eller pension på baggrund af regnskabsmateriale fra denne periode kan således resultere i ydelse af relativ beskeden støtte eller pension.

For det tredie er det et særligt problem, at den ene ægtefælle ofte ikke kan opnå støtte eller pension, hvis den anden ægtefælle fortsætter med at drive virksomheden.

Manglende kendskab til ordningerne hindrer formentlig ofte udnyttelsen af disse. Særligt efterlønsordningen kræver forudseenhed på grund af kravet om 10 års medlemsskab af en A-kasse.

De ovenstående problemer i forbindelse med landmænds udnyttelse af pensionsordninger og arbejdsløshedsforsikring vil på læn-

gere sigt kunne løses ved mere information om ordningerne og tilskyndelse til selvstændige landmænd om at søge A-kassemedlemsskab.

Udvalget bag betænkning nr. 1103 understreger behovet for at ændre beregningsreglerne. Det foreslås således bl.a., at beregningsgrundlagene for udmåling af ydelserne pristalsreguleres, idet disse grundlag kan bygge på opgørelser, der er flere år gamle. Det er udvalgets opfattelse, at der bør indføres en minimumssats for dagpenge.

Det kan endvidere overvejes, hvorvidt det ville være muligt at konstruere beregningsgrundlaget på baggrund af det faktiske udførte arbejde og en normtimeløn.

EF's ophørsordning
I den foreslåede EF-ordning til fremme af ophør med landbrugsvirksomhed er det frivilligt for medlemsstaterne, om de vil gennemføre ordningen.

Efter ophørsordningen kan der ydes støtte til landmænd over 55 år, som forpligter sig til endeligt at indstille enhver landbrugsvirksomhed ved

- at lade jorden udgå af enhver landbrugsmæssig anvendelse i mindst 5 år f.eks. ved tilplantning, braklægning eller anvendelse til ikke-landbrugsmæssige formål,
- at lade jorden anvende til omstrukturering af andre bedrifter, som derved bliver levedygtige, uden at produktionen af overskudsprodukter derved stiger.

Der kan i det første tilfælde ydes en årlig refusionsberettiget godtgørelse på indtil 3.000 ECU (ca. 26.000 kr.) pr. bedrift. Godtgørelsen kan suppleres med en arealpræmie på indtil 250 ECU (ca. 2.000 kr.) pr. ha pr. år, i den periode produktionen er indstillet, dog højst i 10 år.

Ved tilplantning kan arealpræmien forhøjes til 400 ECU (ca. 3.400 kr.) og udbetales i indtil 20 år.

EF refunderer 50 pct. af udgifterne efter denne del af ordningen.

I det andet tilfælde (omstrukturering) vil Danmark ikke kunne opnå refusion fra EF.

Braklægn ingsforslag
Hovedpunkterne i forslaget om en EF-braklægningsordning, der har nedsættelse af produktionen for øje, er følgende:

- Medlemsstaterne er forpligtede til at indføre en braklægningsordning, som skal være et tilbud til jordbrugerne.
- Varigheden af braklægningen skal være mindst 5 år. Der vil dog blive mulighed for den enkelte at trække sig ud efter 3 år.
- Braklægningen skal omfatte mindst 20 pct. af agerjorden. Dog er jord, der er udlagt med afgrøder, der ikke er markedsordning for, udelukket fra ordningen. Den omfattede jord skal braklægges med mulighed for omdrift, tilplantes med skov eller anvendes til ikke-landbrugsmæssige formål.
- Præmien pr. ha, der braklægges, skal fastsættes ud fra indkomsttabet og skal mindst udgøre 100 ECU, svarende til ca. 850 kr., og højst 600 ECU, svarende til ca. 5.100 kr. I ganske særlige tilfælde kan præmien gå op til 700 ECU, svarende til ca. 6.000 kr.
- EF vil bidrage til finansieringen af præmierne med halvdelen af de første 200 ECU, 25 pct. af de næste 200 ECU og 15 pct. af de sidste 200 ECU.
- I en forsøgsperiode på 3 år åbnes der mulighed for eventuelt at lade jordbrugerne udnytte de braklagte arealer til ekstensivt opdræt af kvæg ved grøn braklægning eller til produktion af visse proteinafgrøder. Udnyttes disse muligheder, reguleres præmien i forhold til de forøgede indtægtsmuligheder, og der gælder særlige refusionssatser.

For bedrifter med større jordtilliggender vil braklægningsforslaget således kunne bidrage med et indkomstgrundlag, hvis omfang afhænger af den eller de præmiesatser, der fastsættes.

8.4. Sammenfatning

De nuværende pensionsordninger synes i et vist omfang at kunne tilfredsstille pensionsbehovene for ophørte landmænd over 60 år. Der synes dog at være behov for en række tilpasninger af beregningsregler m.v., som kan gøre ordningerne mere anvendelige i forhold til landmandens særlige situation.

For gruppen af yngre landmænd, der fortsat ønsker at være erhvervsaktive, er der mulighed i de korterevarende arbejdsmarkedsuddannelser, idet der dog er problemer med manglende kapacitet. Arbejdsløshedsforsikring vil endvidere kunne udgøre et forsørgelsesgrundlag i en overgangsperiode.

For både pensionsordningerne og omskolingsordninger kan der således være behov for tilpasninger, der kan gøre dem mere velegnede til landbrugets ophørsproblematik, jfr. bl.a. betænkning nr. 1103 om de mindre selvstændige erhvervsdrivende og den sociale lovgivning. Behovet for eventuelle konkrete ændringer i de enkelte ordninger vil blive drøftet i udvalgets 2. delrapport.

Der synes at mangle relevante tilbud til en gruppe af lidt ældre landmænd, der endnu ikke er fyldt 60 år, men som kun vanskeligt kan finde beskæftigelse i andre erhverv. Disse 50-60 årige landmænd kan have behov for en supplerende ordning, som tillader en gradvis nedtrapning af erhvervsaktiviteten.

Navnlig den foreslåede EF-ordning vedrørende ophør giver mulighed for at yde støtte til denne gruppe af landmænd. Det er derfor vigtigt ved tilrettelæggelsen af denne ordning i Danmark, at dette sker i nøje sammenhæng med den generelle ophørsproblematik, herunder forholdene for de landmænd, der ikke kan blive omfattet af refinansieringen. Denne problemstilling vil blive behandlet nærmere i udvalgets 2. delrapport.

Bilag 1

Landbrugets rentebærende evne og opsparing

1. Landbrugets rentebærende evne

Landbrugets mulighed for at aflønne kapital afhænger af forrentningsafkastet i produktionen. Da landbruget i mange år har været præget af afgang fra erhvervet, er det at forvente, at aflønningen af egenkapital og egen arbejdskraft vil have en tendens til at ligge lavere end i andre mere ekspansive erhverv. Dernæst er der ingen grund til at tro, at fremmedkapitalen eller den fremmede arbejdskraft kan aflønnes lavere end i andre erhverv. Mulighederne for at kompensere for et lavere forrentningsafkast i produktionen ved at reducere forrentningen af egenkapitalen bliver naturligvis mindre, desto større gæld der er på ejendommen.

Selvom særlige forhold kan gøre sig gældende, må det antages, at prisen på landbrugsejendommene afspejler forventningerne til det fremtidige afkast i landbrugsproduktionen. I etableringssituationen må det derfor forventes, at der er balance mellem afkast og lånerente.

Dette forhindrer imidlertid ikke, at landmænd kan have vanskeligt ved at klare betalingsforpligtelserne over for kreditorerne ud af den løbende drift, idet finansiering med nominelt forrentede lån er belastende i de første år. Problemet er især fremtrædende i perioder med høj inflation og rente. Landbruget har således traditionelt måttet leve med store rentebyrder i de første år, som senere faldt i takt med, at inflationen reducerede den reale værdi af låneydelserne.

Problemet med høj rentebelastning er især fremtrædende i de tilfælde, hvor låntager ikke kan udnytte rentefradraget skattemæssigt og derigennem opnå kompensation gennem sænkning af den per-

sonlige skat. Det vil således især være landmænd med lille egenkapital og stor gæld, som får den høje rentebelastning.

For landmænd, som optog realkreditlån under højinflationsperioden i 70'erne, er situationen blevet særligt vanskelig efter inflations- og rentefaldet, idet de fortsat er bundet til en høj nominel rente. Det skyldes, at realkreditlånene er fast forrentede og derfor ikke er fulgt med ned i forrentning, da markedsrenten faldt. Eftersom realkreditlånene udgør omkring totredjedel af landbrugets gæld, har realkreditlånene derigennem været med til at øge problemerne for de økonomisk vanskeligst stillede bedrifter. Pengeinstitutlån og løs gæld giver ikke tilsvarende problemer, idet de stort set udelukkende er forrentet til variabel rente.

Problemet med de højt forrentede realkreditlån, som alene vedrører landmænd etableret før rentefaldet i 1982, kommer klart til udtryk i stigningen i landbrugets reale rentebyrde. Den stigende rentebyrde kan også illustreres ved, at den reale effektive rente af et realkreditlån optaget i 1978 vil ligge mellem 13 og 14 pct. i 1988, såfremt landmanden ikke kan udnytte rentefradraget (tabel 1). Kan rentefradraget udnyttes, ligger den reale rente på knap 5 pct. ved 50 pct. skat og 1 1/2-2 pct. ved 68 pct. skat. Det ses endvidere af tabellen, at den reale effektive rente ved nul pct. skat lå på 7-8 pct. i 1978.

Tabel 1. Real forrentning i 1978 og 1988 af 18 pct. realkreditlån optaget i 1978

	1978	1988
	pct. p.a.	
0 pct. skat	7,3	13,5
50 pct. skat	- 0,9	4,8
70 pct. skat	- 4,2	1,7[1])
Inflation	10	4

Anm.: Beregningen er baseret på et 18 pct. fast forrentet kontantlån. Omregningen til real forrentning gælder de anførte år og ikke hele lånets løbetid, hvor inflationen varierer.

') Ved 68 pct. skat. Forudsætter anvendelse af virksomhedsordning samt personlig indkomst over 208.000 kr.

Set på denne baggrund vil sigtet med en refinansieringsordning være at få nedbragt rentebyrden til et niveau, som økonomisk bæredygtige bedrifter kan bære. Som mål herfor kan f.eks. benyttes forrentningsprocenten blandt heltidsbedrifter med en effektivitet over gennemsnittet.

Landbrugets forrentningsprocent udtrykker en real forrentning, som ikke kan sammenlignes med forrentningen af traditionelle lån. Derimod vil forrentningsprocenten umiddelbart kunne sammenlignes med den løbende forrentning af et indekslån, som er en real forrentning.

Antages det som eksempel, at en landmand køber et stykke jord til 45.000 kr. pr. ha og forpagter arealet ud til en årlig leje på 1.800 kr. pr. ha, og antages det endvidere, at jordprisen stiger med 4 pct. om året, vil han opnå følgende forrentning:

		0 pct. skat	50 pct. skat
Forrentningspct. (real forrentning):	$\frac{1.800 \times 100}{45.000}$ =	4	4
Prisstigning på jord:		4	4
Nominel forrentning		8	6

I det viste eksempel udgør årets afkast 4 pct. af den investerede kapital ved 0 pct. skat og 2 pct. ved 50 pct. skat. Lægges hertil prisstigningen på jorden, fås en samlet forrentning på henholdsvis 8 og 6 pct., som er en nominel forrentning, der kan sammenlignes med forrentningen af traditionelle lån efter korrektion for skat.

I tabel 2 er vist forrentningsprocenten for heltidslandbrug for årene 1982/83 til 1986/87 opgjort for henholdsvis alle heltidslandbrug, grænsen til øverste tredjedel og gennemsnittet for øverste tredjedel. Det fremgår heraf, at forrentningsafkastet varierer stærkt fra år til år, men som gennemsnit har heltidslandbruget givet en kapitalforrentning på knap 4 pct. med en grænse til øverste tredjedel på godt 4 pct. De viste tal er vægtet for produktionens størrelse.

De anførte tal viser forrentningsprocenten som gennemsnit for populationen af bedrifter i de enkelte år, hvilket ikke tager højde

Tabel 2. Forrentningsprocent p.a., heltidslandbrug

	Alle	Grænse til øverste tredjedel	Gennemsnit øverste tredjedel
		pct.	
1982/83	4,3	5,5	9,5
1983/84	1,3	1,7	8,4
1984/85	6,4	7,0	13,4
1985/86	4,0	4,8	9,4
1986/87	2,3	2,8	6,7
Gennemsnit	3,7	4,3	9,5

Kilde: Statens Jordbrugsøkonomiske Institut, Heltidslandbrugets økonomi.

for, at den enkelte bedrift kan ændre placering over tid. En analyse af "gengangere" i statistikken viser, at der er tale om en betydelig stabilitet med hensyn til den forrentningsmæssige placering (tabel 3). Mobiliteten synes at være størst i midtergruppen, hvor 30 pct. af de bedrifter, som lå i mellemste tredjedel i 1982/83, er flyttet til bedste tredjedel, mens 26 pct. er faldet til dårligste tredjedel.

Blandt bedrifterne i laveste tredjedel i 1982/83 var 90 pct. fortsat i laveste eller mellemste og 10 pct. var flyttet til højeste tredjedel i 1986/87. Omvendt var 92 pct. af de bedrifter, der i 1982/83 lå i højeste tredjedel, fortsat i enten højeste eller mellemste gruppe, mens kun 8 pct. var rykket ned i laveste gruppe. Som det ses af randfordelingerne i tabellen, har der i den analyserede periode været en tendens til, at bedrifterne er flyttet "opad" i forrentningsmæssig placering, idet 39 pct. af bedrifterne var placeret i laveste tredjedel i 1982/83 mod 34 pct. i 1986/87. Ved sammenligning over kortere åremål udviser bedrifterne yderligere stabilitet i placeringen.

Sammenholdes tallene i tabel 2 med den aktuelle forrentning på lån (februar 1988), vil det ses (tabel 4), at øverste tredjedel blandt heltidsbedrifterne som gennemsnit over en årrække vil kunne bære en markedsmæssig forrentning af gælden. Ved 50 pct. skat svarer afkastet i landbruget til efter-skat renten af et 11,5 pct. traditionelt obligationslån, mens der i tilfælde, hvor rentefradragene ikke kan udnyttes fuldt ud, vil kunne opnås dækning for forrentningen af et indekslån.

Tabel 3. Heltidsbedrifternes placering over tid m.h.t. forrentningsprocent

	Placering i 1986/87			Pct. af bedrif-
	Laveste trejedel	Mellemste tredjedel	Højeste tredjedel	terne i 1982/83
	pct. af bedrifterne i 1982/83			
Placering i 1982/83:				
Laveste tredjedel	60	30	10	39
Mellemste tredjedel	26	44	30	31
Højeste tredjedel	8	26	66	30
Pct. af bedrif- terne i 1986/87	34	33	33	103

Anm.: Beregningen er baseret på 577 bedrifter, som var med i regnskabsstatistikken i alle årene fra 1982/83 til 1986/87. Udgangspunktet for grupperingen er bedrifternes placering i forhold til den driftsform, de tilhører. Som vægtgrundlag er benyttet driftsåret 1986/87.

Kilde: Statens Jordbrugsøkonomiske Instituts regnskabsstatistik.

Det skal i denne sammenhæng bemærkes, at der er betydelig forskel i forrentning i de forskellige driftsgrene. Som vist i tabel 5 ligger kvægbruget gerelt lavt i forrentning, mens svinebrugene og planteavlsbrugene ligger højest. Dette er udtryk for, at der fortsat er et betydeligt behov for tilpasning i kvægsektoren.

Forrentningsprocenten har gennem de seneste år været faldende for svinebrugene, og en tilsvarende udvikling må skønnes at være

Tabel 4. Nominelt forrentningsafkast (øverste tredjedel blandt heltidslandbrugene) og effektiv rente af realkreditlån

	Forrentnings- afkast hel- tidslandbrug[1])	Indeks- lån[2])	Tradi- tionelt obl.-lån[3])
	pct. p.a.		
0 pct. skat	8,0	8,0	11,5
50 pct. skat	6,0	6,0	6,0

[1]) Baseret på 4 pct. årlig stigning i ejendomsprisen.
[2]) 2,5 pct. indeksobligationer kurs 89. Lånet forudsættes opskrevet med 4 pct. p.a.
[3]) 10 pct. obligationslån, kurs 89.

Tabel 5. Gennemsnitlig forrentningsprocent i heltidslandbruget 1982/83-86/87

	Laveste 3.-del	Mellemste 3.-del	Højeste 3.-del	Alle
	pct.			
Planteavl	- 6,4	1,1	9,6	5,6
Kvæg	- 7,5	0,9	7,8	1,0
Svin	-7,3	0,9	11,1	6,0
Alle	- 7,1	1,0	9,5	3,7

Kilde: Statens Jordbrugsøkonomiske Instituts regnskabsstatistik, Heltidslandbrugets Økonomi.

på vej for planteavlsbrugene på grund af faldende produktpriser. Et sådant fald i forrentningsprocenten er udtryk for prisudsving, eller at ejendomsprisen og dermed forrentningsprocenten tilpasser sig indtjeningen med en vis tidsforskydning. Efterhånden som ejendomsprisen tilpasses, vil forrentningen atter stige, og set over en årrække vil det generelle billede af forrentningen i landbruget derfor næppe ændres. De ovennævnte tal for landbrugets rentebærende evne forudsætter, at ejendomsprisen følger den almindelige prisudvikling, således at landbrugskapitalens værdi opretholdes realt. Tidligere analyser har da også vist, at prisen på jord - set over en årrække - har fulgt den almindelige prisudvikling[1]). Dette løser naturligvis ikke problemet for den etablerede landmand, som investerede under højprisperioden i slutningen af 70'erne, og som sidder med en høj gæld. For de pågældende landmænd vil et fald i ejendomsprisen gøre det yderligere vanskeligt at låne til dækning af et løbende underskud.

Som vist i figur 1 har prisen på landbrugsejendomme svinget stærkt såvel nominelt som realt over de sidste 10-15 år. Målt i faste kroner lå ejendomsprisen i 1978 godt 50 pct. over niveauet ved EF-tilslutningen, mens den lå 30-35 pct. under i 1982. Med de senere års stærke stigninger er ejendomsprisen realt set omtrent på niveau med 1973, hvor fordelene ved EF-tilslutningen i det væsentlige var indregnet i ejendomspriserne. Den forrentning, landmændene har

1) Betænkning nr. 993, En fremtidig landbrugspolitik - nogle mere langsigtede perspektiver. Rapport fra underudvalg II: Indkomst-, produktions- og omkostningsforhold i landbrugssektoren, 1983, s. 27.

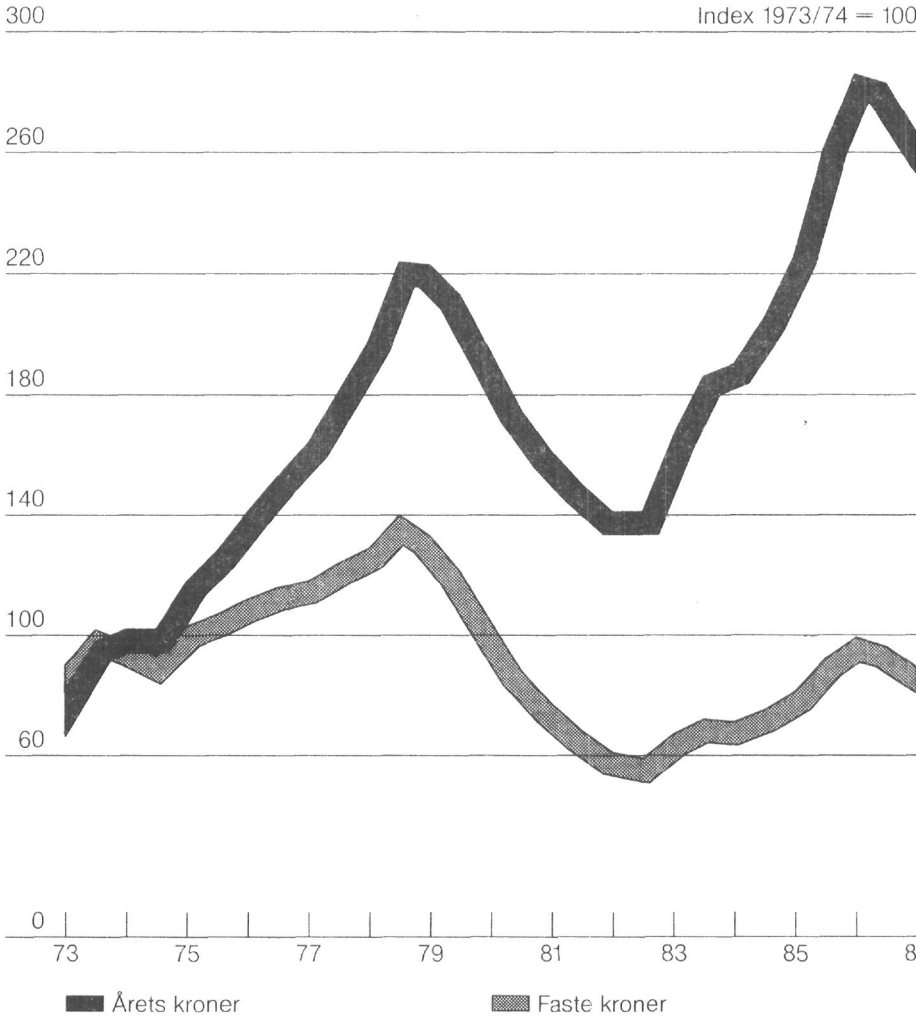

Figur 1. Udviklingen i prisen på landbrugsejendomme omsat i fri handel, 15-60 ha.

1) Deflateret på grundlag af forbrugerprisindekset.
Kilde: Beregnet på grundlag af Statsskattedirektoratet, Ejendomssalg.

opnået ved investering i landbruget, afhænger således meget af tidspunktet for ejendomskøbet, ligesom der i delperioder kan være tale om såvel store gevinster som tab.

2. Opsparing som kriterium for deltagelse i refinansieringsordning

Udvalget har i sin vurdering af landbrugets økonomiske situation overvejet muligheden for at benytte den løbende opsparing i en refinansieringsordning, således at betingelsen for at opnå omprioriteringslån gøres betinget af, at der kan dokumenteres positiv løbende opsparing efter omprioriteringen.

For nærmere at vurdere disse spørgsmål analyseres i det følgende landbrugets opsparing samt anvendelse af opsparingsbegrebet som mål for landmandens betalingsevne. Baggrunden for sidstnævnte er en forudsætning om, at en refinansieringsordning rettes mod landmænd, som er i vanskeligheder på grund af høje renteudgifter, men som kan påregnes at klare de løbende betalingsforpligtelser, såfremt der opnås rentelettelse.

2.1. Opsparing i landbruget

I kapitel 2 er det vist, at landbruget har haft negativ løbende opsparing i de fleste år siden slutningen af 70'erne. Tages perioden

Tabel 6. Opsparing i heltidslandbruget

	80/81	81/82	82/83	83/84	84/85	85/86	86/87	Gns.
	1.000 kr. pr. bedrift							
Løbende opsparing	-62	-5	46	-22	51	-11	-38	-6
Kapitalgevinster:								
Landbnigsaktiver	-264	-116	-61	113	74	281	-133	-10
Andre aktiver[1])	-86	-56	-12	29	14	93	-67	-11
Gæld	112	65	-47	11	32	-98	175	36
Løbende opsparing/kapitalgevinster	-300	-112	-74	131	171	265	-63	3
-do- 1986/87-kr.[2])	-442	-147	-89	149	184	278	-63	-19

[1]) Inklusive brugerbolig.
[2]) Deflateret på grundlag af forbrugerprisindekset.

Kilde: Statens Jordbrugsøkonomiske Institut, Landbrugets Økonomi.

Tabel 7. Egenkapital og opsparing i heltidslandbruget. Aldersgrupper, 1986/87

	Brugeralder, år				
	u. 35	35-44	45-54	55-64	65 og over
	1.000 kr. pr. bedrift				
Egenkapital ultimo	942	1.503	1.736	1.696	2.482
Løbende opsparing	-15	-33	-40	-49	-28
Kapitalgevinster:					
Landbrugsaktiver	-145	-158	-135	-90	-154
Andre aktiver[1])	-57	-74	-62	-66	-73
Gæld	240	237	162	116	100
Løbende opsparing/ kapitalgevinster	23	-28	-75	-89	-155
Egenfinansiering[2])	99	97	68	36	61

[1]) Inklusive brugerbolig.
[2]) Løbende opsparing plus afskrivninger.

Kilde: Beregnet på grundlag af Statens Jordbrugsøkonomiske Instituts regnskabsstatistik.

efter EF-tilslutningen under ét, har landbruget haft positiv løbende opsparing i 5 ud af 14 år. Forklaringen ligger bl.a. i, at den løbende opsparing har været begrænset af store renteudgifter.

Den løbende opsparing viser imidlertid kun en del af det samlede billede, idet opsparingen tillige er påvirket af ændringer i aktivernes og passivernes reale værdi. Medtages kapitalgevinster og -tab i opgørelsen, er opsparingen stort set nul, når der korrigeres for årlige udsving (tabel 6).

Den viste opgørelse omfatter sektortal, hvor resultatet påvirkes af tilgang og afgang fra erhvervet. For den enkelte landmand sker der almindeligvis opsparing over livsforløbet, hvilket afspejler sig i, at den ældre landmand har større egenkapital end den yngre (tabel 7). Tilvæksten i egenkapitalen sker dels gennem løbende opsparing dels gennem ændringer i kapitalværdierne, hvor især kapitalgevinsterne på gælden har betydning. Sidstnævnte skal ses i sammenhæng med, at en del af de fratrukne renteudgifter er betaling for inflationsforringelsen af gælden, som skal holdes op mod kapitalgevinsterne på gælden. Som vist i tabel 7 har dette især betydning for de yngre landmænd med stor gæld.

Den løbende opsparing er samtidig influeret af valget af afskrivninger på det faste anlæg. Tages de driftsmæssige afskrivninger som mål for reinvesteringsbehovet til opretholdelse af produktionen, vil den beregnede opsparing referere til situationen under fortsat drift. For landmænd, som er på vej til at nedtrappe produktionen, f.eks. ældre landmænd, vil den beregnede opsparing således undervurdere opsparingsevnen. Nederst i tabel 7 er vist egenfinansieringen, der kan tages som mål for den løbende opsparing i nedslidningsfasen.

2.2. Løbende opsparing som mål f or betalingsevne

Løbende opsparing benyttes ofte som mål for tilbagebetalingsevne i kreditværdighedsvurderinger. Betragtningen er, at såfremt låntager kan dokumentere positiv opsparing med den opnåede kredit, er risikoen for misligholdelse af lånet lille. Det er derfor nærliggende at inddrage krav om positiv løbende opsparing i forbindelse med udformningen af en refinansieringsordning.

Det bør her tages i betragtning, at positiv løbende opsparing ikke nødvendigvis sikrer fuld dækning for ydelserne på etablerede lån. Tages den løbende opsparing som mål for, hvad der kan afdrages på gælden ud af den løbende indkomst, vil det afhænge af afdragsprofilen på lånene, om der opnås dækning. I tilfælde af krav om hurtig tilbagebetaling, kan der således være behov for genbelåning til dækning af afdragene, også selv om der er positiv løbende opsparing.

En sådan genbelåning indebærer almindeligvis ikke problemer, sålænge der kan skaffes sikkerhed inden for normale lånegrænser. Der har dog inden for det seneste tiår været talrige eksempler på, at det har været vanskeligt at opnå lån til finansiering af afdrag på grund af kapitaltab på aktiver eller passiver. Under 70'ernes høje inflation og stærkt stigende ejendomspriser indgik genbelåning ofte som et led i landmandens finansieringsplanlægning.

Den løbende opsparing vil yderligere være påvirket af udsving i indkomsten, beskatningsforholdene samt finansieringsforholdene, som må tages med ved vurdering af landmandens betalingsevne.

For det første vil den løbende opsparing variere fra år til år som følge af udsving i priser og høstudbytter. Det vil derfor være van-

skeligt ud fra et enkelt års løbende opsparing at vurdere, hvorvidt landmanden kan klare sine løbende betalingsforpligtelser. Dette taler for, at der inddrages flere års opgørelser af den løbende opsparing i vurderingen af tilbagebetalingsevnen.

For det andet vil den anvendte afskrivningsstrategi påvirke den løbende opsparing, hvilket som nævnt har betydning for vurderingen af betalingsevnen under fortsat drift. Det er væsentligt i denne sammenhæng, at afskrivningerne afspejler reinvesteringsbehovet, således at der inden for rammerne af den beregnede løbende opsparing er afsat midler til nødvendige vedligeholdelsesinvesteringer. Dette vil i almindelighed udelukke anvendelse af skattemæssige afskrivninger i opgørelsen.

For det tredje påvirkes den løbende opsparing af landmandens skattedispositioner. Den løbende opsparing vil således øges, alt andet lige, hvis landmanden udskyder sine skattebetalinger gennem fradrag, og vice versa. Det bør derfor overvejes for praktiske formål at lægge en standardberegning af personlige skatter til grund for vurderingen af landmandens tilbagebetalingsevne.

For det fjerde må den løbende opsparing ses i relation til bedrifternes låneportefølje, hvor forskelle i forrentning påvirker resultatet. Der vil således opnås et væsentligt forskelligt billede, hvis der indgår indekslån, sammenlignet med ren finansiering med nominallån. Forklaringen ligger i, at de større rentebetalinger på nominallånene som tidligere nævnt har et modstykke i kapitalgevinster på gælden, som må medtages i vurderingen af landmandens genbelåningsmuligheder.

Bilag 2

Bilagstabel 2.1. Landbrugets indkomster opgjort på driftsår

Mia. kr.	82/83	83/84	84/85	85/86	86/87[1])	87/88[1])
1. Animalske produkter ialt	34,0	36,6	36,8	36,1	35,2	34,2
2. Vegetabilske salgsprodukter	11,1	10,3	13,4	12,7	12,9	10,8
3. Besætnings- og lagerforskydninger	0,1	-1,0	0,0	-0,3	-0,5	-0,5
4. Produktionsværdi (1+2 + 3)	45,2	45,9	50,2	48,5	47,6	44,5
5. Udgifter til rå- og hjælpestoffer	24,4	27,6	25,4	24,9	23,2	22,7
6. Ejendomsskatter	0,7	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9
7. Subsidier	0,9	0,9	0,8	0,7	0,7	0,7
8. Bruttofaktorindkomst (4-5-6 + 7)	21,0	18,6	25,0	23,6	24,3	21,6
9. Lønudgifter	1,8	1,9	2,1	2,4	2,6	2,6
10. Nettorenteudgifter	8,2	8,0	8,4	8,4	8,9	9,2
11. Afskrivninger	5,5	6,0	6,1	6,3	6,5	6,7
12. Overskud fra andet erhverv (inkl. bolig)	2,0	2,0	2,2	2,3	2,5	2,5
13. Erhvervsmæssig indkomst (8-9-10-11 + 12)	7,5	4,7	10,6	8,8	8,8	5,6
14. Lønindtægt fra andre erhverv	4,5	4,4	4,6	4,9	5,5	5,9
15. Indkomstoverførsler[2])	1,0	1,4	1,5	1,7	1,6	1,6
16. Løbende indkomst	13,0	10,5	16,7	15,4	15,9	13,1

[1]) Foreløbige opgørelser.

[2]) Eksl. arv, gave og børnetilskud.

Anm.: Omfatter landbrug, pelsdyravl, jagt og biavl, men ikke gartneri.

Kilde: Statens Jordbrugsøkonomiske Institut.

Bilagstabel 2.2. Nøgletal for udviklingen i landbohusstandenes indkomstforhold. Alle bedrifter, 1986/87-kroner[1])

	78/79	79/80	80/81	81/82	82/83	83/84	84/85	85/86	86/87	87/88[2])
	1.000 kr. pr. bedrift									
Driftsoverskud landbrug	141	131	108	141	162	125	188	153	138	111
Renteudgifter	99	114	127	127	124	117	118	119	121	125
Løbende **indkomst**	**141**	**120**	**94**	**135**	**169**	**138**	**201**	**171**	**153**	**127**
Løbende opsparing	-23	-38	-50	-4	30	-15	30	-11	-22	-42
Kapitalgevinster:										
Aktiver	-37	-533	-509	-173	-73	129	80	283	(-81)	
Gæld	46	147	90	54	-32	-0	24	-61	(110)	

[1]) Omregnet til faste kroner ved anvendelse af forbrugerprisindekset.
[2]) Skøn.

Kilde: Beregnet på grundlag af Statens Jordbrugsøkonomiske Instituts landbrugsregnskabsstatistik.

Bilag 3

Alternativ model for afdragsbidrag på jordbrugslån

I den gældende jordbrugslåneordning yder staten afdragsbidrag svarende til 30 pct. af indeksreguleringen. Indeksreguleringen foretages med nettoprisindekset.

I den af udvalget drøftede alternative model for beregning af afdragsbidraget udgøres dette af forskellen imellem indeksregulering med nettoprisindeks og indeksregulering med et sektorspecifikt indeks så længe forskellen er positiv. Afdragsbidraget kan dog maksimalt andrage 30 pct. af reguleringen efter nettoprisindekset. Opskrivning af kontantrestgælden foretages efter nettoprisindekset korrigeret for afdragsbidrag.

I tabel 1 er angivet de årlige ændringer for perioden 1978-1987 i de indeks, der i tabel 2 benyttes ved beregningen af udviklingen i kontantlånsrestgælden på stående jordbrugslån ved forskellige forudsætninger.

Ved beregningerne i tabel 2 er forudsat optaget et indekslån til kurs 82 med et provenue på 100.000 kr. I første kolonne angives udviklingen i restgæld for et stående jordbrugs lån uden afdragsbidrag. I næste kolonne vises et restgældsforløb under de vilkår, som er gældende for de nuværende jordbrugslån med afdragsbidrag. I den tredie kolonne er restgælden beregnet ud fra den alternative model, jfr. ovenfor. Endelig er i fjerde kolonne vist udviklingen i restgælden, hvor denne er opskrevet med prisindeks for landbrugets bruttofaktorindkomst.

Tabel 1. Årlige stigninger i forskellige prisserier 1978-1987, pct.

År	Netto-pris-indeks	Netto-pris-indeks x 0,7	Prisindeks BFI Landbrug
1978	7,50	5,25	12,00
1979	7,60	5,32	-0,90
1980	10,80	7,56	6,50
1981	11,20	7,84	5,00
1982	10,40	7,28	11,20
1983	6,20	4,34	3,70
1984	6,00	4,20	-0,40
1985	4,60	3,22	-1,90
1986	0,70	0,49	-1,30
1987	3,10	2,17	

Beregningerne i tabel 2 viser, at efter den 18. termin vil kontantlånsrestgælden for et jordbrugslån uden afdragsbidrag efter den eksisterende ordning udgøre godt 186.500 kr., mens kontantlånsrestgælden for et jordbrugslån med afdragsbidrag vil udgøre godt 155.000 kr.

I den alternative model, hvor afdragsbidraget delvist reguleres efter forskellen mellem udviklingen i nettoprisindekset og prisindekset for landbrugets BFI, udgør restgælden efter den 18. termin med de anvendte forudsætninger godt 163.000 kr.

Endelig vil en opskrivning af kontantlånsrestgælden med prisindekset for landbrugets BFI i den undersøgte periode medføre, at kontantlånsrestgælden efter 18. termin er på godt 138.000 kr.

Tabel 2. Udviklingen i kontantlånsrestgæld (låntager) ved alternative forudsætninger. Stående lån, kr.

Termin	Nuværende u. afdrags-bidrag	Jordbrugslån m. afdrags-bidrag	Sektorspecifik afdragsbidrag	Regulering af restgæld
	o	o	(3)	(4)
0	100.000	100.000	100.000	100.000
1	103.682	102.578	103.682	105.830
2	107.500	105.222	107.500	112.000
3	111.510	107.969	110.307	111.495
4	115.670	110.789	113.188	110.992
5	121.756	114.869	117.356	114.542
6	128.162	119.100	121.679	118.206
7	135.149	123.645	126.322	121.126
8	142.517	128.363	131.142	124.117
9	149.744	132.920	137.793	130.883
10	157.338	137.638	144.781	138.018
11	162.142	140.580	147.876	140.548
12	167.093	143.585	151.036	143.125
13	172.033	146.556	154.162	142.838
14	177.119	149.589	157.352	142.552
15	181.147	151.970	159.857	141.191
16	185.266	154.390	162.402	139.844
17	185.914	154.767	162.799	138.932
18	186.563	155.146	163.197	138.026
19	189.433	156.816		
20	192.347	158.505		

') Kontantlånsrestgælden reguleret efter nettoprisindekset (nuværende jordbrugslån uden afdragsbidrag).

[2]) Kontantslånsrestgæld reguleret efter nettoprisindekset med afdragsbidrag svarende til 30 pct. af positive reguleringer i nettoprisindekset (nuværende jordbrugslån med afdragsbidrag).

[3]) Kontantlånsrestgæld reguleret efter nettoprisindekset rned afdragsbidrag svarende til positiv forskel mellem nettoprisindekset og prisindeks for landbrugets **BFI**. Afdragsbidraget udgør maksimalt 30 pct. af reguleringen efter nettoprisindekset.

[4]) Kontantlånsrestgælden reguleret efter prisindeks for landbrugets BFI. Som følge af den underliggende produktivitetsudvikling undervurderer dette indeks landbrugets indkomstudvikling.

Bilag 4

Transaktionsomkostninger ved ombytning af realkreditlån i forbindelse med refinansieringsordning

A. Følgende typer af omkostninger må tages i betragtning ved ombytning af realkreditlån:

1. *Indskud.* Ved ombytning af lån i et realkreditinstitut vil der normalt blive overført indskud fra det gamle lån til det nye lån. I en række tilfælde vil ombytningen således ikke udløse nyt indskud eller kun et reduceret indskud. Hvor der betales nyt indskud, vil dette skulle betales af differencen mellem hovedstolen på det nye lån og restgælden på det indfriede lån. Ved ombytning af højt-/fastforrentede realkreditlån til jordbrugslån/udlandslån vil der normalt skulle betales en indskudsdifference. Det er umiddelbart vanskeligt præcist at beregne indskudsdifferencen, idet realkreditinstitutternes satser for indskud er ændret gennem årene.

2. *Gebyr.* Ekspeditions- og lånesagsgebyret i realkreditinstitutterne er p.t. 700 kr. for lån med en hovedstol til og med 100.000 kr. og 1.000 kr. for lån over 100.000 kr. Gebyret opkræves også, selv om realkreditinstituttet ikke som led i lånesagen foretager en ny vurdering af låntagers ejendom.

3. *Indfrielsesgebyr.* Ved indfrielse af realkreditlån opkræves der et gebyr på 150 kr. pr. lån.

4. *Kurtage.* Ved indfrielse af og udbetaling af lån på obligationsbasis er der udgifter til kurtage på 0,15 pct. beregnet af kursværdien af de købte/solgte obligationer. Såfremt både det gamle lån og det nye lån er obligationsbaserede, betales der kurtage for begge transaktioner.

5. *Stempelafgift.* Der betales stempelafgift på 1,5 pct. af hovedstolen på det nye realkreditlån reduceret med den i sin tid erlagte afgift på det indfriede låns pantebrevsrestgæld. Ved indfrielser af højtforrentede kontantlån vil der normalt blive tale om stempling af et beløb på 30-40 pct. af det nye låns hovedstol. Dette skyldes, at indfrielsesbeløbet (=kontantværdien af restgælden på det indfriede lån) som hovedregel vil være højere end lånets pantebrevsrestgæld.

6. *Tinglysningsafgift.* Der betales p.t. en afgift på 400 kr. pr. pantebrev. Afgiften er foreslået forhøjet til 500 kr.

De ovenfor gennemgåede regler gælder ved ombytning og optagelse af nyt lån i samme realkreditinstitut. Kreditforeningerne/BRF har sideløbende aftalt en refusionsordning, således at institutterne dækker mistede reservefondsandele (indskud)/stempeloverførsler, såfremt låntager optager det nye lån i et af de to andre institutter. DLR deltager ikke i denne "udvidede" ordning.

B. For så vidt angår indirekte omkostninger ved en refinansieringsordning, kan nævnes, såfremt låntager ikke selv forestår ombytningen:

1. *Gebyrer* til låneformidlende pengeinstitut, advokat eller anden låneformidler.

2. ***Tinglysningsgebyrer og sagsomkostninger m.v.* til efterstående** panthavere, idet efterstående pantebreve skal forsynes med påtegning, som skal tinglyses, også selv om der alene er tale om ren ombytning af foranstående realkreditlån.

3. *Kontantlånsfordel.* Ved ombytning af højtforrentede kontantlån til jordbrugslån/udlandslån vil afdragsbyrden umiddelbart blive større, idet hovedstolen på det nye lån normalt vil være højere end pantebrevsrestgælden på det indfriede lån. Herved bliver en større andel af ydelsen på det nye lån ikke-fradragsberettiget afdrag sammenlignet med det ind-

friede lån. Hvorvidt ydelsen efter skat også vil være højere, afhænger af rentens højde på det nye lån. På længere sigt må endvidere tages hensyn til indeksregulering ved jordbrugslån og valutakursbevægelser ved udlandslån, i det omfang låntager selv bærer disse ricisi.

C. Nedenfor er vist et eksempel på størrelsen af transaktionsomkostningerne ved ombytning af et højt/fastforrentet realkreditlån på 100.000 kr.til et indeksreguleret jordbrugslån.

	Gl. lån	Nyt lån	Omkostninger i alt
	Pantebrevsrestgæld: 65.000 kr. Kontantværdi af restgæld: 100.000 kr. Obligationsrestgæld: 105.000 kr.	Kontantlånshovedstol nyt lån: 100.000 kr. Kurs: 100 2 1/2 pct. nominel rente	
Indskud	- 525 kr.[1])	700 kr.[2])	175 kr.
Gebyr	-	700 kr.	700 kr.
Indfrielsesgebyr	150 kr.	-	150 kr.
Kurtage	150 kr.	150 kr.	300 kr.
Stempeludgifter	-	525 kr.	525 kr.
Tinglysningsafgift	-	400 kr.	400 kr.
			2.250 kr.

[1]) Det er antaget, at indskudssatsen oprindeligt blev opkrævet med 0,5 pct. af obligationshovedstolen.

[2]) Indskud ved optagelse af jordbrugslån andrager i alle realkreditinstitutterne 0,7 pct. af kontantlånshovedstolen.

Bilag 5

Bilagstabel 5.1. Støttemodtagere og støtteomfang ved refinansiering: Model **I**

	Under 70 pct. gæld		70 pct. gæld og over		Alle bedritter
	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	
	(Gruppe 1)	(Gruppe 2)	(Gruppe 3)	(Gruppe 4)	
Antal bedrifter i alt	15.100	55.000	5.700	10.500	86.300
Antal bedrifter med over 1200 arb.-timer	13.700	28.600	5.600	7.400	55.300
Antal m. refinansiering alene	5.700	4.000	3.700	1.400	14.800
Med refinansiering og gældssanering	5.700	4.000	4.400	2.400	16.500
Rentelettelse 1. år før skat			**mill. kr.**		
Ved jordbrugslån	576	227	522	173	1.498
Ved udlandslån	18	5	39	16	78
Ved "grønne" obligationslån	18	5	39	16	78
Ved gældssanering	0	0	35	36	71
I alt	612	237	635	241	1.725
Omprioriteringslån			**mia. kr.**		
Jordbrugslån	7,2	2,8	6,5	2,2	18,7
Udlandslån	0,5	0,1	1,0	0,4	2,0
"Grønne" obligationslån	0,5	0,1	1,0	0,4	2,0
Gældssanering (Bortskåret gæld)	0	0	0,4	0,5	0,9
I alt	8,2	3,0	8,9	3,5	23,6

Anm.: Beregningen er baseret på, at støttemodtagerne skal have positiv løbende opsparing efter tildeling af støtte. Ved opgørelsen er der regnet med 50 pct. skat ved refinansiering og 0 pct. ved gældssanering.

Bilagstabel 5.2. Opnået lettelse ved refinansiering: Model I

	Under 70 pct. gæld		70 pct. gæld og over		Alle bedritter
	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	
	(Gruppe 1)	(Gruppe 2)	(Gruppe 3)	(Gruppe 4)	
	— 1.000 kr. pr. bedrift med pågældende støtte —				
Rentelettelse 1. år[1])					
Ved jordbrugslån	50	29	59	36	45
Ved udlandslån	3	2	5	3	4
Ved "grønne" obligationslån	3	2	5	3	4
Ved gældssanering[2])	0	0	50	36	42
I alt	54	30	76	57	54
Ydelseslettelse i lånets løbetid[3])					
Ved jordbrugslån	34	19	40	25	31
Ved udlandslån	8	3	12	9	9
Ved "grønne" obligationslån	24	9	35	25	27
Ved gældssanering	0	0	576	505	534
I alt	51	24	173	264	109

[1]) Efter 50 pct. skat for så vidt angår rentelettelse ved refinansiering, jfr. fodnote til bilagstabel 5.1.
[2]) 0 pct. skat.
[3]) Beregnet som forskellen i kapitalværdien af låntagers ydelse på et 18 pct. kontantlån optaget i 1978 med en restløbetid på 20 år og kapitalværdien af ydelserne på refinansieringslånet ved en kalkulationsrente på 12 pct.

Bilagstabel 5.3. Antal støttemodtagere og støtteomfang ved refinansiering: Model I

	Under 70 pct. gæld		70 pct. gæld og over		Alle be-
	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	dritter
	(Gruppe 1)	(Gruppe 2)	(Gruppe 3)	(Gruppe 4)	
	— antal eller 1.000 kr./støttemodtager —				
Opsparing før støtte: u. -100.000 kr.					
Antal støttemodtagere	-				(700)
Løbende opsparing	-				(-192)
Støtte efter skat	-	-			(206)
Løbende opsparing efter støtte	-	-	-		(14)
Opsparing før støtte: -100.000 - 0 kr.					
Antal støttemodtagere	1.300	1.300	1.500	1.700	5.800
Løbende opsparing	-26	-23	-36	-34	-30
Støtte efter skat	56	41	67	45	52
Løbende opsparing efter støtte	30	18	31	11	22
Opsparing før støtte: 0 - 100.000 kr.					
Antal støttemodtagere	2.900	2.500	1.500		7.300
Løbende opsparing	47	34	48		42
Støtte efter skat	45	23	58		40
Løbende opsparing efter støtte	92	57	106		82
Opsparing før støtte: o. 100.000 kr.					
Antal støttemodtagere	1.500		1.000		2.700
Løbende opsparing	206		176		192
Støtte efter skat	56	-	70	-	60
Løbende opsparing efter støtte	262	-	246		252

Anm.: Beregningerne er baseret på, at støttemodtagerne skal have positiv løbende opsparing efter tildeling af støtte. Ved opgørelsen er der regnet med 50 pct. skat ved refinansiering og 0 pct. skat ved gældssanering.

Bilagstabel 5.4. Offentlige budgetpåvirkninger ved refinansiering: Model I

	Refinansiering med:			Gælds-sanering	I alt
	Jordbrugs-lån	Udlands-lån	"Grønne" obl.-lån		
	mia. kr.				
Budgetvirkning 1. år					
Bortfald af realrente-afgift på indfriede lån/ statslig nettorenteudgift	0,7	0,1	0,1	-[1])	0,9
Afdragsbidrag	0,3	0	0	0	0,3
Øget skatteprovenu fra låntager	0,8	0,1	0,1	0	1,0
Samlet budgetvirkning	0,2	0	0		0,2
Budgetvirkning alle år					
Bortfald af realrente-afgift på indfriede lån/ statslig nettorenteudgift	5,0	0,4	0,5	0,1[1])	6,0
Afdragsbidrag	1,8	0	0	0	1,8
Øget skatteprovenu fra låntager	5,4	0,3	0,3	0	6,0
Samlet budgetvirkning	1,4	0,1	0,2	0,1	1,8

[1]) Tab af skatteprovenu hos kreditor svarende til 50 pct. skat af renter på 10-årigt annuitetslån.

Anm.: Vedrørende opgørelse af de offentlige budgetpåvirkninger, se omtalen i afsnit 4.4. Model I omfatter refinansiering med jordbrugslån i intervallet 0-45 pct. og refinansiering med udlanslån/ "grønne" obligationslån i intervallet 45-70 pct. samt sanering af gæld over 80 pct. af vurderings-grundlaget.

Bilagstabel 5.5. Støttemodtagere og støtteomfang ved refinansiering: Model II

	Under 70 pct. gæld		70 pct. gæld og over		Alle bedrifter
	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	
	(Gruppe 1)	(Gruppe 2)	(Gruppe 3)	(Gruppe 4)	
Antal bedrifter i alt	15.100	55.000	5.700	10.500	86.300
Antal bedrifter med over 1200 arb.-timer	13.700	28.600	5.600	7.400	55.300
Antal m. refinans-siering alene	5.700	4.000	3.700	1.400	14.800
Med refinansiering og gældssanering	5.700	4.000	4.400	2.400	16.500
Rentelettelse 1. år før skat			mill. kr.		
Ved jordbrugslån	438	113	424	123	1.098
Ved udlandslån	69	57	49	25	200
Ved "grønne" obligationslån	36	10	79	31	156
Ved gælds-sanering	0	0	35	36	71
I alt	543	180	587	215	1.525
Omprioriteringslån			mia. kr.		
Jordbrugslån	5,5	1,4	5,3	1,5	13,7
Udlandslån	1,8	1,4	1,2	0,6	5,0
"Grønne" obligationslån	0,9	0,2	2,0	0,8	3,9
Gældssanering (Bortskåret gæld)	0	0	0,4	0,5	0,9
I alt	8,2	3,0	8,9	3,4	23,5

Anm.: Beregningen er baseret på, at støttemodtagerne skal have positiv løbende opsparing efter tildeling af støtte. Ved opgørelsen er der regnet med 50 pct. skat ved refinansiering og 0 pct. ved gældssanering.

Bilagstabel 5.6. Opnået lettelse ved refinansiering: Model II

	Under 70 pct. gæld		70 pct. gæld og over		Alle bedrifter
	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	
	(Gruppe 1)	(Gruppe 2)	(Gruppe 3)	(Gruppe 4)	
	— 1.000 kr. pr. bedrift med pågældende støtte —				
Rentelettelse 1. år[1])					
Ved jordbrugslån	77	51	72	39	65
Ved udlandslån	12	10	17	15	12
Ved "grønne" obligationslån	6	3	10	7	7
Ved gældssanering[2])	0	0	50	36	42
I alt	48	23	70	52	48
Ydelseslettelse i lånets løbetid[3])					
Ved jordbrugslån	52	34	49	26	44
Ved udlandslån	31	24	40	34	30
Ved "grønne" obligationslån	44	19	71	50	52
Ved gældssanering	0	0	576	505	534
I alt	64	34	201	284	126

[1]) Efter 50 pct. skat for så vidt angår rentelettelse ved refinansiering, jfr. fodnote til bilagstabel 5.1.
[2]) 0 pct. skat.
[3]) Beregnet som forskellen i kapitalværdi af låntagers ydelse på et 18 pct. kontantlån optaget i 1978 med en restløbetid på 20 år og kapitalværdien af ydelserne på refinansieringslånet ved en kalkulationsrente på 12 pct.

Bilagstabel 5.7. Antal støttemodtagere og støtteomfang ved refinansiering: Model II

	Under 70 pct. gæld		70 pct. gæld og over		Alle bedritter
	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	
	(Gruppe 1)	(Gruppe 2)	(Gruppe 3)	(Gruppe 4)	
	antal eller 1.000 kr./støttemodtager				
Opsparing før støtte: u. -100.000 kr.					
Antal støttemodtagere	-	-			(700)
Løbende opsparing	-				(-192)
Støtte efter skat	-				(206)
Løbende opsparing efter støtte	-	-			(14)
Opsparing før støtte: -100.000 - 0 kr.					
Antal støttemodtagere	1.300	1.300	1.500	1.700	5.800
Løbende opsparing	-26	-23	-36	-34	-30
Støtte efter skat	53	36	63	42	48
Løbende opsparing efter støtte	27	13	27	8	18
Opsparing før støtte: 0 - 100.000 kr.					
Antal støttemodtagere	2.900	2.500	1.500	-	7.300
Løbende opsparing	47	34	48	-	42
Støtte efter skat	38	14	49	-	31
Løbende opsparing efter støtte	85	48	97		73
Opsparing før støtte: o. 100.000 kr.					
Antal støttemodtagere	1.500	-	1.000	-	2.700
Løbende opsparing	206	-	176		192
Støtte efter skat	49	-	65		54
Løbende opsparing efter støtte	255	-	241	-	246

Anm.: Beregningerne er baseret på, at støttemodtagerne skal have positiv løbende opsparing efter tildeling af støtte. Ved opgørelsen er der regnet med 50 pct. skat ved refinansiering og 0 pct. skat ved gældssanering.

Bilagstabel 5.8. Offentlige budgetpåvirkninger ved refinansiering: Model II

	Refinansiering med:			Gælds-	
	Jordbrugs-lån	Udlands-lån	"Grønne" obl.-lån	sanering	I alt
	mia. kr.				
Budgetvirkning 1. år					
Bortfald af realrente-afgift på indfriede lån/ statslig nettorenteudgift	0,5	0,2	0,2	-[1])	0,9
Afdragsbidrag	0,2	0	0	0	0,2
Øget skatteprovenu fra låntager	0,6	0,1	0,1	0	0,8
Samlet budgetvirkning	0,1	0,1	0,1		0,3
Budgetvirkning alle år					
Bortfald af realrente-afgift på indfriede lån/ statslig nettorenteudgift	3,6	1,1	1,0	0,1')	5,8
Afdragsbidrag	1,3	0	0	0	1,3
Øget skatteprovenu fra låntager	4,0	0,8	0,6	0	5,4
Samlet budgetvirkning	0,9	0,3	0,4	0,1	1,7

') Tab af skatteprovenu hos kreditor svarende til 50 pct. skat af renter på 10-årigt annuitetslån.

Anm.: Vedrørende opgørelse af de offentlige budgetpåvirkninger, se omtalen i afsnit 4.4. Model II omfatter refinansiering med udlandslån i intervallet 0-45 pct. inden for en samlet ramme på 5 mia. kr. og derudover refinansiering med jordbrugslån i intervallet 0-45 pct., refinansiering med "grønne" obligationslån i intervallet 45-70 pct. samt sanering af gæld over 80 pct. af vurderings-grundlaget.

Bilagstabel **5.9. Støttemodtagere og støtteomfang ved refinansiering: Model III**

	Under 70 pct. gæld		70 pct. gæld og over		Alle be-
	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	"niter
	(Gruppe 1)	(Gruppe 2)	(Gruppe 3)	(Gruppe 4)	
Antal bedrifter i alt	15.100	55.000	5.700	10.500	86.300
Antal bedrifter med over 1200 arb.-timer	13.700	28.600	5.600	7.400	55.300
Antal m. refinan-siering alene	5.700	4.000	3.700	1.400	14.800
Med refinansiering og gældssanering	5.700	4.000	4.400	2.400	16.500
Rentelettelse 1. år før skat			**mill. kr.**		
Ved jordbruglån	576	227	522	173	1.498
Ved udlandslån	36	10	78	32	156
Ved "grønne" obliga-tioner	–	–	–	–	–
Ved gældssanering	0	0	35	36	71
I alt	612	237	635	241	1.725
Omprioriteringslån			**mia. kr.**		
Jordbrugslån	7,2	2,8	6,5	2,2	18,7
Udlanslån	1,0	0,2	2,0	0,8	4,0
"Grønne" obliga-tioner	-			-	-
Gældssanering (Bort-skåret gæld)	0	0	0,4	0,5	0,9
I alt	8,2	3,0	8,9	3,5	23,6

Anm.: Beregningen er baseret på, at støttemodtagerne skal have positiv løbende opsparing efter tildeling af støtte. Ved opgørelsen er der regnet med 50 pct. skat ved refinansiering og 0 pct. ved gælds-sanering.

Bilagstabel 5.10. Opnået lettelse ved refinansiering: Model III

	Under 70 pct. gæld		70 pct. gæld og over		Alle bedrifter
	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	
	(Gruppe 1)	(Gruppe 2)	(Gruppe 3)	(Gruppe 4)	
	— 1.000 kr. pr. bedrift med pågældende støtte —				
Rentelettelse 1. år[1])					
Ved jordbrugslån	50	29	59	36	45
Ved udlandslån	6	3	10	7	7
Ved "grønne" obligationslån	-	-	-	-	-
Ved gældssanering[2])	0	0	50	36	42
I alt	54	30	76	57	54
Ydelseslettelse i lånets løbetid[1])					
Ved jordbrugslån	34	19	40	25	31
Ved udlandslån	17	6	24	17	18
Ved "grønne" obligationslån	-			-	-
Ved gældssanering	0	0	576	505	534
I alt	43	22	152	248	97

[1]) Efter 50 pct. skat for så vidt angår rentelettelse ved refinansiering, jfr. fodnote til bilagstabel 5.1.
[2]) 0 pct. skat.
[3]) Beregnet som forskellen mellem kapitalværdien af låntagers ydelse på et 18 pct. kontantlån optaget i 1978 med en restløbetid på 20 år og kapitalværdien af ydelserne på refinansieringslånet ved en kalkulationsrente på 12 pct.

Bilagstabel 5.11. Antal støttemodtagere og støtteomfang ved refinansiering: Model III

	Under 70 pct. gæld		70 pct. gæld og over		Alle bedritter
	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	
	(Gruppe 1)	(Gruppe 2)	(Gruppe 3)	(Gruppe 4)	
	——antal eller 1.000 kr./støttemodtager——				
Opsparing før støtte: u. -100.000 kr.					
Antal støttemodtagere	_	_	_	_	(700)
Løbende opsparing	-	-	-	-	(-192)
Støtte efter skat	-				(206)
Løbende opsparing efter støtte	-	-	-		(14)
Opsparing før støtte: -100.000 - 0 kr.					
Antal støttemodtagere	1.300	1.300	1.500	1.700	5.800
Løbende opsparing	-26	-23	-36	-34	-30
Støtte efter skat	56	41	67	45	52
Løbende opsparing efter støtte	30	18	31	11	22
Opsparing før støtte: 0 - 100.000 kr.					
Antal støttemodtagere	2.900	2.500	1.500	-	7.300
Løbende opsparing	47	34	48	-	42
Støtte efter skat	45	23	58	-	40
Løbende opsparing efter støtte	92	57	106	-	82
Opsparing før støtte: o. 100.000 kr.					
Antal støttemodtagere	1.500	-	1.000	-	2.700
Løbende opsparing	206	-	176	-	192
Støtte efter skat	56	-	70	-	60
Løbende opsparing efter støtte	262	-	246		252

Anm.: Beregningerne er baseret på, at støttemodtagerne skal have positiv løbende opsparing efter tildeling af støtte. Ved opgørelsen er der regnet med 50 pct. skat ved refinansiering og 0 pct. skat ved gæidssanering.

Bilagstabel 5.12. Offentlige budgetpåvirkninger ved refinansiering: Model III

	Refinansiering med:			Gælds-sanering	I alt
	Jordbrugs-lån	Udlands-lån	"Grønne" obl.-lån		
	mia. kr.				
Budgetvirkning 1. år					
Bortfald af realrente-afgift på indfriede lån/ statslig nettorenteudgift	0,7	0,2		-[1])	0,9
Afdragsbidrag	0,3	0		0	0,3
Øget skatteprovenu fra låntager	0,8	0,1	-	0	0,9
Samlet budgetvirkning	0,2	0,1			0,3
Budgetvirkning alle år					
Bortfald af realrente-afgift på indfriede lån/ statslig nettorenteudgift	5,0	0,9		0,P)	6,0
Afdragsbidrag	1,8	0		0	1,8
Øget skatteprovenu fra låntager	5,4	0,7	-	0	6,1
Samlet budgetvirkning	1,4	0,2		0,1	1,7

') Tab af skatteprovenu hos kreditor svarende til 50 pct. skat af renter på 10-årigt annuitetslån.

Anm.: Vedrørende opgørelse af de offentlige budgetpåvirkninger, se omtalen i afsnit 4.4. Model III omfatter refinansiering med jordbrugslån i intervallet 0-45 pct. og refinansiering med udlandslån i intervallet 45-70 pct. samt sanering af gæld over 80 pct. af vurderingsgrundlaget.

Bilagstabel 5.13. Støttemodtagere og støtteomfang ved refinansiering: Model I (o. -25.000 kr.)

	Under 70 pct. gæld		70 pct. gæld og over		Alle bedritter
	Lørinings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	
	(Gruppe 1)	(Gruppe 2)	(Gruppe 3)	(Gruppe 4)	
Antal bedrifter i alt	15.100	55.000	5.700	10.500	86.300
Antal bedrifter med over 1200 arb.-timer	13.700	28.600	5.600	7.400	55.300
Antal m. refinansiering alene	6.300	5.200	4.100	2.500	18.100
Med refinansiering og gældssanering	6.300	5.200	4.500	2.900	18.900
Rentelettelse 1. år f ør skat			mill. kr.		
Ved jordbrugslån	610	302	528	200	1.640
Ved udlandslån	19	7	40	17	83
Ved "grønne" obligationslån	19	7	40	17	83
Ved gældssanering	0	0	31	31	62
I alt	648	316	639	265	1.868
Omprioriteringslån			mia. kr.		
Jordbrugslån	7,6	3,8	6,6	2,5	20,5
Udlandslån	0,5	0,2	1,0	0,4	2,1
"Grønne" obligationslån	0,5	0,2	1,0	0,4	2,1
Gældssanering (Bortskåret gæld)	0	0	0,4	0,4	0,8
I alt	8,6	4,2	9,0	3,7	25,5

Anm.: Beregningerne er baseret på, at støttemodtagerne skal have en løbende opsparing større end -25.000 kr. efter tildeling af støtte. Ved opgørelsen er der regnet med 50 pct. skat ved refinansiering og 0 pct. skat ved gældssanering.

Biiagstabel 5.14. Opnået lettelse ved refinansiering: Model I (o. -25.000 kr.)

	Under 70 pct. gæld		70 pct. gæld og over		Alle bedritter
	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	
	(Gruppe 1)	(Gruppe 2)	(Gruppe 3)	(Gruppe 4)	
	— 1.000 kr. pr. bedrift med pågældende støtte —				
Rentelettelse 1. år[1])					
Ved jordbrugslån	48	58	59	35	43
Ved udlandslån	3	2	5	3	3
Ved "grønne" obligationslån	3	2	5	3	3
Ved gældssanering[2])	0	0	76	70	73
I alt	51	31	75	51	51
Ydelseslettelse i lånets løbetid[3])					
Ved jordbrugslån	32	20	40	23	29
Ved udlandslån	8	5	12	7	9
Ved "grønne" obligationslån	22	14	35	22	25
Ved gældssanering	0	0	976	903	938
I alt	48	27	171	188	93

[1]) Efter 50 pct. skat for så vidt angår rentelettelse ved refinansiering, jfr. fodnote til bilagstabel 5.13.
[2]) 0 pct. skat.
[3]) Beregnet som forskellen mellem kapitalværdien af låntagers ydelse på et 18 pct. kontantlån optaget i 1978 med en restløbetid på 20 år og kapitalværdien af ydelserne på refinansieringslånet ved en kalkulationsrente på 12 pct.

Bilagstabel 5.15. Antal støttemodtagere og støtteomfang ved **refinansiering: Model I (o. -25.000 kr.)**

	Under 70 pct. gæld		70 pct. gæld og over		Alle bedritter
	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	
	(Gruppe 1)	(Gruppe 2)	(Gruppe 3)	(Gruppe 4)	
	——antal eller 1.000 kr./støttemodtager——				
Opsparing før støtte: u. -100.000 kr.					
Antal støttemodtagere	-				**(700)**
Løbende opsparing	-				(-191)
Støtte efter skat	-	-			(203)
Løbende opsparing efter støtte	-	-			(12)
Opsparing før støtte: -100.000 - 0 kr.					
Antal støttemodtagere	1.900	2.500	1.600	2.200	8.200
Løbende opsparing	-31	-33	-37	-37	-34
Støtte efter skat	47	35	64	40	45
Løbende opsparing efter støtte	16	2	27	3	11
Opsparing før støtte: 0 - 100.000 kr.					
Antal støttemodtager	2.900	2.500	1.500	-	7.300
Løbende opsparing	47	34	48		42
Støtte efter skat	45	23	58		40
Løbende opsparing efter støtte	92	57	106	–	82
Opsparing før støtte: o. 100.000 kr.					
Antal Støttemodtagere	1.500	-	1.000	-	2.700
Løbende opsparing	206		176	-	192
Støtte efter skat	56	-	70	-	60
Løbende opsparing efter støtte	262	-	246		252

Anm.: Beregningerne er baseret på, at støttemodtagerne skal have en løbende opsparing større end -25.000 kr. efter tildeling af støtte. Ved opgørelsen er der regnet med 50 pct. skat ved refinansiering og 0 pct. skat ved gældssanering.

Bilagstabel 5.16. Offentlige budgetpåvirkninger ved refinansiering: Model I (o. -25.000 kr.)

	Refinansiering med:			Gælds-sanering	I alt
	Jordbrugs-lån	Udlands-lån	"Grønne" obl.-lån		
	mia. kr.				
Budgetvirkning 1. år					
Bortfald af realrente-afgift på indfriede lån/ statslig nettorenteudgift	0,8	0,1	0,1	-[1])	1,0
Afdragsbidrag	0,3	0	0	0	0,3
Øget skatteprovenu fra låntager	0,9	0,1	0,1	0	1,1
Samlet budgetvirkning	0,2	0	0		0,2
Budgetvirkning alle år					
Bortfald af realrente-afgift på indfriede lån/ statslig nettorenteudgift	5,4	0,5	0,6	0,1[1])	6,6
Afdragsbidrag	1,9	0	0	0	1,9
Øget skatteprovenu fra låntager	5,9	0,3	0,3	0	6,5
Samlet budgetvirkning	1,4	0,2	0,3	0,1	2,0

[1]) Tab af skatteprovenu hos kreditor svarende til 50 pct. skat af renter på 10-årigt annuitetslån.

Anm.: Vedrørende opgørelse af de offentlige budgetpåvirkninger, se omtalen afsnit 4.4.

Bilagstabel 5.17. Støttemodtagere og støtteomfang ved refinansiering: Model I (o. +25.000 kr.)

	Under 70 pct. gæld		70 pct. gæld og over		Alle bedritter
	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	
	(Gruppe 1)	(Gruppe 2)	(Gruppe 3)	(Gruppe 4)	
Antal bedrifter i alt	15.100	55.000	5.700	10.500	86.300
Antal bedrifter med over 1200 arb.-timer	13.700	28.600	5.600	7.400	55.300
Antal m. refinansiering alene	5.000	2.600	3.200	(700)	11.500
Med refinansiering og gældssanering	5.000	2.600	4.400	2.400	14.400
Rentelettelse 1. år før skat			mill. kr.		
Ved jordbrugslån	525	155	519	171	1.370
Ved udlandslån	17	4	39	15	75
Ved "grønne" obligationslån	17	4	39	15	75
Ved gældssanering	0	0	27	27	54
I alt	559	163	624	228	1.574
Omprioriteringslån			mia. kr.		
Jordbrugslån	6,6	1,9	6,5	2,1	17,1
Udlandslån	0,4	0,1	1,0	0,4	1,9
"Grønne" obligationslån	0,4	0,1	1,0	0,4	1,9
Gældssanering (Bortskåret gæld)	0	0	0,3	0,3	0,6
I alt	7,4	2,1	8,8	3,2	21,5

Anm.: Beregningerne er baseret på, at støttemodtagerne skal have en løbende opsparing større end + 25.000 kr. efter tildeling af støtte. Ved opgørelsen er der regnet med 50 pct. skat ved refinansiering og 0 pct. skat ved gældssanering.

Bilagstabel 5.18. Opnået lettelse ved refinansiering: Model I (o. +25.000 kr.)

	Under 70 pct. gæld		70 pct. gæld og over		Alle bedrifter
	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	
	(Gruppe 1)	(Gruppe 2)	(Gruppe 3)	(Gruppe 4)	
	— 1.000 kr. pr. bedrift med pågældende støtte —				
Rentelettelse 1. år[1]*)*					
Ved jordbrugslån	53	30	59	36	48
Ved udlandslån	3	2	10	3	4
Ved "grønne" obligationslån	3	2	10	3	4
Ved gældssanering[2])	0	0	23	16	19
I alt	56	31	74	53	57
Ydelseslettelse i lånets løbetid[3]*)*					
Ved jordbrugslån	36	20	40	24	32
Ved udlandslån	7	5	12	8	9
Ved "grønne" obligationslån	21	16	36	25	27
Ved gældssanering	0	0	251	179	209
I alt	51	27	84	56	58

[1]) Efter 50 pct. skat for så vidt angår rentelettelse ved refinansiering, jfr. fodnote til bilagstabel 5.17.
[2]) 0 pct. i skat.
[3]) Beregnet som forskellen mellem kapitalværdien af låntagers ydelse på et 18 pct. kontantlån optaget i 1978 med en restløbetid på 20 år og kapitalværdien af ydelserne på refinansieringslånet ved enkalkulationsrente på 12 pct.

Bilagstabel 5.19. Antal støttemodtagere og støtteomfang ved refinansiering: Model I (o. +25.000 kr)

	Under 70 pct. gæld		70 pct. gæld og over		Alle bedritter
	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	Lønnings-evne o. gns.	Lønnings-evne u. gns.	
	(Gruppe 1)	(Gruppe 2)	(Gruppe 3)	(Gruppe 4)	
	——antal eller 1.000 kr./støttemodtager——				
Opsparing før støtte: u. -100.000 kr.					
Antal støttemodtagere	-				(700)
Løbende opsparing	-	-	-	-	(-191)
Støtte efter skat	-				(208)
Løbende opsparing efter støtte	-	-	-		(14)
Opsparing før støtte: -100.000 - 0 kr.					
Antal støttemodtagere	-	-	1.400	1.700	4.100
Løbende opsparing	-	-	-37	-34	-32
Støtte efter skat			63	40	55
Løbende opsparing støtte	-	-	26	6	23
Opsparing før støtte: 0 - 100.000 kr.					
Antal støttemodtagere	2.800	2.100	1,500	-	6.900
Løbende opsparing	48	38	48	-	44
Støtte efter skat	46	25	58		41
Løbende opsparing efter støtte	94	63	106		84
Opsparing før støtte: o. 100.000 kr.					
Antal Støttemodtagere	1.500	-	1,000	-	2.700
Løbende opsparing	206	-	176	-	192
Støtte efter skat	56	-	70		60
Løbende opsparing efter støtte	262	-	246		252

Anm.: Beregningerne er baseret på, at støttemodtagerne skal have en løbende opsparing større end + 25.000 kr. efter tildeling af støtte. Ved opgørelsen er der regnet med 50 pct. skat ved refinansiering og 0 pct. skat ved gældssanering.

Bilagstabel 5.20. Offentlige budgetpåvirkninger ved refinansiering: Model I (o. + 25.000 kr.)

	Refinansiering med: Jordbrugs-lån	Udlands-lån	"Grønne" obl.-lån	Gælds-sanering	i alt
			mia. kr.		
Budgetvirkning 1. år					
Bortfald af realrente-afgift på indfriede lån/ statslig nettorenteudgift	0,7	0,1	0,1	-[1])	0,9
Afdragsbidrag	0,2	0	0	0	0,2
Øget skatteprovenu fra låntager	0,7	0,1	0,1	0	0,9
Samlet budgetvirkning	0,2	0	0	-	0,2
Budgetvirkning alle år					
Bortfald af realrente-afgift på indfriede lån/ statslig nettorenteudgift	4,5	0,4	0,5	0,1[1])	5,5
Afdragsbidrag	1,6	0	0	0	1,6
Øget skatteprovenu fra låntager	5,0	0,3	0,3	0	5,6
Samlet budgetvirkning	1,1	0,1	0,2	0,1	1,5

[1]) Tab af skatteprovenu hos kreditor svarende til 50 pct. skat af renter på 10-årigt annuitetslån.

Anm.: Vedrørende opgørelse af de offentlige budgetpåvirkninger, se omtalen i afsnit 4.4.

Bilag 6

ATP **ARBEJDSMARKEDETS TILLÆGSPENSION**

ATPhuset KONGENS VÆNGE 8 3400 HILLERØD TELEFON 02 74 " .

Departementschef Nils Bernstein ATP-31-04-04
Landbrugsministeriet
Slotsholmsgade 10
1216 KØBENHAVN K 15. marts 1988

Kære Nils Bernstein,

Foranlediget af din telefoniske opfordring fredag, den 11. marts 1988, har vi i ATP vurderet nogle nye obligationstyper, som er under overvejelse i forbindelse med landbrugets gældssanering. Det vi har beregnet er, hvilken kurs vi ud fra en rent kommerciel betragtning ville være villig til at betale for de nye obligationer.

Denne kurs vil naturligvis afhænge af den aktuelle kurs på andre obligationer, som ATP alternativt kan købe. Som udgangspunkt for beregningerne har vi taget kurserne den 11. marts 1988, hvor fondsbørsens obligationsrentegennemsnit var 10,97%, og hvor den effektive rente på den meget omsatte obligation 9% 2006 var 11,68%.

Kursen vil endvidere være afhængig af skattesystemets udforming og den forventede fremtidige inflation. I vore beregninger er vi gået ud fra uændrede beskatningsforhold og en forventet inflation på 5% om året.

Obligation At

En fast forrentet, men **realrenteafgiftsfri** obligation, der **afdrages** som annuitetslån over 30 år.

Kursfastsættelsen på obligation A kan ske på grundlag af realrenteafgiftspligtige obligationer, der afdrages som annuitetslån over 30 år. Hvis obligation A har en lille **konverteringsrisiko,** kan den f.eks. sammenlignes med en 10% 2017, der den 11. marts 1988 gav ATP en efter skat forrentning på 8,38%.

Hvis obligationen skal udstedes til pari, så skal den altså have en påtrykt rente på højde hermed. Hvis den påtrykte rente er 8%, bliver kursen ca. 98. Hvis obligation A har en større konverteringsrisiko, vil kursen blive lavere. Omvendt vil kursen kunne blive noget højere, hvis obligation A er helt inkonvertibel.

Obligation B:

En indeksobligation, der er **realrenteafgiftsfri,** og som forrentes med 2 1/2%. Obligationen er inkonvertibel og forrentes i 10 år. I den 10-årige periode afdrages 1/3 af den indeksregulerede hovedstol. Efter det 10. år tilbagebetales 2/3 af den indeksregulerede hovedstol.

Kursfastsættelsen på obligation B kan ske på grundlag af 30-årige indeksobligationer, der den 11. marts 1988 gav en efter skat forrentning på **8,58%.** Hvis ATP skulle opnå samme forrentning på obligation B, som på 30-årige indeksobligationer, så skulle deres kurs være *ca.* 93 5/8. Det er dog muligt, at der vil kunne opnås en noget højere kurs på markedet, dels fordi obligation B ikke har nogen reallønsklausul, dels fordi den har en kort løbetid. (Der er dog næppe mange af de **realrenteafgiftspligtige** investorer, der er interesseret i at betale en væsentlig overkurs for kort løbetid.)

Obligation C;

En indeksobligation, der er **realrenteafgiftsfri,** og som forrentes med 2 1/2%. Obligationen er inkonvertibel og afdrages fuld ud over 20 år.

Kursfastsættelsen på obligation C kan også ske på grundlag af 30-årige indeksobligationer. Hvis ATP den 11. marts 1988 skulle opnå samme forrentning på sådanne obligationer, som på 30-årige indeks-obligation, så skulle deres kurs være ca. 92 3/4. Der kan fremføres de samme argumenter for en lidt højere kurs, som blev fremført for obligation B.

Jeg håber, disse oplysninger kan bruges i dit udvalgsarbejde.

Med venlig hilsen
ARBEJDSMARKEDETS TILLÆGSPENSION

Rolf Norstrand

Rolf Norstrand
Underdirektør

rn/bj

Bilag 7

Mulighed for konvertibilitet for indeksobligationer

Det reale princip i indekserede obligationer harmonerer bedst med, at obligationerne er inkonvertible. Indekseringen betyder nemlig, at restgælden i lånets (og obligationens) løbetid indekseres efter den faktiske prisudvikling. Hvis obligationerne gøres konvertible, må usikkerheden med hensyn til lånets løbetid, på grund af debitors indfrielsesret, antages at svække investorernes interesse for obligationerne. Dette vil føre til en lavere kurs på konvertible indeksobligationer, og realrenten vil derfor blive noget højere. Konverteringen kan derved siges at flytte reguleringen fra den faktiske til den forventede udvikling, således at inflationsforventningen kan få en vis indflydelse.

Hertil kommer, at låntager og långiver har modstående interesser, hvis der i løbet af lånets (og obligationens) løbetid sker skift i den forventede inflationstakt. Sker der en ændring i retning af højere prisstigningstakt, vil låntager sandsynligvis ønske sig at blive frigjort (anvende en konverteringsmulighed), mens obligationsejeren vil ønske at forblive i sin obligationsplacering. Dvs. større efterspørgsel og mindre udbud af indeksobligationer med kursstigning til følge.

Sker der derimod en ændring i retning af lavere prisstigningstakt, vil det modsatte gøre sig gældende. Låntagerne vil blive i deres gældsforhold, mens obligationsejerne vil ønske obligationerne indfriet (udtrukket) til den opskrevne restgæld, dvs. opsige gældsforholdet, hvilket dog ikke er muligt.

En konverteringsmulighed imødekommer således kun den ene part (låntagerne) og ikke den anden (obligationsejerne). Der er med andre ord asymmetri, som obligationsejerne vil tage sig betalt for ved at kræve en effektiv rente af indeksobligationsplaceringer, der med den til den på købstidspunktet i obligationens restløbetid

forventede prisstigningstakt (indeksering) svarer til den effektive rente på traditionelle obligationer, bortset fra forskelle i skatteregler.

Det skal bemærkes, at når indeksobligationer behandles anderledes end traditionelle obligationer under et realbeskatningssystem som realrenteafgiften, forudsætter dette, at inkonvertibiliteten fastholdes, idet der ellers som ovenfor vist ikke er tale om en indeksering efter den faktiske men efter den forventede udvikling. Etablering af konverteringsmulighed efter låntagers eget valg vil betyde, at begrundelsen for realrenteafgiftsfritagelsen for indeksobligationer ud fra systematikken i realbeskatningssystemet ikke kan opretholdes. Dette trækker i samme retning som det ovenfor anførte.

Konklusionen må derfor blive, at fordelene ved indekslån (den lavere begyndelsesydelse (tidsprofilen)) og sikkerheden mod at gætte forkert (den faktiske udvikling i stedet for den forventede) ikke kan opretholdes, hvis lånene (og obligationerne) gøres konvertible.

Bilag 8

Kursreguleringspulje med almindelig skattemæssig behandling

Årlig justering	Kursreguleringspulje ved udgangen af år 10	Netto indfrielsesbehov ved udgangen af år 10	Difference
pct.	mill.kr.	mill.kr.	mill.kr.
2	3.902	2.762	1.141
2 1/2	4.043	3.067	976
3	4.191	3.386	804
3 1/2	4.385	3.452	906
4	4.319	4.068	251
4 1/2	4.167	4.432	-264
5	4.012	4.811	-799
6	3.689	5.621	-1.932

Som det fremgår af tabellen, kan der med en almindelig skattemæssig behandling af kursreguleringspuljen ske en gennemsnitlig årlig justering af kronens værdi på 4 pct.